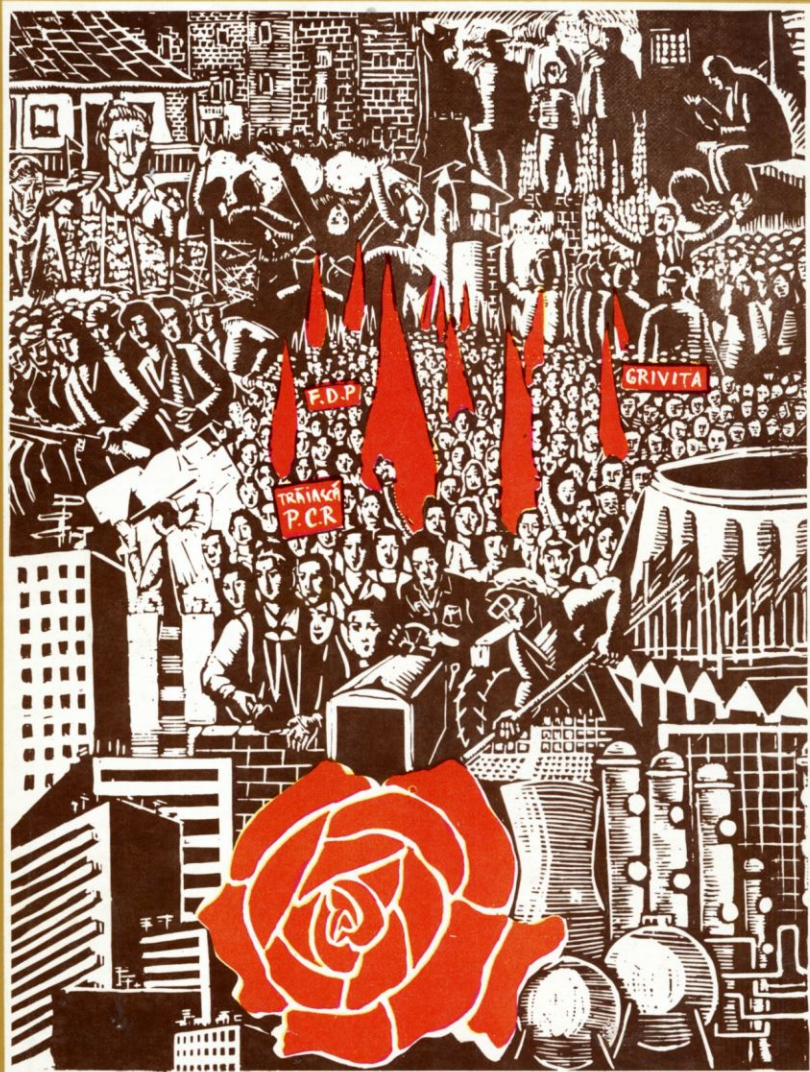

magazin istoric

ANUL IX Nr. 3 (96) MARTIE 1975

HOPEMI

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 3 (96)
martie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① Gloriosul drum de lupte și victorii al Partidului Comunist Român. Pe acest drum, 6 martie 1945 a reprezentat un moment istoric hotărâtor spre România de azi. Gravură de Marcel Olinescu (**Politica de alianțe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluționar-democratice**, p. 2)

② Autentice mărturii ale artei și istoriei îm-

③ podobesc pereții vechilor ctitorii românești: detalii din fresca bisericii Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (**Prin vechi cetăți de scaun românești**, p. 23)

④ Posada, 1330: armata lui Carol Robert este înfrântă de oștile muntene (**Pagini din istoria pădurii românești**, p. 16)

SUMAR

30 ANI DE LA ISTORICELE EVENIMENTE DIN MARTIE 1945:

- Politica de alianțe a P.C.R. în lupta pentru un guvern de înnoiri revoluționar-democratice: ION ALEXANDRESCU 2
- La ora 0, minus 30 minute: PARASCHIVA NICHITA 6
- Generale Rădescu, vă vom sili să demisionați: GHEORGHE I. IONIȚĂ, MARIAN ȘTEFAN 9
- «Noul guvern a depus jurământul»: CRISTIAN POIȘTEANU 14

- Codrul — frate cu românul: CONSTANTIN C. GIURESCU 16
- Un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart: PAUL CERNOVODEANU 20
- Prin vechi cetăți de scaun românești: PAVEL CHIHAIA 23
- Microcongres de studii sud-est europene la Magazin istoric 24
- Pagini de istorie vietnameză. Insurecția din august 1945: NGUYEN KHAC VIEN 26
- „Capitulațiile” — tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române: NICOLAE COPOIU 33
- Bătălia pentru eliberarea Ucrainei apusene: A.M. VASILEVSKI 37
- Calea cea mai scurtă spre Roma. Monte Cassino: JACQUES ROBICHON 42
- Lipa, un Oradour istrian: PETRE IOSIF 48
- Salah al-Din. O „sabie loială” împotriva cruciaților: MANOLE NEAGOE 50
- Portrete politice din anii interbelici. Nicolae Titulescu, I.G. Duca: CONSTANTIN XENI 54
- Cărți sosite la redacție...49 ● Zimbete din cronici...61 ● Poșta Magazin istoric...62

23 august 1944 - 6 martie 1945
POLITICA DE ALIANȚE A P.C.R.
ÎN LUPTA PENTRU UN GUVERN
DE ÎNNOIRI
REVOLUȚIONAR-DEMOCRATICE

ION ALEXANDRESCU

La 29 noiembrie, în ședința Consiliului de Miniștri, reprezentanții F.N.D. au pus cu fermitate problema înlocuirii ministrului de Interne, N. Penescu și numirea titularului la Ministerul de Război. Miniștrii național-tărâniști au refuzat discutarea acestor chestiuni și au cerut încetarea atacurilor împotriva colegului lor de la Interne, amenințând că dacă acesta va fi nevoit să plece din guvern se vor retrage în bloc și vor cere primului ministru să prezinte demisia întregului cabinet.

Liberalii, care formal se găseau în afara conflictului propriu-zis, i-au urmat pe național-tărâniști — așa cum făcuseră, de altfel, cu consecvență începând din a doua jumătate a lunii septembrie 1944. Ei și-au definit poziția printr-o declarație citită de George Fotino în ședința Consiliului de Miniștri, în care se pronunțau pentru „respectul total al acordului care a stat la originea acestui guvern”; în cazul nerespectării acestuia, miniștrii liberali se socoteau „îndatorați a ruga pe dl. președinte al Consiliului de Miniștri să binevoiască a prezenta M.S. Regelui demisia guvernului”.

La 2 decembrie, miniștrii național-tărâniști și cei liberali și-au dat demisia, forțând în acest fel căderea întregului cabinet. Față de acest act de șantaj politic, miniștrii F.N.D. au reacționat refuzând să-și dea încuviințarea pentru demisia guvernului, apreciind că „în momentul cînd țara trebuie să fie unitară pentru ducerea războiului pînă la capăt, pentru redresarea economică și pentru respectarea perfectă a condițiilor armistițiului, nu era permisă o nouă criză de guvern”.

P.N.Ț. și P.N.L. au insistat în hotărîrea lor și, ca atare, generalul C. Sănătescu a prezentat demisia guvernului. În seara zilei de 2 decembrie regele l-a însărcinat pe generalul N. Rădescu cu formarea noului cabinet.

Echilibrul precar

Noul guvern, format la 6 decembrie, avea aproape aceleași componenți și repartizare a portofoliilor ca și cel anterior. Primul ministru, N. Rădescu a preluat și interimatul la Interne, iar generalul Ion Negulescu a primit Departamentul de Război. Celelalte ministere au păstrat în fruntea lor pe vechii titulari. Guvernul era expresia unui anume echilibru vremelnic stabilit între forțele sociale și politice în luptă, cu un câștig — ce e drept minim — pentru forțele de stînga. Chiar dacă ele nu reușiseră să impună în fruntea celor două ministere (Interne și Război) pe reprezentanții lor, Penescu fusese înlăturat, iar locul vacant de la Ministerul de Război fusese completat. Datorită creșterii valului revoluționar partidele burgheze nu mai puteau recuceri pozițiile pierdute. Dar nici forțele democratice, deși într-un continuu ascendent, nu erau încă pregătite pentru asaltul hotărîtor.

Primul ministru, generalul N. Rădescu, considera guvernarea sa ca pe o continuare a celei precedente „în sensul că în afară de două schimbări, întreg guvernul trecut face parte din actualul cabinet”.

„În ce privește programul de lucru al guvernului — afirma el — mi-am însușit programul pe care cele patru partide din guvernarea trecută l-au stabilit de comun acord”, adăugîndu-i cîteva puncte fără de care „n-aș fi convenit să accept Președinția Consiliului”. Dintre cele cîteva puncte, amintim: restabilirea ordinii și disciplinei în țară — ceea ce în concepția forțelor reprezentate de Rădescu însemna ca muncitorii să nu mai înlăture din proprie inițiativă conducerea reacționare ale întreprinderilor sau să instaleze noi perfecți și primari în locul celor compromiși —, armistițiul politic și de presă în înfruntarea dintre partidele politice, suprimarea gărzilor patriotice și luarea imediată a unor măsuri în vederea pregătirii alegerilor comunale.

Constituirea noului guvern nu a limpezit deloc situația politică, deși, imediat după instaurarea sa, liderii ai partidelor politice și-au manifestat acordul față de considerațiile programatice personale ale primului ministru. Echilibrul înregistrat la începutul lunii decembrie 1944 s-a dovedit precar, și în scurt timp, în ciuda angajamentelor șefilor partidelor politice de a respecta armistițiul politic și de pre-

să, divergențele — estompate doar pentru moment — au ieșit pe primul plan, iar ciocnirea a căpătat proporții necunoscute pînă atunci.

În fond, devenise limpede că ceea ce despărțea cele două tabere erau problemele mari ale viitorului țării. În declarații, necesitatea și importanța unor reforme sociale erau recunoscute de toate forțele politice; partidele și organizațiile de stînga, în frunte cu P.C.R., cereau însă executarea lor imediată, fără a se aștepta sfîrșitul războiului și încheierea păcii. Adversarii lor căutau să amîne cît mai mult aceste transformări și să le golească de esența lor revoluționară.

Un program lucid și consecințele lui

O nouă și profundă criză de colaborare a început sub forma unei polemici dezlănțuite ca urmare a comentariilor făcute de I. Maniu pe marginea Manifestului Consiliului Național al F.N.D., publicat cu prilejul Anului nou 1945. Partidele burgheze apreciau că manifestul conține „formulări de spirit revoluționar”, avîndu-se în vedere în special îndemnul adresat țărănimii de

a pătrunde cu plugurile pe pământurile definite ca expropriabile de Platforma-program a F.N.D. Chestiunea agrară, în general, a constituit obiectul unor înverșunate dispute și a fost unul dintre elementele care au dus la ruperea colaborării în cadrul guvernului între forțele de stînga și cele burgheze.

Odată cu publicarea, la 28 ianuarie 1945, a Programului de guvernare al F.N.D., confruntările politice s-au intensificat, transformîndu-se într-o veritabilă criză în sinul cabinetului Rădescu. Față de Platforma F.N.D. publicată în septembrie 1944, Programul de guvernare conținea unele modificări în sensul cointeresei și atragerii efective la realizarea sa a unor pături și categorii sociale cît mai largi. Astfel, se preciza caracterul imperativ al înlăptuirii **imediate** a reformei agrare, prin confiscarea — și nu exproprierea — pămîntului, stabilindu-se, totodată, categoriile de terenuri supuse confiscării. Schimbarea termenului de „expropriere” (care în concepția partidelor burgheze presupunea că expropriatul va primi o despăgubire) cu acela de „confiscare” fără nici o despăgubire a moșierimii, a determinat proteste vehemente din partea burgheziei și moșierimii, care vedeau în aceasta o știrbire și, totodată, un precedent pentru desființarea proprietății private-capitaliste asupra mijloacelor de producție; noua formulare exprima însă mult mai clar interesele maselor țărănești, a căror atragere la luptă alături de clasa muncitoare era elementul esențial al politicii de alianțe preconizată de P.C.R. în vederea cuceririi puterii. Urmărind cointeresele micii burghezii și chiar a unei părți a burgheziei industriale și bancare la acțiunea de refacere economică a țării, forțele democratice au renunțat pentru acel moment la naționalizarea Băncii Naționale a României și a celor 18 mari bănci precum și la controlul cartelurilor și naționalizarea marilor întreprinderi din industria de bază, obiective esențiale în Platforma F.N.D.

Rezultat al analizei realiste a problemelor complexe pe

care le ridica dezvoltarea democratică a țării, al suptelei tactice a P.C.R., programul se adresa către „toți patrioții, toți democrații sinceri, toate grupările politice și profesionale, pe care le cheamă să adere la program și să se încadreze în efortul comun”. Prin prevederile sale, programul propus de forțele revoluționare a avut o largă audiență din partea celor mai diverse pături ale populației, ale unor grupări și personalități politice, creînd condiții și pentru colaborarea cu o parte a burgheziei.

Noutățile aduse față de Platforma F.N.D. au avut o mare eficiență. Pe lîngă partidele și organizațiile politice componente ale Frontului Național-Democratic, la Programul de guvernare au aderat multe alte grupări politice sau profesionale, inclusiv numeroase organizații județene ale P.N.Ț. și P.N.L., precum și dizidența național-țărănistă de sub conducerea lui Anton Alexandrescu. Pentru realizarea sa, va colabora de asemenea cu forțele democratice și gruparea din P.N.L. de sub șefia lui Tătărescu.

Sesizînd marea sa forță de atracție în rîndul maselor, P.N.Ț. și P.N.L. au respins și acest program. Delegația permanentă a P.N.L. întrunită la 5 februarie în casa lui C.I.C. Brătianu, a adoptat un comunicat, rămas nepublicat și comentat în manuscris, prin care se grăbea să „respingă aceste metode revoluționare care pot compromite încrederea în principiile de proprietate și de muncă ordonată...”; se ridica de asemenea împotriva aprecierii conform căreia numai un guvern F.N.D. ar fi putut realiza „restabilirea suveranității țării în Ardealul de nord și repatrierea prizonierilor români...”.

Activitatea intensă desfășurată de partidele și organizațiile de stînga pentru instaurarea unui guvern al F.N.D. a luat un curs tot mai pronunțat, concretizîndu-se în numeroase demonstrații de stradă în timpul cărora combativitatea deosebită a manifestanților a reliefat hotărîrea maselor de a instaura un guvern care să îndeplinească Programul de guvernare al F.N.D.

Procesul de ocupare pe cale revoluționară a primăriilor și prefecturilor și de instalare a reprezentanților forțelor democratice în fruntea acestora a reînceput cu o vigoare neobișnuită. Lupta pentru democratizarea aparatului de stat, demonstrațiile organizate împotriva majorității burgheze a guvernului se îmbinau tot mai strîns cu acțiunea țărănimii pentru ocuparea pămînturilor moșieresti. Frămîntările în jurul reformei agrare au depășit caracterul discuțiilor programatice, pe primul plan trecînd acțiunile practice pentru împărțirea pămîntului. În ziua de 10 februarie 1945, Comitetul Central al Frontului Plugarilor a lansat un apel, în care se spunea, printre altele: „Frați plugari! A sunat ceasul ca ogorul pe care îl mușierilor să fie al vostru, nu al moșierilor [...]. Așa gîndim noi toți din Frontul Plugarilor. La fel ca noi gîndesc și toți patrioții uniți cu noi în Frontul Național-Democratic [...] Sutele și sutele de mii de patrioți — muncitori, țărani, ingineri, agronomi, profesori, preoți, medici, meseriași, funcționari — care alcătuiesc Frontul Național-Democratic, au hotărît:

Reforma agrară trebuie imediat înlăptuită!

Înlăptuitorii ei trebuie să fiți voi, plugarii, ajutați și sprijiniți de toți acei care vor binele țării [...]. Nu avem timp de pierdut. Treceți imediat la lucru!”

Chemarea Comitetului Central al Frontului Plugarilor a avut drept consecință generalizarea, în scurt timp, în întreaga țară a confiscării cu de la sine putere a pămînturilor moșieresti.

Viața politică din România cunoscuse profunde mutații. Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism apreciază că „în aceste ample lupte de clasă economice, sociale și politice s-a cimentat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, s-a întărit unitatea cu intelectualitatea și cu alte categorii sociale, s-a consolidat frăția oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, s-a

Un moment din timpul demonstrației de masă organizată la București la chemarea forțelor de stânga în ziua de 24 februarie 1945

schimbat raportul de forțe în țară, crescînd rolul maselor populare în întreaga viață politică”.

În condițiile în care majoritatea poporului se pronunțase pentru programul propus de forțele democratice și lupta pentru înfăptuirea lui, iar reprezentanții F.N.D. din guvern și-au intensificat presiunea împotriva miștrilor burghezi, cercurile reacționare, alarmate și înfricoșate, au trecut la măsuri de reprimare.

Bellicosul prim-ministru...

Primul ministru N. Rădescu — părăsindu-și rolul de arbitru în care se erijase pînă atunci — a trecut treptat, dar net, de partea acelor care luptau împotriva forțelor revoluționare. La 11 februarie 1945, în cuvîntarea rostită la Cinematograful Aro, el s-a pronunțat împotriva participării muncitorimii la viața politică, a condamnat acțiunile P.C.R. și ale forțelor de stînga de împărțire a pămînturilor moșierești peste capul unora dintre autorități. Președintele Consiliului de Miniștri a luat atitudine împotriva modalităților de rezolvare a problemelor sociale și economice preconizate de forțele democratice. A doua zi, 12 februarie, într-o cuvîntare ros-

tită la radio, generalul Rădescu a făcut o nouă pledoarie pentru organizarea rezistenței împotriva ofensivei forțelor revoluționare.

Încurajate astfel, elemente reacționare au trecut la acțiuni provocatoare: atacuri, de multe ori armate, împotriva manifestațiilor, a sediilor organizațiilor democratice etc. La 15 februarie, Ministerul de Interne a transmis tuturor unităților sale un ordin prin care, referindu-se la dispozițiile primului ministru, le cerea să împiedice cu forța acțiunile maselor de a înlocui elementele reacționare din fruntea prefecturilor și primăriilor. Se aluneca, deci, în fapt pe o pantă la capătul căreia se afla războiul civil. Însuși primul ministru declara în ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945 că „în situația pe care o am [...] dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul!”

Riposta forțelor de stînga, bazată pe sprijinul maselor largi ale poporului a fost însă promptă. „Vom împiedica — preciza în numele P.C.R. în una din ședințele guvernului, Gheorghe Gheorghiu-Dej — prin toate mijloacele încercarea de a transforma lupta din interior în război civil”.

...și riposta maselor

Zi de zi, zeci și sute de mii de oameni s-au revărsat pe străzile orașelor într-un torent ce nu mai putea fi stăvilit, zădărnici încercările ei de a recurge la acțiuni forte. Formațiunile patriotice, aflate sub conducerea directă a comitetelor de partid, menținute și întărite în pofida nenumăratelor cereri ale reprezentanților P.N.L. și P.N.Ț. de a fi dezarmate, aveau la începutul lunii martie 1945 un efectiv de peste 70 000 oameni ai muncii. Ele asiguraseră anterior securitatea sediilor P.C.R. și ale celorlalte organizații democratice, susținuseră activ masele la ocuparea primăriilor, prefecturilor și a pămînturilor moșierești, interveniseră operativ oriunde autoritățile recuseseră la forță spre a stăvili avîntul revoluționar al maselor. Acum, în momentul hotărîtor al luptei pentru putere, formațiunile patriotice erau pregătite să intre în acțiune alături de forțele revoluționare.

Provocările cercurilor reacționare au dat naștere unor episoade sîngeroase, dar n-au reușit să împingă țara în război civil. Punctul culminant al confruntării a fost atins în ziua de 24 februarie cînd, în București și în principalele orașe ale țării, sute de mii de

oameni au demonstrat împotriva manevrelor reacționare ale reprezentanților burghezi din cabinetul Rădescu, pentru un guvern care să pună la baza activității sale Programul de guvernare al E.N.D. Folosirea forței împotriva demonstranților s-a soldat cu morți și răniți, dar hotărârea maselor de a instaura puterea populară nu a putut fi înfrântă.

De altfel, după această dată, soarta bătăliei pentru putere a fost deja pecetluită în favoarea forțelor revoluționare. La sfârșitul lunii februarie 1945, în jurul P.C.R. se raliase imensa majoritate a poporului român, inclusiv armata.

Într-o declarație din 26 februarie, un grup de generali și ofițeri superiori s-au desolidarizat de acțiunile generalului Rădescu, condamnând planurile acestuia de a folosi armata împotriva poporului.

În fața uriașelor presiuni exercitate de masele populare, la 28 februarie, primul ministru a fost silit să demisioneze. Încercarea liderilor P.N.Ț. și P.N.L., precum și a monarhiei de a mai forma un alt guvern cu o majoritate care să le promoveze interesele a fost sortită eșecului. La 6 martie 1945 a fost instaurat guvernul condus de dr.

Petru Groza. Pentru prima dată în istoria contemporană a României, clasa muncitoare și țărănimia aveau rolul hotărâtor în conducerea țării. Tot pentru întâia oară, burghezia a pierdut pozițiile dominante în viața de stat pe care le deținuse anterior. Constituirea guvernului de la 6 martie 1945 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră; instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țărănilor”.

LA ORA 0, MINUS 30 MINUTE

PARASCHIVA NICHITA

„Întreaga perioadă de după 23 August 1944 până la sfârșitul anului 1947 se caracterizează prin mari lupte revoluționare care au dus la realizarea unor profunde transformări sociale, la înfăptuirea unei politici naționale de deplină egalitate în drepturi pentru naționalități, la un șir de reforme economice și sociale în favoarea maselor populare. În acești ani s-a desfășurat o intensă activitate pentru refacerea economiei naționale, înfăptuirea reformei agrare și a altor reforme structurale cu caracter democratic revoluționar, s-a acționat pentru creșterea rolului clasei muncitoare și participarea ei directă la conducerea activității întreprinderilor. Această etapă a marcat înfăptuirea revoluției popular-democratice, instaurarea puterii muncitorilor și țăranilor, trecerea poporului nostru pe calea făuririi libere a viitorului său.

În toate aceste mari bătălii de clasă și mișcări revoluționare de masă, Partidul Comunist Român s-a afirmat ca cea mai puternică forță politică din România, îndeplinindu-și cu cinste misiunea de organizator și conducător al clasei muncitoare, al maselor largi populare, conducându-le cu succes la victorie”.

(Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism).

F. N. D. impune guvernul său

La 24 ianuarie 1945, Consiliul Național al Frontului Național-Democratic a discutat și acceptat Programul de guvernare propus de Partidul Comunist Român. S-a apreciat cu acel prilej că se creaseră condiții favorabile instaurării unui guvern al forțelor real democratice prin eliminarea definitivă de la guvernare a cercurilor reacționare burgheze grupate în jurul partidelor politice conduse de Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu. Puțini au fost cei care au exprimat îndoieli asupra unei asemenea posibilități. Dintre aceștia s-a

remarcat Șerban Voinea, lider social-democrat cu orientare de dreapta, care și-a exprimat unele rezerve: „Lansind un Manifest și un Program de guvernare al F.N.D.-ului, pornim la o campanie de răsturnare a coaliției actuale. Se pune întrebarea dacă e sau nu util să facem aceasta și dacă e bine s-o facem sub forma aceasta, dacă e bine ca noi să fim aceia care să deschidem această criză. Din punct de vedere tactic nu găsesc că e bine”.

Interesant este, însă, faptul că după această ședință, participind împreună cu Gheorghe Gheorghiu-Dej și Vasile Luca la pregătirea pentru publicare a textului programului, Șerban Voinea și-a învins îndoiala. În urma discuțiilor

din cadrul Consiliului Național al F.N.D. s-a ajuns la formularea din Programul de guvernare care preciza: „Experiența făcută de guvernele de coaliție de până acum arată clar că țara și poporul român au nevoie de un guvern adevărat democrat, ieșit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate”.

Ideea a fost îmbrățișată cu entuziasm de masele largi muncitoare de la orașe și sate și susținută în adunările populare și demonstrațiile de stradă ce au avut loc în februarie și în primele zile ale lunii martie 1945. După 21 februarie,

cînd miniștrii F.N.D. l-au somat pe generalul Nicolae Rădescu să prezinte demisia guvernului, forțele revoluționare muncitorești-tărănești și-au precizat și formula viitorului guvern.

Experiența cîștigată în cele cinci luni ce trecuseră de la 23 August 1944 arăta că lipsa unității de vedere într-o serie de probleme majore dintre forțele guvernamentale, conservatorismul cercurilor conducătoare ale vechilor partide burgheze nefasciste fuseseră cauza esențială a decalajului crescînd dintre opera pozitivă — mult redusă față de posibilități — a guvernelor respective, pe de o parte și cerințele fundamentale ale maselor largi populare, pe de altă parte. Era clară necesitatea unui guvern care să adopte Programul de guvernare al F.N.D. ca program de acțiune imediată. În noul cabinet trebuia să predomine forțele muncitorești-tărănești, singurele în măsură să asigure îndeplinirea pînă la capăt și în interesul poporului a transformărilor democratice structurale începute prin victoria insurjecției din august 1944. Tot atât de clară devenise imposibilitatea continuării conlucrării F.N.D. cu P.N.T. (Maniu) și P.N.L. (Brătianu), partide care se manifestau tot mai mult ca principale adversare ale procesului de transformări democratice în România.

În ședința Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie 1945, exprimînd punctul de vedere formulat pînă atunci în discuțiile purtate în cadrul Frontului Unic Muncitoresc asupra componenței viitorului guvern, Lotar Rădăceanu (P.S.D.) arătă: „E o propunere ca să tindem prin eliminarea partidului liberal oficial și național-tărănist oficial [de la viitoarea guvernare — n.a.] la o formulă de concentrare democratică mai largă, prin atragerea grupului național-tărănist în frunte cu Anton Alexandrescu, care după cum sîntem informați a început o acțiune, spre a se încadra în Front [F.N.D. — n.a.] [...] În afară de această ramură democratică, căutăm o înțelegere cu gruparea liberală a lui Tătărescu, care de asemenea reprezintă o grupare burgheză

mai mult sau mai puțin democratică, dar dispusă să colaboreze cu F.N.D.” Asupra acestei colaborări nu se ajunsese însă la un acord deplin la acea dată. În cadrul tratativelor duse cu reprezentanții F.N.D. Gh. Tătărescu își exprimase acordul de principiu pentru o colaborare pe baza programului acestei coaliții, dar nu se lămuriseră încă în amănunt toate problemele importante privind viitoarea guvernare. Forțele de stînga în fruntă cu P.C.R. și P.S.D. considerau necesară și utilă o colaborare cu gruparea tătăresciană, avînd în vedere acordul acestuia cu principalele obiective din Programul F.N.D. și opoziția ei față de cerurile politice din jurul lui Maniu și Brătianu, dar, în același timp, în rîndurile cadrelor conducătoare ale celor două partide muncitorești exista o justificată aversiune față de Tătărescu, datorită poziției antimuncitorești a guvernului pe care acesta îl prezidase în perioada antebelică.

Pe cale constituțională...

În februarie 1945, confruntările politice în problema guvernului au ajuns la o intensificare deosebită. Reacțiunea a recurs chiar la folosirea armelor împotriva maselor care manifestau pentru guvern F.N.D. O serie de provocări ale reacțiunii arătau limpede existența pericolului ca lupta politică să se ascuță pînă la război civil. Partidul comunist și celelalte forțe politice din F.N.D. erau decise să facă totul pentru a evita o asemenea evoluție a evenimentelor. În cuvîntarea ținută în ziua de 24 februarie, după atacul armat al reacțiunii împotriva demonstrațiilor, Lucrețiu Pătrășcanu spunea: „Noi am plecat să demonstrăm pașnic, dar am fost întîmpinați cu focuri de arme. Sîntem provocați... Îndemnul nostru: fiecare din noi să se considere de astăzi înainte un soldat, pentru ca să înfăptuim prin forța noastră, a maselor populare, adevăratul guvern al F.N.D.” Referindu-se la aceeași chestiune, Gh. Gheorghiu-Dej declara, două zile mai tîrziu: „Tendința

de a transforma criza politică prin care trecem în război civil trebuie împiedicată cu toată hotărîrea. Această tendință a rămas și mai departe un pericol foarte serios și cere din partea noastră multiplicarea forțelor, pentru a o împiedica să fie aplicată în practică”.

Pornind de la aprecierea că în acele împrejurări, după cum spunea dr. Petru Groza, F.N.D. trebuia să ajute „pe rege în a lua o hotărîre, dar în același timp să strîngem legătura cu masele”, forțele de stînga și-au mobilizat întreg efectivul, au atras de partea lor noi grupări politice, au intensificat asaltul primăriilor și prefecturilor și au urgentat măsurile pentru înfăptuirea reformei agrare. Se limita astfel la maximum posibilitatea de manevră a cercurilor reacționare. În ședința Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie 1945, Gh. Gheorghiu-Dej a recomandat lui Romulus Zăroni — pe atunci subsecretar de Stat la Ministerul Agriculturii — „să dea directive, instrucțiuni concrete agronomilor, tărânimii, comitetelor sătești, pentru intensificarea acțiunii de aplicare în practică a reformei agrare, care trebuie grăbită ca să cuprindă întreaga țară, pentru a pune pe reacționari în fața unui fapt împlinit”. Lui Teohari Georgescu, subsecretar de Stat la Ministerul de Interne, i s-a cerut „să păstreze contactul cu prefecții noștri [ai F.N.D. — n.a.], cu primarii, să le dea dispoziții, să se intereseze în special de continuarea mai hotărîtă a înlocuirii primarilor și prefecților acolo unde aceste schimbări nu s-au produs încă”.

Marile acțiuni revoluționare ale maselor de intensificare a democratizării organelor locale ale administrației de stat și de expropriere a moșierimii, mitingurile și demonstrațiile de stradă ce au avut loc în acele zile pe tot întinsul țării au îngustat și mai mult pozițiile politice ale virfurilor reacționare ale claselor exploatare și au constituit principala formă de presiune a majorității poporului asupra Palatului, pentru a-l determina pe rege să accepte guvernul cerut de mase.

În cadrul numeroaselor întreveneri cu reprezentanții

Pe tot cuprinsul țării, masele populare cereau instaurarea unui guvern democratic.

F.N.D. și ai diverselor categorii sociale (intelectuali, muncitori etc.) sau instituții (cum a fost reprezentantul bisericii ortodoxe) s-a cerut regelui să fină seama de voința maselor.

...sau prin asalt cu armele?

Acționând cu stăruință pentru a asigura instaurarea noului guvern prin angajarea în lupta politică a maselor largi ale poporului, Partidul Comunist Român a întărit în același timp și detașamentele înarmate ale clasei muncitoare, pentru ca, prin intermediul lor, la caz de nevoie, să forțeze cercurile burgheze reacționare să renunțe la pozițiile deținute în guvern. „Partidul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea la Adunarea festivă consacrată celei de-a 25-a aniversări a guvernului instaurat la 6 martie 1945 — pregătise puternice forțe de luptă — inclusiv formațiunile patriotice și alte unități și detașamente înarmate ale clasei muncitoare — organizase ținerea unor mari demonstrații populare, în vederea răsturnării prin forță, dacă ar fi fost nevoie, a guvernului Rădescu“.

Comuniștii și-au extins legăturile în rândurile armatei, atît în cadrul trupeii cît și al ofițerilor și generalilor. În unitățile și formațiunile militare din aproape toate județele țării existau celule de partid sau grupe de soldați și ofițeri simpatizanți ai P.C.R. În luna februarie 1945, spre exemplu, organizația P.C.R. din Capitală avea legături cu ofițeri și soldați din circa 24 comandamente importante, unități și formațiuni militare. Frontul Național-Democratic a adresat în acele zile numeroase chemări ofițerilor, subofițerilor și soldaților: „Nu executați ordinele generalului Rădescu și ale oamenilor săi de a trage în popor! Nu vă pătați minile cu sîngele poporului nostru! Alăturați-vă luptei maselor populare!“

Totodată, comuniștii au menținut și întărit formațiunile de luptă patriotice, care îndeplîniseră un rol important în înfrîntura insurecției din august 1944. După cum arăta tovarășul Emil Bodnaraș, în expunerea televizată în ziua de 7 aprilie 1971, partidul comunist crease aceste formațiuni nu numai în vederea „luptei împotriva mașinii de război hitleriste, dar urmau în continuare să servească realizării, la nevoie cu forța arma-

tă, a obiectivelor pe care Partidul Comunist Român le avea înscrise în programul său general de acțiune, de eliberare nu numai națională, dar și socială a clasei muncitoare, a oamenilor muncii“. La 15 ianuarie 1945, Secția II a Mare-lui Stat Major comunica Președinției Consiliului de Miniștri că pînă la acea dată fuseseră identificate gărzi înarmate aparținînd P.C.R., Uniunii Patriotilor sau MADOSZ-ului în orașele București, Constanța, Craiova, Galați și Sibiu, la Uzinele Vulcan și Mărgineanca, precizînd că asemenea formațiuni erau în curs de organizare și în județul Hunedoara; nota respectivă aprecia totodată că numărul gărzilor muncitorești înarmate identificate pînă atunci nu reprezenta decît o parte din cele existente în realitate.

În primele zile ale lunii martie 1945, la București existau formațiuni patriotice în numeroase întreprinderi: Atelierele S.T.B. „Ștefan cel Mare“, în fabricile „Leonida“, „Otto Gangel“, „Lemaitre“, „Asan“, „Ford Română“, Atelierele Gri-vița-locomotive, Gri-vița-vagoane, Atelierele Bucureștii-traj, Societatea „Distribuția“, la tipografiile „Cartea româ-

nească", „Viitorul", „Dacia traidană" și în cadrul unor sindicate ale muncitorilor ospătari. Formațiunile patriotice erau organizate pe grupe a câte 9 luptători, plutoane, companii și batalioane.

În acea perioadă Comandamentul Central al Formațiunilor de luptă patriotice făcuse o serie de pregătiri ca în cazul în care regele nu ar accepta guvernul propus de F.N.D., să treacă la ocuparea prin forță a principalelor instituții de stat din București. Se preconiza ocuparea sediilor Președinției Consiliului de Miniștri, Ministerului Afacerilor Interne, Marelui Stat Major, Comandamentului Militar al Capitalei, Direcției Generale a Poliției și Prefecturii Poliției Capitalei, Palatul Telefoanelor, postul de radio-emisie Băneasa, câteva depozite de muniții și ridicarea de baricade în 18 puncte — intersecții de străzi — din București, pentru a bloca accesul spre centrul orașului. S-au întocmit planuri minuțioase pentru ocuparea centralei telefonice și telegrafice a Marelui Stat Major din strada general Cristescu, a postului T.F.F. „Venus" al Marelui Stat Major de pe strada dr. Lister și pentru neutralizarea a 15 unități militare din Capitală.

Misiunea de ocupare a obiectivelor stabilite urma să fie încredințată unor grupuri de manifestați înarmați, încadrate de echipe de șoc și de unități de luptă dotate cu armamentul necesar și transportate în camioane. La ora 0, minus 30 minute, grupurile de șoc, înarmate cu grenade și pistoale, trebuiau să pătrundă în instituțiile principale, evitând pe parcurs orice incidente, să ia măsuri grabnice pentru menținerea intactă a imobilelor și arrestarea elementelor reacționare cunoscute.

Pentru conducerea și coordonarea acțiunii s-au organizat șapte posturi de comandă — unul central și alte șase pe sectoare. Instrucțiunile prevedeau ca până în seara zilei de 4 martie la postul de comandă central să se asigure un detașament compus din 16 oameni de legătură, iar la celelalte posturi de comandă câte o grupă care trebuia să asigure legătura permanentă cu unitățile în subordine, cu postul de comandă central și cu batalioanele vecine.

Aceste planuri n-au fost însă aplicate. Monarhia și cercurile burgheziei conservatoare au fost silite să accepte instaurarea guvernului revoluționar-

democratic cu caracter preponderent muncitoresc-fărănesc sub presiunea luptei politice de masă și a acțiunilor duse în cadrul guvernului. În ziua de 6 martie 1945, concomitent cu desfășurarea amplei adunări populare din Piața Națiunii [azi Piața Unirii — n.r.], batalioane ale formațiunilor patriotice cu un efectiv de 11 000 oameni, au traversat orașul, venind de la stadionul Giulești pînă în piață*. Ambele manifestații arătau că, de fapt, masele populare de la orașe și sate erau mult mai puternice decît cercurile reacționare. Această realitate a fost consfințită și de drept prin instaurarea de către poporul muncitor a regimului democrat-popular. După numeroase și îndelungatele tergiversări, în cele din urmă regele a semnat decretul de numire a guvernului condus de dr. Petru Groza. Nici nu se putea altfel. Așa indica mersul istoriei. „Victoria de la 6 Martie — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu a venit de la sine și nici nu a fost adusă din afară; ea a fost cîștigată prin luptă, prin jertfe grele date de forțele revoluționare din România".

* Despre modul în care partidul comunist a pregătit instaurarea guvernului de la 6 martie 1945 vezi și lucrarea România în anii revoluției democrat-populare 1944-1947, Editura Politică, 1971, pp. 105-129.

GENERALE RĂDESCU, VĂ VOM SILI SĂ DEMISIONAȚI

GHEORGHE I. IONIȚĂ, MARIAN ȘTEFAN

19 februarie 1945. Din inițiativa primului ministru, generalul Nicolae Rădescu, regele Mihai își pune semnătura pe un decret-lege, fără ca documentul să fi fost supus în prealabil — așa cum prevedeau normele — dezbaterii Consiliului de Miniștri.

Simplă neglijență? Nicidecum. E o acțiune premeditată, cu scop cit se poate de precis. Decretul-lege prevede desființarea subsecretariatelor de Stat de la Ministerul de Interne; unul dintre posturi este deținut de către un reprezentant al partidului comunist și tocmai pentru înlăturarea lui s-a pus la cale această stratagemă.

Reacția forțelor revoluționare, e promptă: la indicația Consiliului Național al F.N.D., reprezentantul P.C.R. în cadrul Ministerului de Interne refuză să-și părăsească postul. Într-un comunicat dat publicității, Consiliul Național al F.N.D. arată: „Decretul-lege care poartă semnătura regelui Mihai și contrasemnătura generalului Rădescu [...] nu este decît un act dictatorial făcut peste capul Consiliului de Miniștri, o provocare în plus și o gravă încălcare a acordului politic care a stat la baza formării actualului guvern. Miniștrii Frontului Național-Democratic consideră acest decret ca anticonstituțional și antidemocratic și deci nu țin seama de el”.

„Vă spunem împreună cu țara: plecați!”

Sedința Consiliului de Miniștri din ziua de 21 februarie debutează într-o atmosferă de accentuată tensiune. Replicile sint tăioase. Se renunță la formulările de circumstanță și îndurările se rostesc direct, hotărât:

„Dr. Petru Groza [vicepreședintele Consiliului de Miniștri — n.a.]: Guvernul [Rădescu — n.a.] s-a constituit la 6 decembrie 1944 cu membri recrutați din diferite grupări și partide care s-au hotărît să colaboreze. Deunăzi, ieri sau alaltăieri, a văzut lumina zilei un jurnal al Consiliului de Miniștri prin care se desființează trei subsecretariate de Stat. Întrucît din cele trei subsecretariate de Stat desființate unul cădea, conform acordului nostru care stă la baza constituirii guvernului, în lotul F.N.D., desigur că noi nu putem admite acest lucru, nici ca fond și cu atît mai puțin ca formă... Această procedură arată că am ajuns la o adîncire în căderea noastră pe panta acestor complicațiuni politice, de unde nu se mai poate trece mai departe și este cel mai firesc și cel mai natural lucru pe care îl așteptăm, ca regulă elementară, ca domnul prim-ministru, ca domnul președinte al Consiliului nostru să tragă toate consecințele. Noi denunțăm acordul și cerem domnului prim-ministru, care a constituit acest guvern în baza unui acord cu partidele liberal, național-tărănesc și F.N.D. să prezinte demisia cabinetului...”

Generalul N. Rădescu: Domnilor miniștri, întrucît nu mă socotesc în vină după nici o formă, declar de la început că nu demisionez...

Dr. Petru Groza: Eu văd, domnule general Rădescu, că dv. vă pregătiți pentru o

lovitură de stat, ca să înlătu-rați democrația și să introduceți dictatura. O spun serios.

Generalul N. Rădescu: Dv. vreți să schimbați perfecții din țară. Ce drept aveți dv. să schimbați perfecții? Vă rog să răspundeți la această chestiune... Nu va fi guvern F.N.D. în țară la noi!

Gh. Gheorghiu-Dej [ministrul Comunicațiilor — n.a.]: Ați spus că nu vreți să demisionați... Este o situație destul de critică, pe care nu putem s-o negăm, însă noi vă vom sili să demisionați... Nimeni nu se poate crampona la guvern atîta vreme cît țara se găsește în primejdie. Soluția este demisia dv. și noi o vom obține. Vom ridica poporul și vă vom arăta noi ce înseamnă voința poporului... Vă spunem împreună cu țara: plecați! Noi știm ce reprezentăm în țară. Este în interesul țării să plecați!

Dr. Petru Groza: Concluzia: din clipa de față aceasta nu mai este o guvernare democratică, ci o dictatură. Dixi et salvavi animam meam! (Am spus și mi-am salvat sufletul!).

Din aceste clipe, guvernul își încetează practic activitatea, nemaiputînd acționa ca un organ unitar. Colaborarea dintre miniștrii F.N.D. și ceilalți membri ai guvernului nu mai este posibilă.

În ultimele săptămîni, viața politică internă avusese o asemenea evoluție încît ruptura devenise iminentă. Sub presiunea forțelor revoluționare, generalul Rădescu renunțase la masca „neutralității” și își preluase în mod deschis rolul de apărător al vechilor rînduiri. În acele momente — hotărîtoare pentru soarta bălăilei puterii — se petrecuseră însă serioase mutații în dispozitivul celor două tabere.

În februarie și în primele zile ale lunii martie asaltul primăriilor și prefecturilor adusesese organele administrației de stat, în marea lor majoritate, în mina forțelor revoluționare,

scofîndu-se astfel o mare parte din teritoriul țării de sub controlul majorității reacționare a guvernului. Ofensiva declanșată de țărănimie împotriva moșilor — sprijinită cu însușirile de clasa muncitoare — releva uriasul potențial revoluționar al lumii satelor, elementul tonifiant al luptei pentru cucerirea puterii.

Cercurile reacționare care gravitau în jurul P.N.Ț. și P.N.L. au trecut prin momente de derută. Grupări însemnate din rîndurile acestor partide, înțelegînd esența reacționară a politicii liderilor lor Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, începuseră să șovăie. În același timp, ele găseau în Programul de guvernare al F.N.D. prevederi care, în acele momente, exprima și multe din interesele lor majore. Drept urmare, numeroase organizații locale ale P.N.Ț. și P.N.L. (Iași, Neamț, Someș, Brăila, Romani, Dîmbovița, Roman, Satu Mare, Cluj, Constanța, Cîmpulung etc.) au aderat la Programul de guvernare al F.N.D. În ziua de 23 februarie, gruparea condusă de Anton Alexandrescu s-a desprins din P.N.Ț., alăturîndu-se forțelor de stînga; gruparea liberalilor tătăresci-eni și-a manifestat și ea acordul de principiu față de punctele programatice formulate de forțele revoluționare. S-au creat, astfel, premise pentru declanșarea unui atac concentrat împotriva cercurilor reacționare ale burgheziei române.

Zile grele pentru rege

În ziua de 24 februarie, sute de mii de cetățeni demonstrează pe străzile Capitalei și ale altor mari orașe din țară, cerînd instaurarea unui guvern al F.N.D. Neputînd organiza contramanifestații de amploare și înspăimîntată de năvalnica revărsare a forței populare, reacțiunea recurge la forța ar-

melor. Poliția și jandarmeria primesc ordin să tragă în demonstrații. Cad morți și răniți. Un gest care nu exprimă decât slăbiciunea și izolarea cerurilor reacționare. Seara, generalul Rădescu, într-o cuvântare radiodifuzată, încercând să se disculpe, acuză de cele întimplat pe conducătorii F.N.D. Referindu-se la violența limbajului acelui discurs, Arthur Gould Lee — biograful regelui Mihai — scria: „Glasul lui Rădescu a fost desigur ultimul glas ostil comunismului care a răsunat la postul de radio București”.

O explozie de indignare cuprinde întreaga țară. Mii și mii de telegrame sînt trimise regelui, prin care masele cer demisia lui Rădescu. În telegrama purtînd semnăturile miniștrilor F.N.D. se spune: „...În numele poporului adînc revoltat, protestăm cu indignare împotriva asasinării cetățenilor pașnici și cerem demiterea imediată a guvernului condus de călăul Rădescu și arestarea și sancționarea vinovaților răspunzători de masacrul din 24 februarie 1945”.

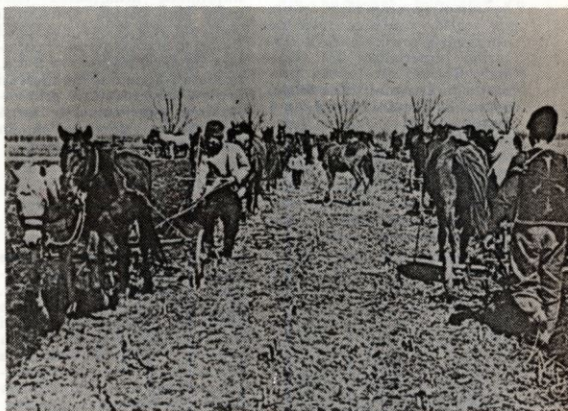
Monarhul se află în mare încurcatură. În ciuda tuturor frământărilor sale, nu poate găsi un sprijin real pentru apărarea lui Rădescu. Răbdarea poporului fusese prea mult pusă la încercare. Mînia lui se ridică amenințătoare. Dîndu-i glas, Grigore Preoteasa scria, adresîndu-se lui Rădescu: „Fiecare zi ce trece și te lasă în fruntea guvernului e o grea apăsare pe conștiința fiecărui patriot, pe sufletul fiecărui om cînstit [...] Ura sfîntă a poporului împotriva ta va fi mai mare. Judecata ta va fi mai cumplită”.

În cadrul ședinței Consiliului Național al F.N.D. din 26 februarie se discută componența viitorului guvern, stabilindu-se, totodată, ca în noul cabinet să fie incluși și reprezentanții grupărilor conduse de Gh. Tătărescu și Anton Alexandrescu. Pentru a doua zi, miniștrii F.N.D. urmează să se prezinte la rege și să ceară demisia guvernului Rădescu, în locul său urmînd a se forma un cabinet de largă reprezentare democratică. Participanții la ședință sînt cu toții de acord că o instalare a noului guvern pe cale constituțională ar fi soluția ideală; dar dacă

monarhul s-ar împotrivi, guvernul — hotărîsc ei — trebuie să fie adus chiar împotriva dorinței sale. „Să-i spunem regelui — se adresează Gheorghe Gheorghiu-Dej colegilor săi participanți la ședință — că în curînd se vor ivi factori care vor amenința însăși monarhia și atunci va fi prea târziu. Să-i punem această perspectivă”.

Cu această hotărîre, în ziua de 27 februarie, miniștrii F.N.D. se prezintă regelui și-i fac cunoscută propunerea lor privind soluționarea crizei de guvern. Monarhul ezită. Dorește să-l apere pe Rădescu care,

însă, în privința rezolvării imediate a crizei. Încep consultările pentru desemnarea șefului noului cabinet. Cineva îl propune pe Barbu Știrbey, „Prințul, în vîrstă de peste 70 de ani — scria A. Gould Lee — acceptă sarcina cu regret. Dar a doua zi dimineața veni la Palat pentru a-și anunța eșecul...” Faptul nu miră pe nimeni: numai un ignorant ar fi putut crede că bătrînul prinț — scos peste noapte din vitrina cu vechituri a vieții politice burgheze — ar fi putut realiza, în acele condiții, un guvern. Totul fusese doar o manevră pentru a se cîștiga timp.

„A sunat ceasul ca pămîntul pe care îl muncii să fie al vostru”

prin măsurile sale de mîna forte, i-a dat o clipă iluzia unui ajutor de nădejde. Dar în situația în care se află, atît el cit și șefii celor două partide burgheze — Maniu și Brătianu — reazemul său principal, nu se mai pot opune multă vreme voinței populare. Cel mult, pot întîrzia deznodămîntul.

„Falsa iluzie”

În ziua de 28 februarie, cu tot regretul, regele îi cere generalului Rădescu să-și prezinte demisia. Continuă să ezite,

Tensiunea crește. La Palat e un du-te-vino permanent. Regele nu se poate hotărî. „El nu voia să cedeze — nota A. Gould Lee. Discuțiile continuau fără sfîrșit și fără nici un rezultat”.

În ziua de 2 martie, dr. Petru Groza este, în sfîrșit, însărcinat cu formarea noului guvern. Începe însă o perioadă de noi tergiversări. Timp de patru zile, monarhul refuză să aprobe lista, încercînd pe toate căile includerea în cabinet a reprezentanților P.N.Ț. și P.N.L. „Seara, Groza veni din nou cu lista lui — scria A. Gould Lee, referindu-se la ma-

nevrele Palatului — dar Mihai [...] îi ceru să împartă portofoliile, dînd jumătate F.N.D.-ului, iar cealaltă parte țărăniștilor și liberalilor [...] Regele Mihai făcuse această propunere din proprie inițiativă și acum mai rămînea să-i convină pe șefii principalelor partide. Dar Brătianu și Maniu refuzară să-și dea concursul”.

Conducătorii partidelor și organizațiilor politice coalizate în cadrul F.N.D. știu că guvernul mult dorit de mase nu mai poate fi împiedicat. Masele populare așteaptă semnalul pentru a ieși din nou în stradă. Ultimele evenimente demonstraseră limpede că nimeni nu poate folosi armata împotriva poporului. Oricît ar părea însă de ridicol, reacțiunea, în frunte cu regele, contează încă pe intervenția miraculoasă a cercurilor imperialiste din Occident. Faptul este astfel prezentat în articolul **Falsa iluzie**, apărut în **România liberă** din 4 martie 1945: „După Conferința de la Ialta* ne-am izbit de strania interpretare pe care cercurile reacționare o dădeau hotărîrilor luate acolo. Cicile reacționare au socotit suficient să se numească, cu de la sine putere, democrate, uitînd intenționat că a fi democrat înseamnă a uni toate forțele pentru nimicirea fascismului și a vestigiilor sale. Ascunzîndu-se sub principiul astfel falsificat după care la Ialta se hotărîse formarea guvernelor de uniune națională din toate forțele democratice, cicile reacționare din România au dezlănțuit focul împotriva partidelor și organizațiilor realment democratice. O analiză amănunțită va arăta cît a contat acest element în acțiunea criminală a generalului Rădescu [...]”

* S-a desfășurat în Crimeea, între 4 și 11 februarie 1945, cu participarea conducătorilor U.R.S.S., S.U.A. și Angliei, asistați de principalii lor consilieri politici și militari. Printre alte documente, a fost adoptată și **Declarația asupra Europei eliberate**, care proclama că „stabilirea ordinii în Europa și reconstruirea vieții economice naționale trebuie să fie realizată prin procese care să permită popoarelor eliberate să distrugă ultimele vestigii ale nazismului și fascismului și să creeze instituții democratice conform liberei lor alegeri.” (Pentru stenogrammele conferinței, vezi **Magazin Istoric**, nr. 1-6/1967.)

Este momentul să se înțeleagă că unitatea între marile națiuni și între toate popoarele iubitoare de pace și libertate, unite creată prin jertfe comune pe cîmpul de luptă împotriva hitlerismului și prin idealurile comune ale popoarelor, nu poate fi clintită de interesele meschine ale unei clici reacționare”.

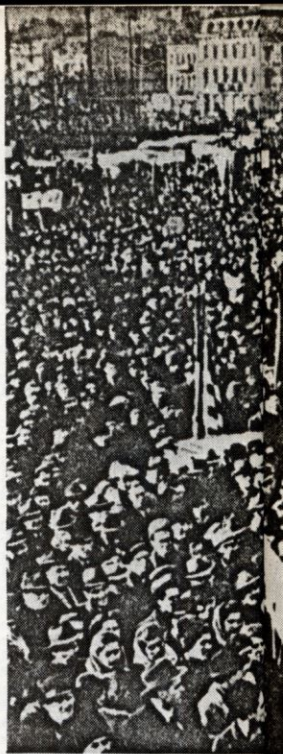
În ziua de 5 martie, în cadrul ședinței Consiliului Național al F.N.D. se analizează desfășurarea evenimentelor și se stabilesc măsuri concrete pentru a impune regelui voința poporului.

În zorii zilei de 6 martie, echipe speciale distribuie ziarul **Scînteia**. Pe prima pagină este imprimată următoarea chemare din partea Consiliului Național al F.N.D.: „Cetățeni! Veniți la marea întrunire populară de azi 6 martie ora 2 d.a. în Piața Națiunii să manifestați pentru salvarea țării prin instalarea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu dr. Petru Groza”.

„La drum sub auspicii fericite”

În cursul dimineții, spre Piața Națiunii se revarsă coloane nesfîrșite de oameni. Muncitori și locuitori din toate cartierele bucureștene, țărani din județele apropiate umplu pînă la refuz piața și străzile învecinate. Cităm din reportajul publicat de ziarul **Scînteia** în ziua de 8 martie: „Un freamăt de nerăbdare străbătea imensul ocean de capete: țara aștepta de trei zile guvernul său, un guvern de concentrare democratică, expresie a voinței maselor largi populare [...] Numeroși ostași ai armatei române se găsesc în rîndurile multimi. Iar cînd o delegație de soldați, subofițeri și ofițeri ia loc în fața estradei vorbitoarelor, imensa adunare izbucnește într-un tunet de urale: Trăiască armata română democratică!”

Ovațiile celor peste 800 000 demonstranți, lozincile scandate de ei zguduie văzduhul. Ecoul lor se prăvale pînă la Palat. Capitala întreagă e pe stradă și așteaptă. Deocamdată. Căci la un semnal al conducătorilor săi poate lua cu

asalt Palatul. Tensiunea ajunge la maximum. Regele își dă seama că nu mai poate întirzia. Deși în al doispzezecelea ceas, are luciditatea să aprobe lista guvernului. Altfel, istoria României ar fi înregistrat în ziua de 6 martie o altă turură a evenimentelor pentru a face să triumfe voința populară.

Imediat ce lista guvernului este aprobată de rege, vestea e adusă la cunoștința mulțimii: „Și iată — scria **Scînteia** — că tov. ministru Lotar Rădescanu anunță știrea, primită în ultimul moment, despre constituirea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu Petru Groza. Imensa adunare izbucnește în urale ce zguduie văzduhul. O dezlănțuire de bucurie nemărginită subliniază această mare victorie a luptei eroice a poporului”.

6 martie 1945: voința poporului a triumfat; la București 500 000 cetățeni își manifestă satisfacția pentru formarea guvernului dr. Petru Groza

La tribună se perindă mai mulți vorbitori — Gh. Gheorghiu-Dej, Lotar Rădăceanu, Ion Moga ș.a. — care subliniază importanța și semnificațiile momentelor pe care cu toții le trăiseră. Adunarea adoptă următoarea moțiune: „Noi opt sute de mii de cetățeni din București și plugarii din satele județelor Ilfov, Ialomița, Vlasca și Teleorman, reprezentând toate categoriile sociale, precum și exponenții autentici ai armatei, ofițeri și soldați, întruniți astăzi 6 martie 1945, în marea adunare cetățenească, salutăm instalarea guvernului Groza, guvern de concentrare democratică și ne angajăm să-l sprijinim din toate puterile noastre,

pentru stîrpirea fascismului și refacerea țării”.

Imensa mulțime se încolonează și se îndreaptă spre Piața Palatului și apoi spre Piața Victoriei, făcînd o impresionantă demonstrație de simpatie pentru noul guvern. „Adunarea grandioasă din Piața Națiunii, demonstrația majestuoasă din Piața Palatului și hora simbolică din Piața Victoriei — scria ziarul **Scînteia** — exprimă lămurit voința poporului român de a se bucura de un regim cu adevărat democratic și de a păși cu hotărîre în rîndul popoarelor libere și luptătoare pentru nimicirea fascismului”.

Înainte de începerea primei ședințe a noului Consiliu de Miniștri, dr. Petru Groza — acest „Decebal imberb, cu cel mai larg, cel mai franc zîmbet, cu capul angulos, umeri lați, pieptul umflat”, cum îl caracteriza George Călinescu pe noul prim-ministru — îi primește pe reprezentanții presei, cărora le declară, printre altele: „Sarcinile care apasă pe umerii noștri sînt grele, ele trebuie soluționate pentru că situația actuală din țară este tragică; tragică, datorită unor măsuri și atitudini de întîrziere care au provocat această situație, situație față de care nu ne putem înșirui la discuții. Să înlăturăm cu un ceas mai devreme greutățile din calea noastră.

Este foarte important că pornim la drum sub auspicii fericite; voința populară a fost înregistrată de factorul constituțional. E un rezultat pentru care ne pot invidia alte popoare care au trecut prin grave convulsii sociale fără a putea realiza acest perfect acord.

Pornim la lucru, sperăm să putem veni în mod real în ajutorul poporului și al țării în fața cărora ne-am angajat.

Facem apel la toate forțele democratice din această țară, la toți oamenii cu gînd curat să ne ajute. Noi deschidem larg porțile pentru toți oamenii cinstiți.

Nu păstrăm dușmănia. Sentimentul român al dragostei

de oameni este acela care ne conduce, dar același sentiment nu exclude năzuința de a face dreptate, de a fi chiar aspru acolo unde trebuie să fim, pentru a îndeplini ceea ce se așteaptă acolo unde s-a întîrziat pînă acum.

Vom proceda la curățirea aparatului de stat de toate elementele care au împiedicat bunul mers al mecanismului de stat.

Vom păși imediat la îndeplinirea reformei agrare [...] Avem nădejdea că vom anunța foarte curînd și împlinirea altor năzuințe sfînte”.

Nu numai politica internă, ci și orientarea internațională a guvernului era clar definită. În aceeași zi, noul prim-ministru adresează telegrame cu conținut asemănător președintelui Consiliului Comisariilor Poporului al U.R.S.S. — I.V. Stalin, primului ministru al Marii Britanii — W. Churchill și președintelui S.U.A. — F.D. Roosevelt, în care se spune: „În ziua instalării sale la cîrma țării, guvernul României vă trimite salutul său. Pătruns de scopurile marii lupte pe care Națiunile Unite o duc împotriva Germaniei hitleriste, guvernul român vă asigură că România va depune toate eforturile sale pentru grabnica înfrîngere a fascismului. Guvernul român speră că astfel România își va crea o nouă situație internațională care să-i îngăduie participarea la opera de organizare pacifică a lumii de mîine”

În seara de 6 martie 1945, ferestrele Palatului Președinției Consiliului de Miniștri sînt luminate pînă tîrziu după miezul nopții. Se lucrează intens încă din primele ceasuri. Sfirșea o zi, dar începea o perioadă în care — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — „procesul revoluționar din România a intrat într-o nouă etapă, al cărui obiectiv era încheierea procesului de desăvîrșire a revoluției burghездemocratice, înfăptuirea unor transformări social-politice profunde în societatea românească”.

București, 6 martie 1945, orele 19,00

«NOUL GUVERN A DEPUȘ JURĂMÎNTUL»

CRISTIAN POPIȘTEANU

În zilele de început de martie '45, cînd la București aveau loc schimbări hotărîtoare pentru profunda înnoire democratică a țării, atenția opiniei publice internaționale era concentrată asupra evenimentelor ce prevesteau finalul victorios al războiului antihitlerist. Cercul de foc se stringea spre capitala celui de-al treilea Reich. În mai puțin de zece săptămîni, capitularea necondiționată a Germaniei naziste avea să fie fapt împlinit. Desfășurînd — începînd din 12 ianuarie 1945 — irezistibila ofensivă finală pe un front de peste o mie de kilometri (la cererea aliaților occidentali, acțiunea fusese declanșată, în ciuda vremii nefavorabile, cu opt zile mai devreme de data prevăzută), armatele sovietice se îndreptau în marș de nestăvilit spre Berlin, în vreme ce dinspre apus trupele aliate pătrundeau adînc în teritoriile germane.

În acele zile, de martie 1945, peste 90 la sută din totalitatea știrilor de presă priveau fie direct operațiile de pe teatrele de lupte, fie într-un fel sau altul, evenimente legate de război. Cu tot acest context militar prioritar al informațiilor de presă, evoluția situației din țara noastră și, mai ales, deznădămintul de la 6 martie 1945 care a evidențiat opțiunea maselor populare din România pentru calea transformărilor structurale ale societății românești, preconizată de forțele revoluționare, democratice, a venit și ea în atenția opiniei publice internaționale. Ieșind considerabil întărite și biruitoare din înfruntarea în viața politică cu cercul reacționare, forțele de stînga consolidau impicit poziția internațională a României, care-și aducea contribuția la războiul antihitlerist, prin luptele purtate în acele zile de vitejii ostași români, cot la cot cu glorioasele armate sovietice, pentru eliberarea Cehoslovaciei de sub ocupația nazistă.

Cele cîteva extrase de presă pe care le comentăm aici* adaugă analizei istoricelor evenimente de acum trei decenii, imaginea lor reflectată peste hotare.

Astfel, Hilpert, corespondent particular al Agenției franceze de presă, transmisă din București, chiar în seara de 6 martie 1945: „Criza ministerială, care dura de la 23 februarie, a luat sfîrșit în această seară prin formarea unui guvern de colaborare, prezidat de Petru Groza, șeful Frontului Plugarilor. Vicepreședinția cabinetului, ca și Afacerile Externe, au fost încredințate lui Tătărescu, lider liberal disident, fost președinte [de consiliu]. Noul minister [guvern] cuprinde optsprezece departamente și unsprezece subsecretariate de Stat. Șaptesprezece membri din guvern aparțin Frontului Național-Democratic care grupează toate tendințele de stînga. Restul de departamente ministeriale și subsecretariate de Stat este împărțit între personalități disidente ale Partidelor Liberal și Național-Tărănesc, ca și între

tehnicieni. Manifestația organizată de Frontul Național-Democratic s-a desfășurat patrusprezece ore la București. Mai multe sute de mii de persoane, adunate în Piața Națiunii, au cerut un guvern al Frontului Național-Democratic, care nu era încă format. Nu se semnalează vreun incident.

Noul guvern a depus jurămintul regelui în această seară la orele nouăsprezece“.

În noaptea de 9 spre 10 martie, postul de radio Moscova se referea la evenimentele din România în termenii următori:

„Criza politică din România a luat sfîrșit, cu formarea unui guvern în care au intrat toate forțele democratice. Timp de mai multe luni, masele populare au cerut insistent lichidarea reacțiunii și judecarea trădătorilor care au ajutat pe ocupanți. Fostul prim-ministru Rădescu, împreună cu o cîlică reacționară, nu a luat în seamă și nici nu a îndeplinit cerințele poporului, ci, din contră, a încercat să provoace un război

civil și să instaureze dictatura. Cu formarea noului guvern Groza, aprobat de mase, s-a format un guvern democratic, care va executa voința poporului“.

La 8 martie, Agenția britanică Reuter difuza un comentariu, în care anunța:

„Activitatea noului guvern român, condus de fruntașul organizației de stînga, Frontul Național-Democratic, dr. Petru Groza, este privită cu cel mai mare interes de cercul politic londonez. Se crede că viitoarele zece zile vor fi critice pentru evoluția evenimentelor interne din România. Aceste zile vor arăta dacă extremiștii aripii drepte vor putea să îndemne Partidul Național-Tărănesc al d-lui Maniu să împiedice desfășurarea pașnică a politicii noului guvern. Noul guvern este o coaliție creată din Frontul Plugarilor, Partidul Comunist, Socialist și Partidul Liberal...“.

Referindu-se la larga coaliție de forțe politice a guvernului dr. Petru Groza, în

* Documente puse la dispoziția noastră de tovarăsa Lidia Mihailescu, arhivist la Arhivele Statului, București.

care erau reprezentate inclusiv cercuri economice burgheze, comentatorul Agenției Reuter scria că în capitala britanică „se subliniază că aceste măsuri arată clar că n-a existat vreo presiune din afară, pentru stabilirea unui regim comunist în țară. La Londra se știe că dr. Groza a invitat cele două partide de dreapta, Partidul Național-Tăranist al d-lui Maniu și Partidul Național-Liberal al d-lui Brătianu, să intre în guvern. Se regretă foarte mult că ambele partide au respins această invitație.

Sarcina acestui guvern, după cum se crede la Londra, va consta în primul rând în a crea condițiile care să permită dezvoltarea democrației în România*.

Îndrăjita înfruntare dintre reacțiunea română, care sconta chiar o angajare de partea sa a anumitor cercuri occidentale și forțele progresiste, democratice, am găsit-o reflectată în citeva documente din arhiva primului ministru britanic din acea vreme, Winston Churchill, documente consultate recent la Public Record Office din Londra*. Se regăsește în aceste documente febrilitatea cu care frunzașii reacțiunii contactau oficialități occidentale de la București, ca și întreaga deșertăciune a iluziilor lor. De pildă, instrucțiunile transmise de Foreign Office la București către vice-mareșalul aerului, Stevenson și lui Le Rougetel, reprezentantul britanic, în ziua de 9 decembrie 1944, prevedeau ca diplomații britanici „să evite pe cât posibil să-l întâlnească din nou pe Maniu” și afirmau clar „lipsa intenției de a i se trimite acestuia un mesaj”¹. Documentele premierului englez redau panica acestor lideri, ele consemnează inevitabilul eșec al tentativei lor de a se opune voinței populare, eșec în urma căruia Churchill și-a dat acordul pentru adăpostirea generalului Ră-

Dr. Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej în timpul unui miting al oamenilor muncii din Capitală (1945)

descu la Misiunea militară britanică*.

Odată cu instaurarea guvernului dr. Petru Groza, noile perspective ale situației din România erau comentate într-o telegramă transmisă din București de același corespondent particular al Agenției franceze de presă:

„Restabilirea economiei țării este pentru guvernul român problema numărul unu. Sub președinția fie a președintelui Groza, fie a vicepreședintelui Tătărescu, consiliul economic guvernamental se reunește aproape zilnic pentru a examina și a decide măsuri potrivite să amelioreze viața comercială și economică a României și să asigure în consecință executarea stipulațiilor convenției româno-sovietice de armistițiu [...]”.

Guvernul ține să realizeze redresarea economică pe o largă bază socială. În această chestiune, Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor, a făcut declarații subliniind că în cadrul Programului Frontului Național-Democratic, Partidul Comunist Român insistă asupra faptului că guvernul actual este un guvern de concentrare democratică. Guvernul Groza propune să se lucreze pentru salvagardarea țării cu concursul tuturor claselor sociale care vor trebui, la rindul lor, să

facă dovadă de înțelegerea pe care România o așteaptă de la ele.

Guvernul Groza face actualmente mari eforturi în scopul reorganizării administrației țării, în sens democratic. A decis să se creeze o comisie consultativă politică în fiecare județ. O asemenea comisie va fi formată din șapte membri, delegați de cele șapte partide și organizații politice reprezentate în actualul guvern de concentrare democratică. În regiunea de nord a Transilvaniei comisia va avea 8 membri, un loc fiind acordat reprezentantului Uniunii Populare Maghiare. Prefecții vor trebui să consulte comisia în toate problemele de interes public [...]

O vie activitate politică domnește actualmente în România, unde [...] sindicatele și partidele politice se pot reuni, în mod liber. Astfel, meșteșugarii români tocmai au ținut un congres general la București, care i-a dat ocazia lui Lotar Rădăceanu, ministrul Muncii (socialist) ca și lui Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor (comunist) și lui Vasile Luca, lider comunist român, secretar general al Frontului Național-Democratic, să ceară în termeni călduroși clasei muncitoare române să se unească în scopul de a duce la bun sfârșit opera de redresare economică, întreprinsă de guvernul Groza, și lupta împotriva fascismului*.

* În cercetările de la Public Record Office am beneficiat de sollicitudina Keperului, dl. J.R.Ede și a colaboratorilor săi.

¹ From Foreign Office to Bucharest, Tg. nr. 303, Public Record Office, Fond Premier 3 374/13 a.

* Public Record Office, Fond Premier 3, documentele nr. 374/13 a; 374/9; 374/12; 347/12.

Pagini din istoria pădurii românești

În decursul veacurilor, pădurea a fost un aliat al armatelor românești: în luptele dintre daci și romani; la Codrii Cosminului, unde Ștefan cel Mare a înfruntat pe Ioan Albert; la Călugăreni, în marea bătălie în care Mihai Viteazul a învins pe Sinan-pașa...

CODRUL FRATE CU ROMÂNUL

Academician CONSTANTIN C. GIURESCU

Odată cu părăsirea Daciei de către administrația și armata romană, o nouă perioadă a început în viața dacoromanilor. Marea majoritate a acestora, adică țăranii — deci plugarii, păstorii, crescătorii de vite — și orășenimea săracă și mijlocașă — meseriași, mici negustori — au rămas pe loc; n-au plecat decât cei bogați, care cu banii lor puteau trăi oriunde. S-a putut stabili relativ ușor un „modus vivendi“ între dacoromanii rămași pe loc și noli stăpîni — migratorii — deoarece aceștia din urmă, aveau nevoie de grînele și produsele animale ale celor dintîi. Mai ales, că, între primii veniți în Dacia au fost și carpîi, adică dacii liberi din nordul și mijlocul Moldovei, rude bune, de singe, cu cei din fosta provincie romană. Orașele au avut mai mult de suferit, deoarece ele atrăgeau prin strălucirea și bogăția lor. Mulți orășeni s-au retras prin satele vecine; au mai rămas însă unii în casele modeste și în bordeiele de la margine, așa cum arată săpăturile arheologice de la Alba Iulia, Sarmizegetusa, Porolissum și din alte centre. Satele n-au

avut prea mult de suferit, țăranii își luau puținele lucruri și, minindu-și oile și vitele — avuția principală — intrau în pădurile vecine unde se adăposteau până trecea iureșul. Casele și bordeiele — dacă fuseseră arse sau risipite — și le refăceau repede: lemn era din belșug, iar muruiala nu lua mult timp.

În îndelungatul răstimp dintre părăsirea Daciei de către romani și formarea statului feudal independent al Munteniei, pădurea a jucat un rol de căpetenie în continuata populației romanice — a strămoșilor noștri nemijlociți — în stînga Dunării, în tot ținutul carpato-danubian. S-a vorbit mult și se vorbește încă de „retragerea la munte”, de adăpostul pe care l-au oferit Carpații în tot timpul acestui mileniu. Trebuie precizat, însă, că muntele a fost însemnat în primul rînd prin pădurile sale care însemnau nu numai adăpost, dar în partea lor inferioară ofereau și hrană variată. Iar cum pădurea acoperea nu numai munții, ci și dealurile și o bună parte a cîmpiei, rezultatul a fost că românii s-au putut păstra deopotrivă și la deal și la șes. Ei se îndeletniceau cu agricultura în poeni, creșteau vite, prindeau pește, aveau prisăci, mori și lazuri, practicau mineritul și vindeau ce le prisosea în tirguri.

Într-o vale lungă și strîmtă

În decursul veacurilor, pădurea a jucat un rol important în viața poporului nostru. Ea i-a fost prieten și în luptele pentru apărarea țării, fiind un aliat de seamă al armatelor românești. Față de superioritatea numerică obișnuită a armatelor adverse — fie cele turcești, fie cele ungare sau polone sau chiar cele tătară — superioritate care nu permitea o luptă cu sorți de izbîndă pe cîmp deschis, unde disproporția de forțe era imediat vizibilă, marii noștri voievozi au făcut apel la sprijinul pădurii. Cu ajutorul acesteia, disproporția de forțe devenea mai ușoară, iar în caz de retragere, armata românească era protejată.

În bătălia decisivă de la Posada (1330), de exemplu, cea care a asigurat independența tînărului stat muntean înemeiat de Basarab I, începătorul dinastiei Basarabilor, pădurea a avut un rol important în obținerea victoriei. Nu ne sînt bine cunoscute cauzele care au dus la războiul dintre voievodul muntean și Carol Robert, regele Ungariei; se pare însă că vinovați au fost doi sfinctici ai acestuia din urmă, care doreau să aibă pentru ei țăra lui Basarab sau măcar Banatul de Severin. Războiul a început toamna; armata ungară, înaintînd printr-o țară unde, după vechiul obicei, se făcuse pustiu în fața dușmanului, nu s-a putut

aproviziona; a început, deci, a suferi de „foamea cea mare”, după însăși expresia cronicii ungurești. Așa încît, ajunsă în fața „cetății de la Argeș” — e vorba de Curtea de Argeș — regele a trebuit să dea ordinul de întoarcere. Aci, în drum spre casă, pe cînd armata ungurească se angajase într-o vale lungă și strîmtă, cu coastele rezezi acoperite de pădure, ostașii lui Basarab, care ocupaseră înălțimile și închiseseră cu șanțuri și valuri de pămînt atît ieșirea, cît și intrarea văii, au început să prăvălească bolovani și copaci tăiați și să tragă cu săgețile în grămadă. Prăpădul a ținut patru zile (9-12 noiembrie 1330). A căzut atunci mulțime nenumărată din ostașii lui Carol Robert; s-a pierdut sigiliul regatului; regele însuși, ca să scape, și-a schimbat hainele cu unul din credincioșii săi și abia a putut ieși, așa, neobservat, din vîlmășagul acela. O pradă foarte bogată a căzut în minile ostașilor munteni. Știm toate aceste amănunte dintr-o cronică ungară contemporană, numită — datorită miniaturilor care-i împodobesc textul și din care două se referă chiar la luptă — *Chronicon Pictum Vindobonense* („Cronica pictată de la Viena”).

Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil*, povestind războiul lui Baiazid cu Mircea cel Bătrîn — nu se poate preciza dacă e vorba de războiul din 1394 sau de cel din 1400 — spune că după ce Mircea a pus în siguranță femeile și

copiii în munți, „după aceea se ținea și dinsul cu armata pe urma lui Baiazid prin pădurile de stejari ale țării, care sînt multe și acoperă în toate părțile țara, să nu fie ușor de umblat pentru dușmani și nici lesne de cucerit”.

O altă mare luptă dată la adăpostul pădurii a fost aceea a lui Bogdan voievod, tatăl lui Ștefan cel Mare, împotriva polonilor care voiau să readucă domn în Moldova pe Alexandru voievod, devotat lor. Ea a avut loc, la 6 septembrie 1450, în Codrul Crasnei, marea pădure ce se întindea la sud de Vaslui, în preajma localității Crasna. Drumul pe care venea oastea polonă trecea prin această pădure; aci i-a așteptat oștirea lui Bogdan. Iată ce povestește cronică moldoveană: „Deci cînd au fost la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carele leșilor, ci apărîndu-se leșii, abia au scăpat cu multă pagubă și peire. Deci vrînd să intre și cealaltă oaste lească, atuncea s-au ivit toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri și buciume și fără călărimă, multă pedestrimă. Văzînd aceasta, leșii s-au tocmnit de război și au băgat în mijloc pe Alexandru vodă [...] și s-au bătut mai înainte de apusul soarelui pînă au înnoptat, perind de amîndouă părțile, pînă au năvălit și gloatele de pedestri, carii au făcut la strîmtoare mare moarte în leși, tîind cu coasele vinele cailor; unde hatmanii leșești, vrînd să îmbărbăteze pre ai săi, și-au pus și ei cape-

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 12/1974.

tele, ales Piotru Odrivoz și Nicolae Porava și Buciațskii⁴.

Merită să fie subliniată precizarea cronicii privind oastea lui Bogdan vodă: „fără călărimă, multă pedestrimă”. Călărimă nu era de folos în luptă în pădure; nu se putea mișca ușor, nici desfășura, iar un atac grupat era imposibil din cauza copacilor. În schimb, pedestrimă, luptând la adăpost, trăgând cu arcul apărută de trunchiurile copacilor, era redutabilă și avea un net avantaj asupra adversarului. La lupta de la Crasna credem că a luat parte și fiul lui Bogdan, tânărul Ștefan care, după șapte ani avea să ocupe tronul Moldovei; el își va aduce aminte de lupta din tinerețe cu prilejul războiului pe care-l va purta el însuși cu polonii, în 1497, război în care va aplica o metodă similară, devenită clasică.

Cu copaci „înținați“

Reprezentativă pentru rolul avut de pădure în acțiunile militare ale voievozilor români este și lupta din Codrul Cosminului, purtată de oastea lui Ștefan cel Mare împotriva oastei lui Ioan Albert, regele Poloniei. Acesta din urmă intrase în Moldova cu gânduri dușmănoase și asediase, dar fără succes, cetatea Sucevei. Ștefan poruncise, urmînd vechiul obicei al pămîntului nostru, să se ascundă proviziile și furajul, iar ceea ce nu putuse fi ascuns fusese ars. În același timp, fuseseră închise drumurile spre miazănoapte, astfel că alimente și nutreț nu puteau sosi nici din Polonia. În curînd, oastea lui Ioan Albert a început să sufere de foame. Așa încît craiul a fost bucuros să primească mijlocirea voievodului Transilvaniei — care sosise, între timp, cu 12 000 oameni în ajutorul lui Ștefan — spre a face pace. Ea s-a încheiat, dar cu condiția ca polonii să se retragă tot pe unde veniseră, iar nu prin altă parte, ca să nu facă alte stricăciuni. Pe unde veniseră nu mai era însă nimic de mîncat, astfel că ei au trebuit să ia un alt drum, prin orașele Siret și Cernăuți, drum care trecea

prin Codrul Cosminului. Cînd oastea polonă se afla în mijlocul pădurii, moldovenii au prăvălit asupra ei copacii **înținați** (care se țineau numai într-o margine a trunchiului, restul fiind tăiat) și i-au atacat cu putere (26 octombrie 1497). Neavînd unde să fugă, neputîndu-se desfășura din pricina locului strîmt, leșii au fost zdrobiți, ca odinioară ungurii lui Carol Robert. Regele a putut, cu mare greutate, să-și facă drum pînă la Cernăuți, unde a avut loc o nouă luptă; înfrîinți și de data aceasta, puțini dintre soldații lui Ioan Albert și-au mai văzut țara. Prada luată de moldoveni a fost enormă. În ce privește pe prizonieri, tradiția consemnată de Ioan Neculce în **O samă de cuvinte**, spune că Ștefan ar fi poruncit să fie puși să are mai multe locuri întinse pe care le-a semănat apoi cu ghîndă și așa au crescut „dumbrăvi pentru pomenire ca să nu se mai acolisească [să se lege] de Moldova: Dumbrava Roșie la Botoșani și Dumbrava Roșie la Cotnar și Dumbrava Roșie mai gios de Roman”.

Unii se îndoiesc de veracitatea acestei tradiții; noi socotim însă că nimic nu ne împiedică s-o admitem. Detaliile pe care ni le dă Neculce asupra tratamentului la care erau supuși acei prizonieri nu par deloc a fi inventate. De altfel, am arătat, nu demult, într-un studiu, că numeroase tradiții din cele consemnate de Neculce corespund realității istorice sau au măcar un simbul de adevăr.

Și în altă mare biruință a lui Ștefan cel Mare, aceea de la Vaslui (ianuarie 1475)* pădurea a jucat un rol însemnat.

Tot lîngă o pădure și anume lîngă dumbrava de la **Lipinți** sau **Lipnic**, aproape de Nistru, a avut loc biruința lui Ștefan cel Mare asupra tătarilor care veniseră să prade Moldova (20 august 1470); iar la Războieni, unde lupta s-a dat pe un platou împădurit, la răsărit de Valea Albă, ai noștri luptînd cu deznădejde și fiind în cele din urmă striviți literalmente — „strop-

șiți” cum spune cronicarul — retragerea s-a făcut la adăpostul pădurii (26 iulie 1476).

Și Mihai Viteazul a ținut seamă de avantajul pe care îl putea aduce pădurea. La Călugăreni, în spatele poziției alese de domn, erau mici înălțimi acoperite de păduri, formînd un adăpost natural; în față, valea mlăștinoasă a Neajlovului; drumul ducea peste rîu pe un pod de lemn și continua apoi între înălțimi, așa încît armata turcească nu putea înainta decît sub formă de coloană, cu un front redus. În timp ce Mihai, în fruntea oastei sale, respingea printr-un contra-atac fulgător pe turcii care trecuseră peste pod, un detașament de patru sute de soldați, sub comanda căpitanului Cöcea, ataca, protejat de păduri, din spate. Turcii, cuprinși de panică, începeau o retragere dezordonată, în care era să piară chiar Sinan-pașa, zvîrlit de pe pod în mlăștină, dacă nu-l scăpa, luîndu-l în spate, un veteran din Rumelia.

Tot în legătură cu expediția turcească împotriva lui Mihai Viteazul, relevăm cîteva detalii privind pădurea, grație unui martor ocular, spaniolul Diego Galan. Aflăm de la acesta că Sinan-pașa ordonase flotei de patru fregate de sub conducerea lui Mami-pașa să coboare pe Dunăre în jos ca să ia la bord pe hanul tătarilor ce venea să ajute pe turci, han „care se temea de primejdiile pe care ar fi trebuit să le întîmpine în numeroasele păduri ce înfrumusețază țara aceasta”. La întoarcere, flota a fost vestită că în amonte de Silistra, românii au pregătit o ambuscadă, cu muschete și douăzeci de piese de artilerie, într-un „desiș de copaci”; de acolo s-a tras într-adevăr asupra navelor, care, avînd pierderi și în primejdie de a fi scufundate, s-au retras în spatele unei insule spre malul drept al Dunării, apoi, după trei zile, au ajuns la Ruciuc.

Cît privește locul bătăliei de la Călugăreni, cronicarul turc Selaniki, spune că era „foarte strîmt, păduros și mlăștinos”; alt cronicar turc, Naima, arată că pădurea era „de stejar”, iar spaniolul

* Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1975.

Diego Galan o califică drept „foarte deasă”; în această pădure, adaugă el, stătea ascuns Mihai „cu puțini oameni de care dispunea și cu douăsprezece piese de artilerie”.

Adevărate fortărețe naturale

Semnificativ, pentru salvarea pe care o oferea pădurea în caz de retragere este episodul luptei de la Popricani între dărbăanii lui Gheorghe Ștefan, noul domn al Moldovei și cazacii lui Timuș Hmelnițki, care aduceau îndărăt pe Vasile Lupu (mai 1653). În acea luptă, văzând atacul năvalnic al călăreților cazaci, darabăanii „au plecat fuga de la vad [vadul Jijiei] la deal, spre rédiu”; i-au ajuns însă „pre coasta Popricanilor călăreții lui Timuș [...] și au căzut acolo multe trupuri de bieții dărbăni. Alții, carii au hălăduit pînă în rédiu, și-au scutit viața cu pădurea”.

O prețioasă mărturie despre rolul pădurii ca loc de adăpost în timp de restriște ne-a rămas de la un iezuit; ea se referă la evenimentele din Moldova din 1653: „Acești oameni nenorociți, îngrijindu-se doar să scape cu viață, au umplut pădurile, muntii și peșterile, în așa fel, încît părea să se fi adus în aceste ascunzișuri [adevărate] colonii și numai cei mai îndrăzneți mai obișnuiau să iasă de prin păduri să-și revadă casele pustiite. Oamenii suferau și din partea tilharilor care cercetau pădurile și atacau oamenii ce se ascundeau acolo”.

Tot în pădure, și anume în Codrul Cotrocenilor și-a aflat scăpare în 1678 Șerban Cantacuzino, care era urmărit de voievodul Gheorghe Duca ce se temea că acesta umbla să-i ia locul la domnie. Prevenit de soția lui Duca, ce-i era „ibovnică”, Șerban a fugit noaptea, împreună cu un nepot al său „și trecind apa Dimboviței, s-a ascuns la Cotroceni unde atunci era o mare și deasă pădure. A șezut trei zile ca să nu-i poată găsi urma cei trimiși în toate părțile după el gonaci”.

Relevăm, în sfîrșit, rolul pe care l-a avut Codrul Tigheciului, în lupta de apărare împotriva tătarilor, rol pe care-l subliniază Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae*. El „este cel mai puternic bastion al Moldovei — spune învățatul domn — contra sciților [tătarilor!] pe care aceștia de mai multe ori au încercat, dar niciodată nu l-au putut cucerii. Copacii sînt totuși atît de deși, încît nici măcar un om care merge pe jos nu poate înainta decît pe poteci cunoscută doar celor din partea locului. Odinioară se aflau acolo mai mult de douăsprezece mii de locuitori, cei mai vajnici oșteni din toată Moldova; azi după atîtea lupte și măceluri din amîndouă părțile, au rămas de-abia două mii. Ei au o învoială cu tătarii din Bugeac, vecini cu ei, prin care s-au legat să le dea în fiecare an un anumit număr de trunchiuri, fiindcă Basarabia duce foarte mare lipsă de păduri. Această învoială ei o tin și astăzi cu strictețe, dar dacă tătarii vor să încalce condițiile și să ceară mai mult, ceea ce nu se întîmplă rar, se împotrivesc cu armele și adesea ies învingători”.

Pădurile au continuat să servească drept loc de adăpost în vremuri de război sau de răzmeriță chiar și în sec. XVII și XVIII. Avem o serie de mărturii în sensul acesta. La 18 septembrie 1602, M. Sobieski, voievodul de Lublin, scria din tabăra de pe Prut, lingă Cernăuți, regelui polon: „Din cauza acestor turburări — tătarii în țară plus soldații poloni răzvrățiți — moldovenii s-au grupat în cete, iar codrii sînt plini de ele”. Călătorul Johann Wilden, trecînd prin Moldova în anul 1611, relatează între altele: „Bieții țărani părăsesc pretutindeni satele și se ascund prin codrii cei mari”, pricina fiind teama de tătari care tocmai în acel an amenințau Moldova.

Marele vornic muntean spunea în 1658 învățatului călugăr Paul de Alep, cu prilejul

popasului acestuia în părțile noastre, însoțind pe patriarhul Macarie: „Țara noastră n-are castele, drept castele și fortărețe avem acești munți și păduri împotriva cărora nici un dușman nu poate birui. Dacă ar fi fost altfel, și dacă am fi avut cetăți [în loc de păduri] pe teritoriul nostru, turcii de mult ne-ar fi scos din el”. Și tot atît de semnificative sînt și aprecierile călătorului englez Robert Bargrave care, străbătînd Moldova pe valea Birladului, în octombrie 1652, relatează că a mers „vreo 12 ceasuri de-a lungul unei văi bogate; dealurile erau acoperite pe amîndouă părțile cu păduri minde, care sînt refugii băștinășilor împotriva năvălitorilor dușmani și i-au apărut, de fapt, împotriva tătarilor cînd au năvălit de curînd în Moldova”.

Mărturii interesante despre rolul pădurii în istoria românilor găsim și în memoriul, din 1697, al lui Nicolo de Porta, funcționar austriac, care fusese în 1694 și în serviciul lui Constantin Duca, domnul Moldovei: „Țara e cuprinsă de păduri și codri mari; între păduri stau semănate micile lor țiguri și sate și, dacă sînt vreunele în cîmpia goală, apoi sînt vecine cu vreo pădure unde se retrag și-și îngroapă proviziile, uneltele și tot ce au. Întrînd vreo armată inamică, în întinercul din acele păduri dese, n-are din ce subzista. În păduri nu se pot mișca decît puțini și aceștia sînt omorîți de țărani care se ascund în ele și obligă pe inamic să se piardă în acele cîmpii. Ei însă — băștinașii — își pot purta de grijă, deoarece au în acele păduri multe mănăstiri care le servesc drept locuri de adăpost la nevoie; în timpul din urmă, principele Țării Românești și predecesorul său [adică Brîncoveanu și Șerban Cantacuzino] au înălțat diferite asemenea mănăstiri, în locuri potrivite în chip de cetăți”.

Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan

UN PRINCIPE MOLDOVEAN LA CURTEA REGELUI IACOB I STUART

PAUL CERNOVODEANU

Nici măcar imaginația înaripată a unui scriitor din epoca romantică n-ar fi putut ticlui mai bine întâmplările ce par atât de nevrosimile prin care a trecut Ștefan Bogdan, acest fecior de domn moldovean, prins în vârtejul amețitor al dramaticelor evenimente desfășurate pe scena istoriei europene la sfârșitul veacului XVI și începutul celui următor. Izvoarele cu ajutorul cărora poate fi reconstituită viața atât de neobișnuită a principelui moldovean sînt — fapt deosebit de semnificativ — toate contemporane și de primă mînă*: mărturii ale martorilor oculari, rapoarte diplomatice serioase și scrisori autentice, din care multe ieșite de sub pana acestui „Mușatinilor“.

Să urmărim, așadar, firul vieții atât de spectaculoase a strănepotului direct al lui Ștefan cel Mare, amestecat în politica ambițioasă a marilor puteri europene și mai ales în aceea a îndepărtatei monarhii insulare din apusul continentului, Anglia reginei Elisabeta I și a primului Stuart. Ne-a îndemnat la această reconstituire nu importanța, aproape inexistentă, a persoanei, ci bogăția și diversitatea materialului documentar și, mai ales, prezența — cu totul neobișnuită pentru acea epocă și relevantă în multe privințe — a unui român în lumea diplomatică a Europei de la sfârșitul veacului XVI și începutul celui următor.

* Public Record Office, State Papers, Turkey, dos. 97/4-97/7; British Museum, Stowe, Ms. 172-173; Cotton Ms. Nero B XI; Calendar of State Papers, Domestic Series; of the reign of James I 1603-1610 (Ed. Mary Anne Everett Green), London, 1857; Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English affairs existing in the Archives and collections of Venice... (Ed. Horatio Brown), vol. XI (1607-1610), London, 1904; vol. XII (1610-1613), London, 1905; Calendar of the Manuscripts of... the Marquess of Salisbury (Ed. M.S. Giuseppe and D. Mc. N. Lockie), Part XIX (1607), London, 1965.

Orfan printre străini, visind la domnie

Existența lui Ștefan Bogdan a cunoscut o desfășurare dramatică. Tatăl său, Iancu vodă Sasul (feciorul din flori al lui Petru Rareș și al Ecaterinei Weiss, soția cureauului sas Jorg Weiss din Brașov) a avut o domnie scurtă (21 noiembrie 1579-după 2 septembrie 1582), caracterizată prin conflicte cu boierii și un climat social agitat. Știrșitul ei a fost tragic. Mazilit și refugiat în Polonia, a fost prît regelui Ștefan Báthory (1576-1586) de către boierii potrivnici, și acesta l-a condamnat la moarte. Capul nefericitului voievod a căzut sub secură călăului, în piața publică din Liov, la 28 septembrie 1582. Din căsătoria sa cu grecoica Maria Paleologa din Rodos s-au născut mai mulți copii, din care n-au supraviețuit decât două fete și un singur băiat, Bogdan, care și-a zis mai târziu Ștefan Bogdan.

Cînd băiatul a mai crescut, doamna Maria, mama sa, s-a gîndit să găsească protectori influenți, spre a o ajuta la Poartă să capete tronul Moldovei pentru fiul său.

La începutul lunii iulie 1593, după o scurtă sedere la Veneția, familia defunctului Iancu vodă Sasul lua drumul Istanbulului. Pretendentul n-avea nici bani, nici influență; tira însă după el cu fală copilărească o sabie lungă de șapte palme și lată de patru degete, pe care o arăta cu mîndrie tuturor, spunînd că-i pașoluș al Attila, găsit în „țările sale”. Cu toată situația sa îngrată, a izbutit să atragă atenția marelui vizir Ferhad-pașa, cu atît mai mult cu cît în Muntenia, Mihai Viteazul începuse marea sa ridicare împotriva dominației otomane, iar cele trei principate se aflau în plină răzvrătire față de Poartă. Sultanul Murad III (1574-1595), plin de minie, hotărîse înlăturarea vajnicului luptător și neavînd alt pretendent la îndemînă, la recomandarea

lui Ferhad-pașa, și-a aruncat privilegiile asupra lui Bogdan. Cunoscutul cronicar silezian Baltasar Walther, martor al evenimentelor, arată cum pașadul a trimis trupe numeroase împotriva lui Mihai, pentru ca „să puie în locu-i cu toată puterea, făcînd și ceremonile cuvenite, pe Bogdan, fiul lui Iancu, domnul Moldovei”. Dar oastea otomană, în mijlocul căreia se afla și Bogdan, a fost zdrobită de Mihai la Ruscuc, în ianuarie 1595. „Domnișorul Bogdan, renunțînd [...] de a se mai investi domn, părăsindu-și toate bunurile, scapă cu fuga...”. A rămas ascuns cităva vreme la Constantinopol, împreună cu mama și cele două surori ale sale. Cu toate acestea, pretențiul nu s-a dat bătut și așa cum arată pomenitul cronicar, el nutri „planuri ascunse ca să ocupe tronul Moldovei, contractînd pentru aceasta mari sume de bani la protectorii lui turci și greci”, în speranța de a obține maziirea lui Ieremia vodă Movilă și numirea sa. Astfel, „în luna octombrie, anul 1597, Bogdan vine la domnul Stanislas Golski, prea strălucitul sol al polonilor [...] și-l roagă ca datorită trecerii sale foarte mari pe lîngă vizirul Ibrahim, cumnatul sultanului și pe atunci dregătorul cel mai înalt, să obțină, ca după moartea lui Ieremia să fie pus în locul lui ca succesor legitim”. Dar Golski, departe de a agree ideea pretendentului, s-a grăbit să-l dea pe mîna otomanilor, cerîndu-le a-i tăia nasul și urechile, ori a-l sili să treacă la mahomedanism. Apărat însă de François Savary, conte de Brèves, ambasadorul la Poartă al regelui Franței Henric IV (1589-1610), care a intervenit pentru dînsul, Bogdan a fost imbarcat pe o corabie cu destinația Tripoli. Acuzația că ar fi încercat să-l otrăvească pe Golski, a făcut să fie întors din drum și „aruncat în temniță, dîndu-i-se, e drept, să aleagă între sugrumare sau lepădarea credinței, spre cumplita jale a mamei și a altor greci”, după

cum precizează cronicarul Walther. Chipeș, vioi la spirit, Bogdan a știut, însă, să obțină iertarea marelui vizir Ibrahim, care l-a prînit în rîndul cămărașilor săi. Deși căzută curînd în dizgrația sultanului, înaltul dregător turc a promis noului său protejat că va continua să-i acorde sprijin. În aceste împrejurări, Baltasar Walther mărturisește că „pe acest Bogdan [...] l-am văzut noi înșine în palatul solu-lui englez” Edward Barton, influentul reprezentant al reginei Elisabeta la Poartă și unul dintre apropiații mai marilor dregători otomani. Este primul contact cunoscut, pînă acum, din îndelungatul șir al legăturilor ce le-a stabilit ulterior Ștefan Bogdan cu reprezentanții coroanei britanice.

În cetatea lagunelor, cu un proiect matrimonial

Deocamdată, viața lui se afla din nou în primejdie. Urmărit cu înverșunare de inamici — agenți ai lui Ieremia Movilă — care plătiseră chiar 4 000 ducăți noului mare vizir Khadim Hasan-pașa spre a-l ucide, principele pribeag a reușit să scape și de data aceasta. În urma unor complicități, în locul său a fost sacrificată o altă persoană ce i se substituise din rîndul intimilor lui Ibrahim. Prin această stratagemă sîngeroasă, Bogdan a scăpat, vremelnice, de prigonirile dușmanilor săi.

S-a gîndit atunci să-și facă alte rosturi și ascultînd îndemnul lui Omer-aga, din Seraiul sultanului, care i-a propus în decembrie 1597 prîrijul influentului său cumnat, renegeatul venețian Iusuf-bei Cievatelli, a plecat din nou la drum. Cievatelli i-a promis ajutor pentru a căpăta domnia Moldovei, cu condiția să se însoare cu fiica lui Elena care trăia la Veneția în mănăstirea de maici „Corpus domini”. Înarmat cu recomandări și cu

scrisoarea lui Omer-aga adresată dogelui spre a încuviința această căsătorie, pretendenții a pornit spre vestita cetate a lagunelor spre a-și întîlni mireasa. Dar calculele de la Istanbul nu s-au potrivit deloc cu cele de la Veneția. Senatul și dogele s-au opus categoric căsătoriei, pretextînd situația materială precară a lui Bogdan și relațiile sale prea strîns cu turcii. Proiectul matrimonial a eșuat, așadar, definitiv, iar pribeagul, acuzat într-un raport venețian din 15 ianuarie 1600 că ar fi trimis în Moldova un emisar spre a încerca să-l otrăvească pe Ieremia Movilă, s-a trezit, din nou, fără nici un rost pe lume.

Atunci — amintindu-și probabil de bunăvoința manifestată față de el de răposatul ambasador Edward Barton — la începutul anului 1600 a luat calea îndepărtatei Anglii, spre a cere sprijinul reginei Elisabeta. Pribeagul moldovean a fost bine primit la Londra de prea-puternica suverană. Spre a câștiga bunăvoința reginei și ajutor pentru cauza sa și a se deprinde în același timp cu meseria armelor, Bogdan a luat parte la luptele din Flandra, înrolîndu-se în contingentul ce susținea pe olandezi împotriva spaniolilor, participînd — după cît se pare — la apărarea Ostendei, asediată încă din luna iulie 1601 de trupele regelui Filip III (1598-1621). În schimbul serviciilor aduse, principele moldovean a căpătat, în decembrie 1601, o scrisoare de la regina Elisabeta către ambasadorul ei la Poartă, Henry Lello, rugîndu-l să-i susțină candidatura, dacă această acțiune nu va prejudicia interesele sultanului. Ștefan Bogdan a părăsit așadar Anglia, poposind mai întîi la Veneția. Aici s-a îmbarcat pe nava PIRONA, debarcînd fără incidente la Istanbul și primind adăpost la reședința lui Lello. În raportul bailiului serenissimei republici, Agostino Nani, adresat dogelui la 7 iulie 1602, se arată că principele pribeag „a revenit fără bani și protecție”, fiind „puține speranțe ca să reușească ceva”.

Ambasadorul Lello ii înlesnește evadarea ?

Și cu toate astea, Ștefan nutrea oarecare nădejdi. Luptele pentru scaunul muntean erau în toi între Simion Movilă, sprijinit de poloni, Radu Șerban, ajutat de imperiali și Radu Mihnea, protejat de

Robert Cecil, conte de Salisbury, unul dintre susținătorii prințului moldovean

În p. 20: sigiliul lui Ștefan Bogdan

Poartă. Dar norocul nu i-a suris nici de data aceasta, cu toate promisiunile făcute în august 1602 — cu asentimentul lui Lello — de a dăruii marelui vizir Iamișci Hasan-pașa 50 000 ducăți și alți 20 000 caimacamului său. Într-adevăr, Radu Șerban a reușit să-și consolideze domnia, iar în Moldova, Ieremia Movilă, vechiul dușman al lui Bogdan, a rămas neclintit.

Moartea reginei Elisabeta (24 martie 1603) l-a privat pe fiul lui Iancu Sasul — momentan — de speranță, iar Lello — slab și nehotărît — pierzînd nădejdea de a-i mai obține scaunul Moldovei, i-a retras sprijinul, iar după unele zvonuri răuvoitoare — nefondate însă — l-ar fi vîndut chiar rob turcilor pe suma de 30 000 țechini. De fapt, după cum arată bailul venețian Francesco Contarini, în raportul său din 3 februarie 1604, Ștefan Bogdan a fost arestat din porunca marelui vizir și ridicat de la reședința lui Lello sub pretextul de a-l pune la adăpost de urzile lui Ieremia Movilă. Apoi nefericitul Bogdan, împreună cu un alt pretendent, Radu Mihnea, domn mai tirziu în Muntenia și Moldova, au fost zvîrliți în temnița fortăreței Anhalos de pe malul asiatic al Bosforului, chiar la ordinul sultanului Ahmed I (1603-1617).

În această închisoare Ștefan Bogdan a fost găsit de scutierul ambasadorului regelui Franței la Poartă, Julien Bordier, prin care — probabil — a putut trimite scrisori în afară, cerînd ajutoare. Astfel, într-o misivă adresată la 7 martie 1604 lui Robert Cecil, conte de Salisbury, influent ministru și secretar al noului rege Iacob I Stuart (1603-1625), Ștefan Bogdan se plîngea cu vehemență împotriva ambasadorului Lello, acuzîndu-l că ar fi fost cîștigat de Ieremia mio nemico mortale („Ieremia dușmanul meu de moarte”) și că acesta ar fi pus pe capuchehaia sa la Poartă, Pană, să trateze cu diplomatul englez atragerea lui într-o cursă. Sub pretextul unui împrumut de bani neacoperit, Pană l-ar fi pîrît pe Ștefan Bogdan marelui vizir ca rău platnic și înșelător, ce se dădea fără temeii drept domn al Moldovei; ca urmare, pîrîtul a fost prins de turci și băgat la închisoare. Cu toate protestele sale, Ștefan Bogdan a rămas mai departe în temniță, în timp ce Radu Mihnea a fost iertat un an mai tirziu și eliberat în mai 1605.

(Va urma)

Prin vechi cetăți de scaun românești

Unul dintre cercetătorii principali ai Institutului de istoria artei al Academiei de Științe Sociale și Politice, Pavel Chihaia (de curând doctor în istoria civilizațiilor al Universității din Paris — Sorbona IV), a publicat o carte de un deosebit interes pentru cunoașterea trecutului medieval al Munteniei. Concepută pe criteriile proprii analizei monumentului de artă, lucrarea se înfățișează în multe din paginile ei ca o pasionantă reconstituire a evului de mijloc românesc. Sint prezentate în paginile cărții necropola primilor Basarabi de la Curtea de Argeș și citorile voievozilor Drăculești (lăcașul din Curtea de Argeș pe care îl dărimă Neagoe și cel de la Govora), Curtea domnească din Cîmpulung Muscel, cetatea și schitul lui „Negru vodă” de la Cetățeni-Muscel. Un deosebit interes prezintă argumentele despre originea și structura orașelor de reședință muntenești.

Am cerut dr. Pavel Chihaia câteva explicații despre procesul de elaborare a acestei lucrări, în care, istoria propriu-zisă se desfășoară în strînsă armonie cu istoria culturii.

— Am zăbovit în cercetarea întreprinsă asupra perioadei care urmează imediat întemeierii statului — de la voievodul Nicolae Alexandru la Mircea cel Bătrîn; apoi asupra acelei perioade pe care Nicolae Iorga o numea „veacul cavalierilor” (mijlocul sec. XV), asupra primei treimi a sec. XVI, o epocă atât de bogată în înfăptuiri artistice și literare, cum au fost cele legate de numele lui Neagoe Basarab și Radu de la Afumați, precum și asupra momentului de la mijlocul sec. XVII, al domniei lui Matei Basarab.

— Ce v-a determinat să vă apropiați tocmai de aceste subiecte ale istoriei și artei evului mediu și nu de altele?

— Fără îndoială, importanța majoră a Argeșului, Cîmpulungului muscelian și a orașului Tirgoviște în contextul artei medievale din Muntenia. Cercetările m-au dus la concluzia că mai cu seamă Argeșul a reprezentat un important centru spiritual, un focar de cultură al artei muntene. Iată de ce m-am oprit asupra citorva aspecte din trecutul acestor cetăți, pe care am încercat să le aprofundez și să le leg de realități mai complexe, care să le explice și care, la rîndu-le, să fie mai bine înțelese cu ajutorul acestor aspecte. Vreau să subliniez că nu am încercat să reprezint în totalitate cele trei cetăți de scaun (este și motivul pentru care titlul lucrării mele începe prin articolul partitiv „din”), nu am avut intenția să scriu trei micromonografii, ci să pun cîteva din problemele care mie mi se par esențiale. Am

urmărit fie soluționarea lor, fie formularea unor ipoteze de lucru, fie o serie de soluții posibile.

— Nu totdeauna o problemă se rezolvă prin mai multe soluții!

— Evident, dar atunci cînd aceste propuneri pornesc de la o serie de date reale și se încadrează strict în limitele permise de aceste date, ele pot ajuta mai devreme sau mai tîrziu la soluționarea problemei. Este mai simplu decît să iei totul de la capăt și să cureți de uscături o bibliografie foarte stufoasă. Leagăn al istoriei, dar și leagăn al legendelor — cum este și firesc într-o vatră atât de veche — Argeșul a îndemnat la împletirea realului cu fabulosul. Eu am încercat să le disting și să închid pe fiecare în cărți diferite. Viața reală a cetăților — în cartea de față, iar pe „Negru vodă” în lucrarea *De la „Negru vodă” la Neagoe Basarab. Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, carte care va apărea, în acest an.

— În ce vă apropiați și prin ce vă deosebiți de cei care au studiat pînă acum cetățile de scaun ale Munteniei?

Istoriografia romantică de la Hasdeu la Drăghiceanu, cu meritele ei incontestabile, a fost adesea preluată fără spirit critic. Aceasta și datorită faptului — inexplicabil — că trecutul acestor centre a fost multă vreme neglijat. De abia în timpul din urmă, o serie de excelenți cercetători, arheologi și istorici de artă au pus în lumină unele realități din

Argeș, Cîmpulung sau Tirgoviște și mi-aș permite să menționez pe Emil Lăzărescu, Nicolae Constantinescu — conducătorul săpăturilor cu rezultate excepționale de la Argeș — și Răzvan Theodorescu, care au contribuit în mod hotărîtor la cunoașterea acestor realități. De asemenea, publicarea documentelor interne de către Institutul de istorie „N. Iorga” și strînsa mea colaborare cu eminenții oameni de știință de la acest institut, Ștefan Ștefănescu, Damaschin Mioc, Nicolae Stoicescu și Constantin Bălan au făcut posibile o serie de capitole din cartea mea.

— Un capitol întreg și destul de întins se ocupă de un singur document!

— Este vorba de hrisovul din 13 noiembrie 1618, de o importantă hotărîtoare nu numai pentru biserica domnească din Cîmpulung-Muscel — deoarece prin „radiografia” acestui document putem vedea în perspectivă etapele defoliatie și mai cu seamă începuturile lăcașului cîmpulungean — dar și pentru trecutul Munteniei, aici aflîndu-se cea mai veche dată documentară, 1351-1352, care confirmă cunoscutul grafit din Argeș. Pentru a-mi continua ideea, voiam să remarc nu numai utilitatea documentelor interne sau ale literaturii vechi pentru cunoașterea monumentelor de artă medievală, dar și contribuția pe care o poate aduce explicarea acestor monumente la înțelegerea de către marea public a unor epoci sau a unor personalități din trecutul nostru.

Ioana URSU

Dar nu numai în rîndul cercetătorilor din țările Europei*, ci și al celor veniți de pe alte meridiane ale lumii, congresul de la București a avut, prin problematica sa variată, cît și prin faptul că a fost găzduit de Capitala țării noastre, profunde rezonanțe.

— Pot spune — a precizat prof. CAMILLE ABOUSSOUAN, președintele Comitetului libanez pentru studii sud-est europene, președintele P.E.N. Clubului, fost reprezentant mulți ani al Libanului la U.N.E.S.C.O. — că, într-o anumită măsură, țara de reprezentare a nașterii al studiilor sud-est europene. În orice caz al organizării acestor studii pe scară mondială, după cel de-al doilea război mondial, care a perturbat tradițiile cooperării intelectuale în acest domeniu. Congresul de la București înseamnă astfel o revenire la matcă, o revenire însă mult îmbogățită, dacă ne gândim că Asociația internațională de studii sud-est europene a luat ființă abia în 1963 la București, din inițiativa României.

Să ne punem o singură întrebare. De ce un interes atât de susținut pentru această regiune? Răspunsul atestă limpede ampla conjugare de civilizații care s-au încrucișat și zămislit în acest spațiu, influențele pe care culturile sud-estului european le-au avut în diferite zone ale lumii. Pentru oamenii de știință din Liban, sud-estul european este un subiect permanent de investigație, dat fiind proximitățile geografice, confluentele culturale și desele similitudini istorice. De altfel, un mare om de stat contemporan din sud-estul european, mai precis, președintele României, Nicolae Ceaușescu, a fost învestit nu de mult cu titlul academic de Doctor Honoris Causa al Universității din Beirut. Puteam spune că este o adeverată consacrare a modului cum este privită țara de. În Liban, a apărerii deosebite acordate celui mai reprezentativ exponent al spiritualității românești contemporane.

În Japonia, după cum a menționat prof. SHIGERU KIDO, de la Universitatea din Kobe, studiile sud-est europene se află abia la început. Tocmai de aceea — a precizat domnia sa — înclinarea înclinațiilor din Orient și Occident, cu posibilitatea de a avea un schimb de păreri este, într-adevăr, un lucru minunat. Îndesobi pentru noi, japonezii, congresul va constitui un puternic impuls. Această parte a Europei mă interesează efectiv, deoarece este un tezaur de informații pentru

istoria timpurilor moderne. Sint convins că numeroși cercetători tineri din Japonia vor fi interesați de studiile Europei de sud-est.

Întrebările noastre despre importanța și semnificația reuniunii științifice care a avut loc în septembrie anul trecut la București, l-a răspuns și profesorul JACQUES BOUCHARD din Canada:

— Fiind aflat de departe de izvoarele istoriei Europei de sud-est, congresul a avut, pentru mine personal, o importanță deosebită: el mi-a permis să intru în legătură cu cercetătorii români ai problemelor pe care le studiez, ceea ce îmi va fi de mare folos.

Cum am ajuns să mă ocup de istoria românilor? Am studiat la început latina și greaca; prin intermediul lor, am cunoscut istoria românească, mai precis, prin greaca modernă (pe care o și predau la Universitatea din Montreal) am descins în epoca fanariotă. Aceste cercetări mă pasionează.

Pentru prof. ALEXANDER CORNEȘCU din Israel, cel de-al III-lea Congres de studii sud-est europene a reprezentat, cum a spus domnia sa, o treaptă înaintată în dezvoltarea pe plan internațional a științei istorice. În domeniul specialității mele, ideile noi care s-au relevat în cadrul lucrărilor congresului în de confluentele eșecului cu istoria popoarelor balcanice, în cadrul cărora au trăit multe generații și de evoluția popoarelor balcanice din antichitate pînă în sec. XX.

Profesorul dr. KEMAL H. KARPAT de la Universitatea din Wisconsin (S.U.A.) a îmbrățișat, în opiniile sale, o largă gamă de teme, relevînd îndeosebi rezonanțele pe care le a istoria României în contextul istoriei sud-est europene și a lumii:

— Faptul că reuniunea la care am participat s-a ținut la București a accentuat și mai mult importanța poziției ocupată de România în această regiune. Din punct de vedere istoric, România a făcut și face legătura între Apus și Răsărit și, de asemenea, între sud-estul Europei și regiunile mai îndepărtate.

Pot spune, în ce mă privește, că din desfășurarea congresului au ieșit la iveală un mare număr de idei noi în domenii care mă interesează. În primul rînd s-a acordat multă atenție cercetării nașterii statelor naționale în Europa de sud-est în sec. XVIII și XIX. Forțele socio-economice, politice și culturale care au creat condițiile pentru formarea națiunilor au fost studiate aprofundat. S-a constatat că nașterea statelor naționale s-a deosebit mult de la o națiune la alta. Unele state, ca Principatele Române de pildă, au avut o existență politică continuă timp de secole, iar unirea lor și obținerea independenței depline au urmat o cale organică naturală și unică în felul ei. Alte state din regiune au devenit națiuni și state prin proces diferite, ca ascensiunea rapidă a unei elite comerciale, conflictele agrare, intervenția unor puteri străine și o mulțime de alți factori suplinitori.

O altă problemă nouă și extrem de importantă discutată la congres a fost necesitatea de a studia mai bine și de a evalua corect perioada otomană din istoria popoarelor sud-est europene. Necesitatea dezvoltării unor noi metode de cercetare și a unor concepții noi, care să fie utilizate în studiul istoriei, a fost o altă temă menționată desori, a constituit interlocutorul nostru. Era, de altfel, o temă oportună și indicată pentru a fi discutată la București, avînd în vedere că studiul istoriei în general și istoriografia Europei de sud-est au fost ajutate imens de metodele și concepțiile unor mari istorici români, ea Xenopol, Iorga și alții.

Europa de sud-est — a subliniat interlocutorul nostru, răspunzînd la altă întrebare — este una din cele mai fascinante regiuni din lume. Posedă o cultură bogată, un folclor unic, o mare varietate de grupuri etnice și recent, după al doilea război mondial, s-a angajat într-un proces de transformare socio-politică care a avut efecte profunde asupra organizării sociale, modurilor de producție, moravurilor și obiceiurilor. Acest proces tre-

* Vezi începutul interviului colectiv în Magazin istoric, nr. 2/1975.

buie studiat în profunzime și făcut cunoscut în străinătate. Găsem că transformările sociale, economice, politice și culturale din România sînt foarte adînci și ample.

De altfel, depășind nștră tematică congresului, mulți dintre distinși noștri interlocutori au ținut să ne vorbească despre interesul și prețuirea pe care le acordă istoriei României, trecutul ei glorios și înălțurile ideilor pe care le slujește astăzi prin politica și activitatea sa constructivă.

— Perioada căreia m-am dedicat — sec. XVI, secolul nașterii instituțiilor dreptului public, al afirmării strălucite a ideilor umaniste din vremea Renașterii și apoi a Reformei — a subliniat, de exemplu, prof. MICHEL FRANÇOIS — este în egală măsură o epocă mare în istoria României. Amiralta mea pentru un Ștefan cel Mare sau un Mihai Viteazul este numai o pîrtică din stîmna și prețuirea desăvîrșită pe care le port contribuției românești la cultura și civilizația europeană. Atunci, în acele veacuri de lumină și violență, s-a născut conștiința Europei moderne. Cred că în vremurile noastre, cînd istoria a căpătîit din ce în ce mai mult o pondere economică, socială, politică, datorită pe care ne-o inspiră idealurile umaniste este de a le fi demni păstrători.

La rîndul său, savantul englez RONALD SYME, remarcînd că se împlinesc aproape cînei decenii de cînd a vizitat prima oară România, a subliniat că, în acest rîstimp, țara noastră a parcurs o adevărată istorie și cel care s-a aflat la București acum o jumătate de veac și revine astăzi este de-a dreptul copleșit de revelația transformărilor.

— Da, exemplul României — a completat prof. MARGOT HEGEMANN din R.D. Germană — arată uriașele progrese de care un popor este capabil, atunci cînd se descâlcează din exploatare și construiește societatea socialistă, în colaborare prietenească cu celelalte popoare ale comunității statelor socialiste. În multe privințe, drumul fără de constituie un exemplu. Aș dori să mai menționez că România a adus un aport însemnat la întărirea păcii în acest spațiu, prin nemurătoarele inițiative la coexistența pașnică în Europa de sud-est.

— Sînt la a cincea mea vizită în România — ne-a spus dr. KAREL HERMAN din R.S. Cehoslovacă — țara altor frumuseți naturale și nu pot decît să remarc încă o dată marea progres industrial, social și cultural, vizibil de la an la an, realizat de poporul român. Știința românească — a continuat interlocutorul nostru — a reușit să adîncască toate marile probleme privind studiile sud-est europene, lucrările savanților romîni fiind foarte apreciate de toți specialiștii străini.

Prof. dr. HERMANN GROSS din R.F. Germania a apreciat în mod deosebit contribuția țării noastre la stabilirea de contacte între cercetătorii de pe diferite meridiane.

— României, care întărește relații prietenești cu popoare și state cu orînduirii sociale diferite, îi revine în mod firesc rolul de a facilita înțînirile ale oamenilor de știință din statele sud-est europene cît și din restul lumii.

Gînduri de prețuire privind contribuția poporului român la dezvoltarea societății omenești în Europa de sud-est, cu un factor important în înțelegerea între popoare, mai cu seamă prin aportul adus de N. Titulescu în cadrul Ligii Națiunilor, cît și prin aportul adus de România

după cel de-al doilea război mondial — ne-a împărtășit și profesorul ALEXANDER CORNEȘCU din Israel: În țara mea există o apreciere deosebită a contribuției președintelui Nicolae Ceaușescu pentru a se găsi soluții problemei Orientului Mijlociu. Poporul israelian privește cu bucurie și cu multe speranțe inițiativele diplomatice ale președintelui Ceaușescu în care vedem un mare om de stat al contemporaneității.

Cu prilejul congresului din septembrie, anul trecut, istoricul canadian JACQUES BOUCHARD s-a aflat — după cum ne-a mărturisit domnia sa — pentru a doua oară în România, o țară frumoasă, pe care o iubesc foarte mult. Cîtesc românește, dar, lipsindu-mi posibilitatea exercitării, vorbesc mai greu. Doresc ca, în anii următori, să slau mai mult în țara de., să învîd limba și să statornicească legături noi cu istoricii romîni. Evident, poporul român a avut o importanță primordială pentru cultura acestei zone și chiar a unor zone mai depărtate din cadrul Imperiului otoman: De aici au pornit atîtea cărți, manuscrise, idei. Se poate vorbi de asemenea de un bilingvism cultural sub fanarioi, fenomen deosebit de interesant care merită o studiere atentă.

Pasiunea dovedită de interlocutorul nostru pentru această epocă ne-a sugerat o întrebare: vi se pare, deci, că veacul fanariot trebuie reconsiderat?

— Da. Neapărat. De fapt, el începe cu mult înainte de instaurarea oficială, iar sfîrșitul lui nu coincide cu încetarea influenței grecilor de la Constantinopol. Din punct de vedere intelectual, faptul că a existat o elită culturală, nu a făcut decît să favorizeze pătrunderea și răspîndirea rapidă a ideilor culturale ale epocii, s-a produs o adevărată înflorire din acest punct de vedere.

— Pentru a da un răspuns complet la întrebarea privind contribuția poporului român la dezvoltarea civilizației sud-est europene ar trebui — ne-a spus profesorul american KEMAL H. KARPAT — să scriu o carte întreagă. Dezvoltarea națiunii române pînă la situația și poziția ei de astăzi, în pofida unor nesfîrșite dificultăți (fiind în calea tuturor răzvălîtor, cum a spus Miron Costin), este oarecum o minune istorică. În primul rînd, voi menționa un fapt esențial. Principalele Române Moldova și Muntenia au avut continuitate istorică timp de secole, adică de la constituirea voievodatelor pînă în momentul unirii și apoi pînă la independența națională din 1877-1878.

Doresc să spun un lucru care nu se găsește de obicei în manuale sau în literatura istorică obișnuită. Principalele Române au avut relații strîns cu statul turco-otoman. Deși au fost deseori furtunoase, aceste relații au avut, de multe ori și efecte favorabile, pentru că au îndrit poziția internațională a principalilor în raporturile lor cu alte state. Produsele agricole și meșteșugărești românești erau vîndute pe multe piețe din Orientul Mijlociu și din Balcani în sec. XV-XIX. După cum a remarcat academicianul Constantin C. Giurescu, în unele cazuri principalele au ajutat cu bani școlile de la caz de Dunăre pînă la Ierusalim.

Istoria română și în special eforturile multilaterale ale romînilor nu s-au limitat doar la regiunea dintre Dunăre și Munții Carpați, ci s-au îndreptat pînă mult dincolo de ele. Este suficient să-l cităm pe Dimitrie Cantemir, ale cărui lucrări sînt unice prin faptul că dau o descriere bogată și exactă a poporului și a obiceiurilor din statul otoman în sec. XVII-XVIII.

Consemnări de: Cristian POPIȘTEANU, Domnica ZAVOICINSCHI, Ioana URȘU, Vasile ȘIMANDAN, Ștefan Sorin GOROVEI și Valeriu BUDURU

„Nimic nu este mai prețios decît independența și libertatea“

„Toți oamenii se nasc egali. Creatorul ne-a dat drepturi inviolabile de a trăi, de a fi liberi și de a ne realiza fericirea“.

Aceste cuvinte nemuritoare sînt desprinse din Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii din 1776. Luată într-un sens mai larg, această frază semnifică: toate popoarele de pe pămînt s-au născut egale; toate popoarele au dreptul de a trăi, de a fi fericite și libere...“ Așa începe Declarația de independență a Republicii Democratice Vietnam.

Aflîndu-mă la Hanoi, în urmă cu cîteva ani, încercam să-mi închipui cum a arătat în acea zi de 2 septembrie 1945 imensa Piață Ba Dinh, cu briul ei de palmieri zvelți, cînd președintele Ho Și Min, în numele guvernului provizoriu, dădea citire declarației în fața celor 500 000 oameni reușiți sub faldirile steagului noului stat. Erau, desigur, ca psihic, chip și înută, asemănători cu vietnamezii pe care-i înfîlșisem aici sau pe alte meridiane, iradiînd delicatețe și o imensă dirzenie. Acest, să-i spunem, „vietnamez etern“ este, de fapt, eroul sobrii istorii a lui Nguyen Khac Vien*, din care Magazin istoric publică cîteva fragmente. Este capitolul consacrat insurecției armate victorioase din august 1945, care împreună cu formarea guvernului provizoriu și proclamarea Republicii Democratice Vietnam s-a înscris ca un moment de răscruce în evoluția istorică a poporului vietnamez, cu profunde rezonanțe în lupta forțelor de eliberare, progresiste și democratice de pretutindeni.

Privind harta, Vietnamul apare ca un mare S pe malul Pacificului. În acest spațiu de 330 000 km², s-a desfășurat istoria multimilenară a poporului vietnamez, a cărui dirzenie de nezdrcinut s-a călît în lupta cu adversitățile naturii — inundații, secete, tălfnuri — și agresiunile străine.

Nguyen Khac Vien întreprinde analiza sa în mai puțin de 300 pagini; ea poate fi definită chiar printr-o lapidară remarcă a autorului: „Istoria este în același timp continuitate și revoluție“. Ca structură, lucrarea se divide în trei părți. Prima, consacrată Vietnamului tradițional, acoperă perioada dintre paleolitic și ultimul pătăr al secolului trecut, marcată de confruntarea cu expansiunea feudală chineză, crearea statului monarhic centralizat — în urma recuceririi independenței în sec. X — și epopeea începută, tot atunci, a construirii celebrei rețele de diguri și canale necesare agriculturii și salvagărdării poporului vietnamez în vremuri de restriște, rezistența înverșunată împotriva invaziei mongole din sec. XIII și altor agresiuni străine ulterioare, dezvoltarea agriculturii și artizanatului, revoltele țărănești, formarea unei originale culturi naționale, care nu s-a lăsat asimilată.

Stabilirii regimului colonial francez** și secolului de lupte de eliberare națională care i-a urmat le este dedicată a doua parte a lucrării. Regimul colonial a modificat profund structurile societății tradiționale, iar Vietnamul a fost fragmentat în Tonkin (nord), Annam (centru), Cochinchina (sud). Odată cu făurirea, după un îndelungat proces, în 1930 a Partidului Comunist din Indochina, valul revoluționar al mîlurilor muncitoare a cîștigat un conducător dinamic, exponentul cel mai credincios al intereselor și năzuințelor populare spre libertate și transformarea societății. Încununarea acestei lupte, prin proclamarea Republicii Democratice Vietnam, a deschis un capitol nou de istorie.

Ultima parte a lucrării ne relevă schimbările de esență din societatea vietnameză, rolul noilor forme ale mișcării naționale, primul război de eliberare națională (1945-1954), rezistența împotriva intervenției S.U.A. și este încununată de evenimentele care au dus la semnarea Acordului de la Paris asupra încetării războiului și restabilirii păcii în Vietnam (27 ianuarie 1973), importantă victorie a luptei acestui popor.

Încheierea celui de-al doilea război mondial a creat o situație complexă pe teritoriul Vietnamului. Tînăra republică era confruntată cu urmările îndelungatului regim colonial, cu foametea, cu necesitatea formării urgente a structurilor statului, în condițiile în care, în baza unor înțelegeri între aliați, în vederea dezarmării trupelor japoneze, în nord se aflau trupe ciangkaiste, iar în sud britanice. Reîntoarcerea primelor contingente franceze în Nam Bo (Cochinchina) a complicat situația. În cele din urmă, la 6 martie 1946 între guvernele de la Hanoi și Paris s-a încheiat un acord preliminar care corespundea realităților și dădea satisfacție fiecărei părți într-o serie de probleme, cărora le acordau prioritate în acel moment. „Problema care se punea atunci Corpului expediționar

* Nguyen Khac Vien: *Histoire du Vietnam*, Editions Sociales, Paris, 1974.

** Începută în 1858 și desăvîrșită în 1884 prin completa anexare a țării.

francez era de a ști dacă îi va fi ușor să revină în nordul Vietnamului prin forță. În mod sigur nu, deoarece forțele noastre erau mai puternice decât în sud. În ceea ce îl privea guvernul nostru înțelegerea să salveze pacea cu orice preț, în scopul consolidării puterii populare abia formate și reconstruirii țării devastate de îndelungați ani de război¹. Acordul din martie 1946 autoriza unități limitate franceze să staționeze într-un număr de localități din nordul Vietnamului, cu scopul de a înlocui trupele ciankaliste. În schimb, guvernul francez recunoștea Vietnamul ca stat liber, având guvern, Adunare Națională, armată și finanțe proprii și se angaja să-și retragă trupele în decurs de cinci ani. Statutul politic al Nam Bo-ului urma să fie stabilit prin referendum.

Partizanii politici coloniali au împiedicat însă încheierea tratatelor ulterioare și au extins ciocnirile armate, ceea ce a dus, la 19 decembrie 1946, la generalizarea rezistenței în întreaga țară. Focarul acestei lupte a devenit Viet Bac, regiune muntoasă situată la nord de Fluviul Roșu, unde s-a retras guvernul central pentru a conduce lupta poporului vietnamez pe calea independenței și libertății. Războiul a fost lung și pe măsură ce a trecut timpul, uriașul corp expediționar și împăratul Bao-Dai pe care cercurile colonialiste îl reinstalaseră, s-au dovedit în imposibilitate de a-și impune voința. În aceste condiții s-a reunit la Geneva, la sfârșitul lunii aprilie 1954, Conferința internațională menită să caute o soluție negociată în Indochina.

Camus spunea despre ziarist că este istoricul clipei. Dar și acum, după mai mult de două decenii, această clipă a istoriei care a fost ziua de 7 mai 1954, a rămas neștearsă în amintirea marilor oculari. În acea zi, pe malurile Lemanului ne-a parvenit știrea că după 55 zile de lupte înverșunate în „chiuveta“ de la Dien Bien Phu înconjurată de junglă, garnizoana franceză capitulase. Războiul, care pînă atunci era pentru opinia publică franceză absurd, a devenit de-a dreptul intolerabil. A doua zi a început la Geneva dezbaterile problemei indochineze și în noaptea de 20 spre 21 iulie au fost încheiate acordurile de pace care pe plan politic au recunoscut independența, suveranitatea, unitatea și integritatea Vietnamului, Laosului și Cambodgiei. Din punct de vedere militar, la Geneva s-a hotărât regrouparea forțelor armate ale celor două părți în conflict la nord și la sud de paralela 17. „În nici un caz — se specifica în textul Acordului cu privire la Vietnam — linia de demarcație de la paralela 17 nu trebuie considerată ca o frontieră politică; cel mai târziu în iulie 1956, alegeri libere prin vot secret trebuie să dea Vietnamului un guvern unificat“.

Această stipulație n-a fost aplicată, în urma instaurării în Vietnamul de Sud a regimului Ngo Dinh Diem. „Guvernul Statelor Unite și cel de la Saigon n-au ratificat acest acord a cărui aplicare n-a fost în cele din urmă garantată decât de Republica Democrată Vietnam și Franța. Această din urmă, după ce a încercat să-și prezerve interesele economice, a practicat o politică de dezangajare sub presiunea comună a americanilor și a regimului Ngo Dinh Diem. Franța și-a evacuat, în ciuda unui protest al guvernului de la Hanoi, ultimele trupe în aprilie 1956, renunțînd astfel la punerea în aplicare a acordurilor²“. Pentru a explica poziția Statelor Unite poate fi citată chiar afirmația președintelui Eisenhower: Dacă în Vietnam aveau loc alegeri — declara acesta — „80 la sută din populație ar fi votat pentru comunistul Ho Și Min“³.

În 1960, în Vietnamul de Sud a fost constituit Frontul de Eliberare Națională, iar în anul următor a început lupta armată împotriva regimului de teroare de la Saigon. Intervenția americană în Vietnam s-a izbit de lupta neînfrîcată a poporului care trăiește de cele două părți ale paralelei 17. La 6 iunie 1969 a fost creat Guvernul Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnamului de Sud, care a condus cu succes lupta patriotică de rezistență împotriva agresiunii imperialiste, a consolidat puterea revoluționară în teritoriile eliberate, dobîndind o largă recunoaștere și prestigiu pe plan internațional.

Poporul român a acordat un ajutor multilateral poporului vietnamez în lupta sa împotriva dominației străine pentru independență. Ne reamintim și astăzi cuvintele rostite la București, în august 1957, de Ho Și Min despre „fraternitatea vibrantă“ pe care a găsit-o pe pămîntul românesc. Mesajul solidarității cu poporul vietnamez și-a găsit o puternică expresie în cursul vizitei delegației de partid și guvernamentale conduse de tovarășul Nicolae Ceaușescu în Republica Democrată Vietnam din vara anului 1971. Țara noastră se pronunță cu fermitate pentru aplicarea consecventă și reală a acordurilor semnate la Paris în 1973 și respectarea dreptului poporului vietnamez de a-și hotărî și soluționa în mod independent problemele, fără nici un amestec din afară.

Istoria Vietnamului din ultimele trei decenii a confirmat hotărîrea acestui popor de a nu se abate de la principiul proclamat în fața lumii întregi prin Declarația sa de independență: „Vietnamul are dreptul să fie liber și independent... Întreg poporul Vietnamului este hotărît să-și mobilizeze toate forțele morale și materiale, să-și sacrifice viața și bunurile pentru a-și păstra dreptul la libertate și independență“.

Eugen PREDA

¹ General Vo Nguyen Giap: *Guerre du peuple, Armée du peuple*. Éditions en Langues Étrangères, Hanoi, 1973, p. 20.

² Grand Larousse Encyclopédique, Supplément, Paris, 1969.

³ D. D. Eisenhower: *The White House Years. Mandate for Change, 1953-1956*, Signet Books, New York, 1965, p. 449.

INSURECȚIA DIN AUGUST 1945

NGUYEN KHAC VIEN

Din primele zile ale războiului*, administrația colonială franceză a întărit potențialul defensiv al Indochinei**, mobilizând în același timp cât mai multe resurse umane și materiale în folosul Franței: forțele armate indochineze au fost ridicate la 100 000 oameni; zeci de mii de soldați și muncitori vietnamezi au fost îndreptați spre Franța încă de la sfârșitul anului 1939. Un Consiliu Economic Superior, nou instituit, a început să dirijeze întreaga economie. Directive de la Paris obligau Indochina să furnizeze Franței cantități uriașe de alimente, ceai, cafea, zahăr, cauciuc. Săptămîna de lucru s-a ridicat de la 48 ore la 60 pentru bărbați și 54 pentru femei. Taxele și impozitele au fost mărite.

Pe plan politic, toate activitățile ce păreau a fi instigate de „comuniști” au fost interzise, toate organizațiile animate de „comuniști” dizolvate, toate materialele de propagandă „comunistă” confiscate. Guvernatorul general Catroux a declarat că trebuie extirpat comunismul pentru a se asigura liniștea Indochinei.

Teama administrației coloniale de partidul comunist nu era deloc întimplătoare. Era singurul partid care își menținuse și lărgise bazele, care avea un program de ansamblu.

În noiembrie 1939 Comitetul Central al partidului definea eliberarea națională ca obiectivul principal; oricare altul, inclusiv problema agrară, trebuia să-i fie subordonat. Problema capitală era constituirea

unui front unificat antiimperialist. Provizoriu, lozincă reformei agrare a fost retrasă, cedînd locul celei a confiscării pămînturilor de la proprietarii funciari trădători de patrie. De asemenea, lozincă constituirii unui guvern republican democrat a înlocuit-o pe cea de creare a unui guvern muncitoresc-tărănesc.

Primele lupte

Înfrîngerea francezilor în iunie 1940*** a provocat o adîncă neliniste în rîndul coloniștilor francezi din Indochina. Încercările lor de a rezista agresiunii japoneze nu au durat prea mult. Administrația colonială a capitulat pe toată linia în fața pretențiilor japoneze. Fără cea mai mică împotrivire, japonezii aveau să obțină controlul frontierei chino-vietnameze și debarcarea la Tonkin pentru a lovi din spate trupele chineze****. Trupe japoneze venite din Kuangsi (China) au pus pe fugă garnizoana franceză de la Lang Son, care s-a îndreptat spre Hanoi, pe drumul de la Bac Son.

Profitînd de acest incident, populația din Bac Son s-a răscolit; i-a dezarmat pe soldații francezi, le-a capturat armele, cu care a cucerit apoi postul de la Vo Nhai. O parte a garnizoanei de aici s-a alăturat răscolușilor.

*** După ce guvernul maresalului Pétain a cerut, la 17 iunie 1940, armistițiul celui de-al III-lea Reich, acest act a fost semnat la 22 iunie. Conform armistițiului, două treimi din teritoriul național era ocupat. Coloniile franceze au fost lăsate libere de ocupația germană.

**** La 19 iunie 1940, Japonia a adresat un ultimatum guvernatorului general francez din Indochina, cerînd închiderea frontierei cu China. Ultimatumul a fost acceptat a doua zi. În luna septembrie a aceluiași an, Japonia a obținut baze maritime în Vietnam.

Conflictul de la Lang Son a fost repede reprimat de armata colonială în complicitate cu japonezii. Insurgenții s-au retras în munți unde au format primele nuclee de guerilă conduse de partidul comunist.

Înțelegerea secretă dintre cercurile coloniale franceze și fascismul japonez cu scopul de a stăvili mișcarea națională vietnameză va dura pînă în 1945.

În sudul Indochinei, existau litigii de frontieră cu Thailanda care, susținută de japonezi, reclama teritorii situate la nord-vest de marile lacuri cambodgene și de pe malul drept al Fluviului Mekong din Laos. Împotriva thailandezilor au fost trimise pe front unități de soldați vietnamezi. Pentru a nu fi expediate pe front, cîteva din aceste unități staționate la Saigon au hotărît să se revolte. Această acțiune se încadra dealtfel în programul Comitetului de partid din Cochinchina care, din iunie 1940, pregătea activ insurecția. Un plan de acțiune elaborat în aceste luni urmărea să îmbine acțiunile unităților militare răscolate cu cele ale organizațiilor muncitorești și țărănești din întreaga Cochinchina.

Răscoala a fost declanșată în noaptea de 23 noiembrie 1940. Fiind însă prevenită asupra complotului, administrația colonială a dezarmat unitățile insurgente și revolta saioneză nu a avut loc. Dar insurecția a izbucnit simultan în opt provincii din cele douăzeci ale Cochinchinei; provincia My Tho a participat cu 54 comune din 100. Aici a fost înălțat pentru prima oară steagul roșu cu steaua de aur, care avea să fie mai târziu drapelul Republicii Democratice Vietnam. Cu aprobarea tacită a japonezilor, însă, administrația colonială a reprimat săl-

* Autorul se referă la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în septembrie 1939.

** În 1887, administrația colonială a reunit într-o „Uniune Indochineză”: colonia Cochinchina, protectoratele Annam, Tonkin și Cambodgea. În 1893, în Uniune a fost inclus și protectoratul Laos.

bație insurecția; numeroase sate au fost rase de pe fața pământului, peste 20 000 persoane arestate și ucise.

La 13 ianuarie 1941, la Do Luong, în provincia Nghê An, a avut loc o altă revoltă; o garnizoană s-a răzvrătit, îndreptându-se spre orașul Vin, capitala provinciei, dar a fost împrăștiată de trupele coloniale. Poporul vietnamez, sub conducerea partidului comunist, își manifesta astfel răspicat dorința de a-și cuceri independența pe calea luptei revoluționare. Pentru partid devenise clar că nu se putea conta pe participarea soldaților înrolați în trupele coloniale și că trebuia pregătită întreaga populație din punct de vedere politic și militar pentru cucerirea puterii în momentul cel mai prielnic.

Administrația colonială franceză a consimțit ca trupele japoneze să intre în Tonkin, apoi a cedat 70 000 km pătrați de teritoriu Thailandei, aliata Japoniei. Tratatul, așa-zis de apărare comună, semnat la 9 decembrie 1941, a consacrat de fapt ocuparea întregii Indochine de către Japonia, Indochina a devenit astfel o bază militară japoneză și un furnizor principal de materii prime pentru economia japoneză. Administrația colonială franceză „face eforturi” să aprovizioneze Japonia cu orez. La început aceasta a plătit în aur sau în mărfuri industriale, foarte curând însă rezervele japoneze s-au epuizat și, din decembrie 1942, a plătit în „yeni speciali”, un soi de bonuri militare fără nici o valoare.

Viet Min-ul acționează

În mai 1941, Ho Și Mîn a convocat la Pac Bo (provincia Cao Bang) a 8-a sesiune plenară a Comitetului Central al partidului care a recomandat mișcări revoluționare vietnameze să se alăture fără rezerve taberei antifasciste mondiale, al cărei bastion rămînea Uniunea Sovietică. Comitetul Central aprecia că fascismul hitlerist nu va intrînză să atace U.R.S.S., ceea ce va atrage după sine propria sa distrugere, iar războiul mondial se va

încheia cu întemeierea de noi țări socialiste. În cadrul acestor perspective trebuie să fie definită strategia mișcării revoluționare vietnameze.

Sarcina esențială imediată era eliberarea țării de sub dominația străină. Acestui obiectiv primordial trebuiau să i se subordoneze interesele tuturor claselor sociale. Erau necesare realizarea unei ample unități naționale pentru lupta împotriva colonialismului francez și a militarismului japonez; formarea unui front național, care

Ho Și Mîn, președintele Republicii Democratice Vietnam (1946-1969), întemeietorul Partidului Comunist din Indochina (1930) și fondator al Viet Min-ului. Din 1951 pînă în 1969, președinte al C.C. al Partidului celor ce muncesc din Vietnam

să unească toate clasele și păturile sociale, partidele, grupările politice și religioase. S-au preconizat confiscarea pămînturilor aparținînd imperialștilor și trădătorilor pentru a fi date țăranilor săraci, reducerea arenzilor și a dobinzilor, împărțirea echitabilă a pă-

mînturilor comunale. Toate aceste măsuri urmau să fie aplicate progresiv pentru a se ajunge la realizarea lozincii „pămîntul să fie al celor ce-l muncesc”. Astfel unitatea națională putea să fie pecetluită, fără ca interesele țăranimii să-race să fie neglijate.

Comitetul Central a hotărît să impulsioneze pregătirile în vederea insurecției armate, iar în acest scop să întărească unitățile de guerilă.

Pe aceste baze a fost creat Frontul Viet Mîn (prescurtat de la Vietnam Doc Lap Dong Min*), la care participau numeroase organizații formate în rîndurile muncitorilor, țăranilor, tineretului, femeilor, precum și unitățile de guerilă care operau în regiunea muntoasă. Aceste organizații, denumite de „salvare națională”, grupau toate categoriile sociale, inclusiv burghezia și proprietarii funciari, care căzuseră de acord să lupte împotriva imperialismului francez și japonez. Viet Min-ul a adoptat ca emblemă drapelul roșu cu steaua de aur.

Viet Min-ul ciștiga repede teren în rîndul maselor muncitoare, a căror mizerie se agraва mereu sub dubla oprimare străină; concommitent a avut loc o diferențiere profundă în cercurile burgheziei intelectuale și ale studenților care se orientau tot mai mult spre Viet Min. În 1943, un grup de intelectuali burghezi a format Partidul Democrat cu scopul de a regrupa o parte a burgheziei naționale; acest partid a aderat la Viet Min. În același an, partidul comunist a lansat un program de acțiune în domeniul cultural, care a trezit un profund interes în cercurile intelectuale. A fost creată o asociație culturală pentru salvarea națională care s-a alăturat Viet Min-ului. Apoi a fost întemeiată asociația militarilor pentru salvarea națională, care grupa patrioții înrolați în trupele coloniale. Pe măsură ce războiul evolua, contradicțiile dintre administrația colonială pétain-istă și Japonia se ascuțeau, acțiunile Viet Min-ului în rîndurile maselor populare luau amploare; mai mult, acesta căuta să-i atragă de partea programului

* „Frontul democratic de luptă pentru independența Vietnamului”.

său pe acei francezi democrați, care se opuneau ocupației japoneze și guvernului de la Vichy*.

Dar Viet Min-ul nu se limita numai la formularea unui program; el se străduia mai ales să antreneze masele populare la acțiune pe un dublu plan, militar și politic.

Unitățile de guerilă care declanșaseră insurecția de la Bac Son în 1940 fuseseră obligate să se refugieze în rîndurile populației; acești partizani continuau să-și desfașoare activitatea politică, s-au constituit în formațiuni armate. S-a născut astfel o nouă formă de acțiune: „propaganda armată”. În 1943, forțele existente au fost suficiente pentru a restabili baza de la Bac Son-Vo Nhai; pornind de aici, s-au răspîndit în direcția provinciilor Thai Nguyen, Bac Can, înaintînd spre Vin Yen, în regiunea mijlocie. Astfel, la sfîrșitul anului 1943, unitățile de „propagandă armată” ale Viet Min-ului operau într-o zonă vastă, ce cuprindea mai multe provincii ale regiunii muntoase situate la nord de Fluviul Roșu.

În 1944, aceste provincii constituiau o regiune eliberată; în centrul Annam-ului și în Cochinchina s-au format rețele de partizani. În provinciile de frontieră Cao Bang și Lang Son, organizațiile populare se pregăteau să declanșeze insurecția armată. Apreciind că această acțiune este prematură, Ho Și Min, reîntors din China, a ordonat amînarea insurecției pentru a se intensifica acțiunea politică. Astfel, în decembrie 1944, a fost creată „armata pentru acțiunea de propagandă și pentru eliberare” (denumirea accentua caracterul politic al acțiunii). Comanda armatei a fost încredințată lui Vo Nguyen Giap. La 24 și 25 decembrie 1944 aceste forțe armate abia create au cucerit prin surprindere posturile de la Phay Khat și Na Ngan, inaugurînd astfel o istorie glorioasă.

O altă lozincă lansată de partidul comunist a fost aceea de a rezista livrărilor obligatorii; masele țărănești sub con-

ducerea Viet Min-ului opuneau o rezistență crîncenă coloniștilor. În sate, tam-tam-ul chema oamenii să se opună cu toate mijloacele rechiziționării orezului. Bastoanele și tirnăcoapele înfruntau puștile trupelor franco-japoneze.

În orașe, muncitorii au format o asociație muncitorească pentru salvarea națională, care a impulsionat puternic grevele, manifestațiile, pentru mărirea salariilor.

Este instaurată puterea revoluționară populară

La începutul anului 1945, înfringerea Axei devenea evidentă. În Franța, guvernul de la Vichy căzuse; Japonia suferea o înfrîngere după alta, atît în China cît și în Pacific. În Indochina gaulliști, mai ales militari, au început să pregătească restaurarea regimului colonial. La Brazaville, la 8 februarie 1945, de Gaulle printr-un nou manifest promitea o anumită autonomie Indochinei; era vorba despre reîntrirea în joc a trupelor franceze pentru a salvagarda „prezența franceză” în Extremul Orient. În condițiile unei mișcări revoluționare care lua amploare și a perspectivelor schimbării de atitudine a Franței, japonezii se aflau într-o situație grea.

La 9 martie 1945, trupele japoneze au dezarmat trupele franceze. De la o zi la alta, întreaga osatură colonială se prăbusea. În acest timp, foamea începu să facă ravagii.

Proclamația de independență, dată de împăratul Bao-Dai, abolea toate tratatele semnate cu Franța și pecetluia alianța țării cu Japonia, fără a schimba însă cu nimic situația**. Cu multă greutate, japonezii și Bao-Dai au reușit să găsească un prim-ministru, pe Tran Trong Kim, al cărui guvern a fost constituit abia la 17 aprilie. Acest guvern a dovedit

însă o totală neputință în rezolvarea problemelor imediate; foametea a continuat să facă ravagii; „comunismul” (care reprezentau 9/10 din totalul deținuților) le-a fost refuzată amnistia politică. Un decret cu data de 13 iunie pedepsea cu moartea pe toți cei care periclitau căile de comunicație, stocurile de orez, de mărfuri; era interzisă orice adunare de peste 10 persoane; un alt decret, datat 15 iunie, interzicea sindicatelor orice activitate politică. Guvernul Tran Trong Kim se demasca astfel a fi un simplu agent al japonezilor.

Pe de altă parte, Viet Min-ul punea în gardă populația, mai ales cercurile mic-burgheze, că recucerirea independenței pe calea negocierilor cu japonezii, prin intermediul guvernului-marionetă Bao-Dai — Tran Trong Kim, este o simplă iluzie. În noaptea de 9 martie, cînd trupele japoneze îi dezarmau pe francezi, Comitetul Central al partidului comunist, întrunit la Din Bang — la 30 km de Hanoi — făcînd o analiză detaliată a situației, a luat o serie de hotărîri de o importanță capitală.

Fără a se contesta posibilitatea unei întoarceri cu forța a colonialiștilor francezi, s-a convenit să se recunoască că acum dușmanul principal îl reprezenta militarismul japonez. Războiul mondial intra într-o fază hotărîtoare. Înfrîngerea japonezilor era iminentă. În țară domnea o situație cu adevărat revoluționară. Venise vremea ca partidul și Frontul Viet Min să antreneze masele la pregătirea insurecției generale în vederea cuceririi puterii.

Mobilizarea preinsurecțională a maselor populare comporta trei aspecte esențiale:

— Dezvoltarea activităților de guerilă în regiunea muntoasă și centrală a țării.

— Acțiunea maselor țărănești pentru a pune stăpînire pe stocurile de orez.

— Agitația politică în marile orașe.

S-au format Comitete de eliberare la diferite niveluri — în comune, districte, provincii — primele forme ale puterii revoluționare, care acționau sub conducerea unui Comitet Național de Eliberare. În aprilie, forțele armate revoluționare au fost unificate formînd „ar-

* Localitate balneară din centrul Franței, în care s-a stabilit sediul regimului maresalului Pétain (iulie 1940 - august 1944).

** Proclamația din 10 martie urmarea, print-o diversivne, să submineze mișcarea de eliberare națională condusă de Viet Min. Bao-Dai își începuse „domnia” în 1932, după o perioadă de masive reprimări ale administrației coloniale împotriva mișcării de eliberare.

mata de eliberare", comandată de un Comitet militar, din care făceau parte Vo Nguyen Giap, Chu Van Tan, Van Tien Dung. A fost creată, de asemenea, o școală militară.

După 9 martie, unitățile de guerilă au cucerit puncte importante în provinciile Thai Nguyen, Bac Can, Tuyen Quang. În nord, în centru și în sud, prizonierii politici evadați din temnițe, au pregătit pentru acțiune populația din împrejurimi. Trădătorii au fost pedepsiți. În numeroase localități și regiuni a fost instaurată puterea revoluționară; în iunie 1945, cele șase provincii din nordul Fluviului Roșu (Lang Son, Cao Bang, Bac Can, Ha Giang, Tuyen Quang, Thai Nguyen) erau aproape în întregime eliberate, constituind principala bază revoluționară a țării. Au fost organizate ambuscade împotriva trupelor japoneze, cărora le-au fost provocate pierderi serioase. În provinciile Hai Duong și Quang Yen, au avut loc răzvrătiți, fiind instaurată puterea revoluționară. În partea centrală o revoltă armată a avut loc la Ba To, în provincia Quang Ngai.

În timp ce luptele de guerilă se înteeau în Tonkin și provinciile nordice din Annam, foamea lua o amploare fără precedent; în câteva luni au murit de foame două milioane de oameni. Numeroase sate au pierdut jumătate sau o treime din populație; în orașe, cadavrele zăceau pe străzi. A urmat o mobilizare de amploare a maselor populare, care au devenit conștiente de forța lor. În cursul acestor lupte au luat naștere unități de autoapărare, precum și numeroase Comitete de eliberare. Au putut fi astfel distribuite populației însemnate stocuri de orez, reducându-se efectele foametei.

În orașe, mai ales la Hanoi, Saigon și Hué, agitația politică creștea mereu. La Hanoi, deși Comitetul de partid al orașului a fost de cinci ori dizolvat de poliție între 1941-1945, în 1945 fiecare întreprindere avea o secție muncitorească pentru salvarea națională. Au fost constituite formațiuni de autoapărare. Au avut loc numeroase greve în întreprinderile mai importante. Pe străzi, în școli, în uzine, la

porțile orașului, s-au ținut manifestații, organizate cu sprijinul elementelor înarmate. Mitinguri pro-japoneze au fost transformate în reuniuni revoluționare; soldații japonezi izolați au fost dezarmați în plin oraș, iar trădătorii pedepsiți. Țărani din satele din jurul Hanoiului s-au alăturat muncitorilor pentru a lua cu asalt stocurile de orez.

La Saigon, secțiile muncitorești pentru salvarea națională numărau după 9 martie 120 000 membri, față de 3 000 înainte de acea dată. În rândurile tineretului, condus de intelectuali cunoscuți ca doctorul Pham Ngoc Thach, avocatul Thai Van Lung, se aflau numai la Saigon 200 000 membri și un milion în toată Cochinchina.

Sigiliul și spada dinastică în miinile poporului

Încă din vara anului 1945 în întreaga țară eferescența revoluționară ajunsese la apogeu. Ca factor hotărâtor, Frontul Viet Min conducea și coordona toate acțiunile politice și armate pe scară națională.

La 13 august, după punerea în derută a trupelor japoneze din Guandong de către forțele sovietice și după bombardamentul atomic asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki, Japonia a capitulat*. În aceeași zi, Partidul Comunist Indochinez, întrunit în Congresul său Național a hotărât lansarea următoarelor lozinci:

— Să se pună capăt agresiunii străine;
— Recucerirea independenței naționale;
— Crearea puterii populare.

La 16 august, Viet Min-ul a convocat un Congres Național, care reunea delegați din

* Conform angajamentelor asumate la Conferințele de la Yalta și Postdam, U.R.S.S. a intrat în război la 9 august 1945 împotriva Japoniei. Armata sovietică a debarșat în acea zi operațiile împotriva armatei japoneze de la Guandong (Kwantung), care dispunea de un efectiv de cca. 900 000 soldați, amplasăți în China de nord-est. Armata din Guandong a încetat rezistența la 22 august, la o săptămână după ce Japonia a anunțat capitularea. Bombardamentele atomice americane au avut loc la 6 și 9 august.

numeroase partide și organizații din diferite grupuri etnice și religioase. Congresul a hotărât: „Smulgerea puterii din miinile japonezilor și a guvernului-marionetă înainte de sosirea trupelor aliate în Indochina, pentru a întâmpina în calitate de stăpâni ai țării aceste trupe venite cu scopul de a-i dezarma pe japonezi”.

Era vorba de a dejuca intențiile unor puteri străine (forțele ciankaiștilor, ale colonialiștilor britanici, francezi, ale S.U.A., care se aflau în sud-estul Asiei), de a ocupa Indochina în propriul lor interes.

Congresul a adoptat un program de 10 puncte care prevedea între altele:

— Cucerirea puterii și întemeierea unei republici democratice deplin independente.

— Înarmarea poporului și întărirea armatei de eliberare.

— Confiscarea bunurilor a partinind imperialiștilor și trădătorilor și, după caz, naționalizarea sau împărțirea acestora celor săraci.

— Desființarea impozitelor instituite de regimul colonial și al ocupației japoneze și înlocuirea cu o fiscalitate dreaptă și ușoară.

— Promulgarea drepturilor fundamentale ale poporului.

— Dreptul omului.

— Dreptul la proprietate.

— Drepturile civile: sufragiu universal, libertăți democratice, egalitate între toate grupurile etnice, între bărbați și femei.

— Împărțirea echitabilă a pământurilor comunale; reducerea arende și a dobinzilor, amănarea datorilor, acordarea de ajutor sinistralilor.

— Promulgarea unei legislații a muncii: ziua de 8 ore, stabilirea unui salariu minim, crearea asigurărilor sociale.

A fost ales un Comitet Național pentru Eliberare, prezidat de Ho Și Min, care ținea loc de guvern provizoriu. Acesta a lansat imediat un vibrant apel: „Ne aflăm într-un moment hotărâtor pentru destinul națiunii. Să ne ridicăm cu toții și să depunem toate eforturile pentru a ne elibera noi înșine. Numeroase popoare din lume se înalță să-și cucerească independența. Noi nu putem rămâne în urmă.

Înainte! Înainte cu curaj, sub drapelul Viet Min-ului!"

Imediat, armata de eliberare a înaintat în direcția orașului Thai Nguyen pe care l-a eliberat: pretutindeni organizațiile populare, unitățile de guerilă, de autoapărare, s-au pus în mișcare. A fost o adevărată revărsare de forțe în întreaga țară; de la 14 la 25 august, în fiecare sat, în fiecare oraș, populația s-a ridicat la luptă; mulțimi uriașe, sprijinite de elemente înarmate, au asediat reședințe administrative. Autoritățile locale au fugit sau au predat puterea în mâinile revoluționarilor; demoralizate garnizoanele trupelor japoneze sau ale marionetelor lor nu au opus nici cea mai mică rezistență. Numai câteva orașe nu au fost eliberate: Lai Chau, ocupat de o puternică garnizoană franceză revenită din China, unde se refugiase în timpul loviturii japoneze; Mong Cai, Ha Giang, Lao Cai, de la frontiera chino-vietnameză ocupate de agenții lui Cien Kai Și.

În cele trei mari orașe, Hanoi, Huê (capitala monarhiei și a guvernului-marionetă projaponez), Saigon, insurrecția rapid victorioasă a fost de o însemnată capitală. Pentru a riposta mișcării revoluționare, la Hanoi, agenții

projaponezi au creat un „Comitet al Salvării Naționale”, care nu a reușit însă să atragă masele. La 17 august, o întrunire organizată de Federația funcționarilor, în vederea sprijinirii guvernului-marionetă, a fost transformată într-o viguroasă manifestație în favoarea Viet Min-ului. Imediat a fost declanșată greva generală; la 19 august, peste 100 000 persoane au manifestat în stradă, iar guvernul-marionetă a trebuit să demisioneze și să predea puterea în mâinile revoluționarilor.

Pentru a evita o vărsare de sânge, Viet Min-ul a căutat să-l convingă pe Bao-Dai să abdice, iar pe primul ministru Tran Trong Kim să demisioneze. Reacționarii proiectau să ceară comandamentului japonez o gardă de 5 000 persoane. Pentru a dejuca complotul, populația din Huê și din satele alăturate, încadrată de grupuri înarmate, a ieșit în stradă, manifestând și ocupând unele ministere. Era ziua de 23 august, Bao-Dai a consimțit să abdice; guvernul Tran Trong Kim s-a prăbușit. În ziua de 25 august, o delegație a guvernului popular venită de la Hanoi a primit din mâinile lui Bao-Dai sigiliul și spada dinastică, simbolurile puterii regale. Bao-Dai a devenit cetățeanul Vin Thuy.

La 14 august, în Cochinchina, projaponezii formaseră un „Front Național Unificat”; un delegat al regelui, trimis de la Huê, a cerut japonezilor să înarmeze pe membrii acestui front, care însă nu a rezistat presiunii poporului. La 25 august, un milion de demonstrații din Saigon și din localitățile învecinate, în rindul cărora se aflau grupuri înarmate, au manifestat pe străzile orașului instaurind puterea populară. Victoria insurecției era astfel deplină în întreaga țară.

În desfășurarea ei, revoluția din august a fost caracterizată printr-o îmbinare judicioasă a luptei politice și a celei armate, una sprijinind-o pe cealaltă, acordindu-se importanță cînd acțiunii politice, cînd celei armate, în raport cu condițiile concrete. Ea a dovedit măritatea politică și capacitatea de acțiune a maselor populare, capacitatea de conducere a Frontului Viet Min și a partidului comunist. Victoria a fost fructul unei conduceri juste care a știut să găsească formele de acțiune adaptate fiecărui moment și fiecărei localități, a fost corolarul unei îndelungi pregătiri politice și militare, începute la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

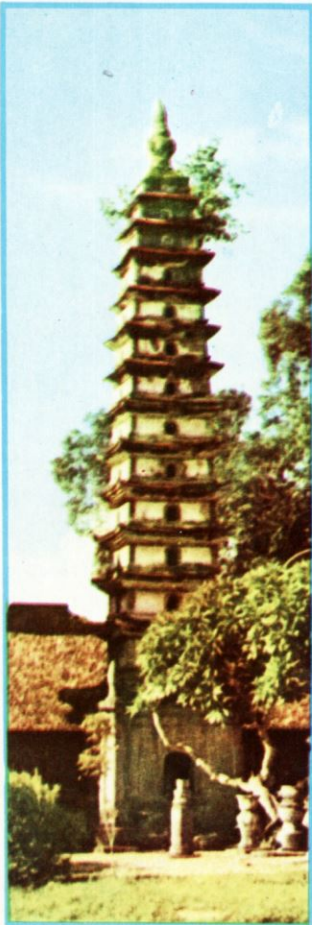
În românește de: Any FLOREA

PLANȘELE NOASTRE

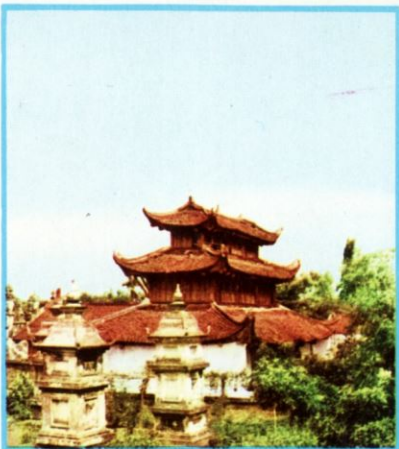
① Mărturii ale unei culturi multiseculare (Pagini de istorie vietnameză, p. 26)

② ③ În peregrinările sale europene, Ștefan Bogdan a sosit, în 1600, la curtea reginei Elisabeta I. Turnul Londrei (planșa 2) și o hartă a Europei executată într-o manieră aparte și tipărită în 1592. Harta se află la Biblioteca Strahov din Praga. Pe ea apar și țările române: Transilvania separat, iar Muntenia și Moldova sub genericul Walachia, nume sub care erau denumite în mod obișnuit de cartografilor occidentali ai vremii (Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan, p. 20)

④ Vas de sticlă din Siria, bogat ornamentat — mijlocul sec. XIII (Șalah al-Din. O „sabie loială” împotriva cruciașilor, p. 50)

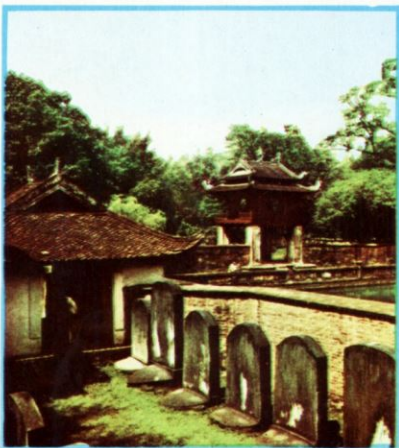

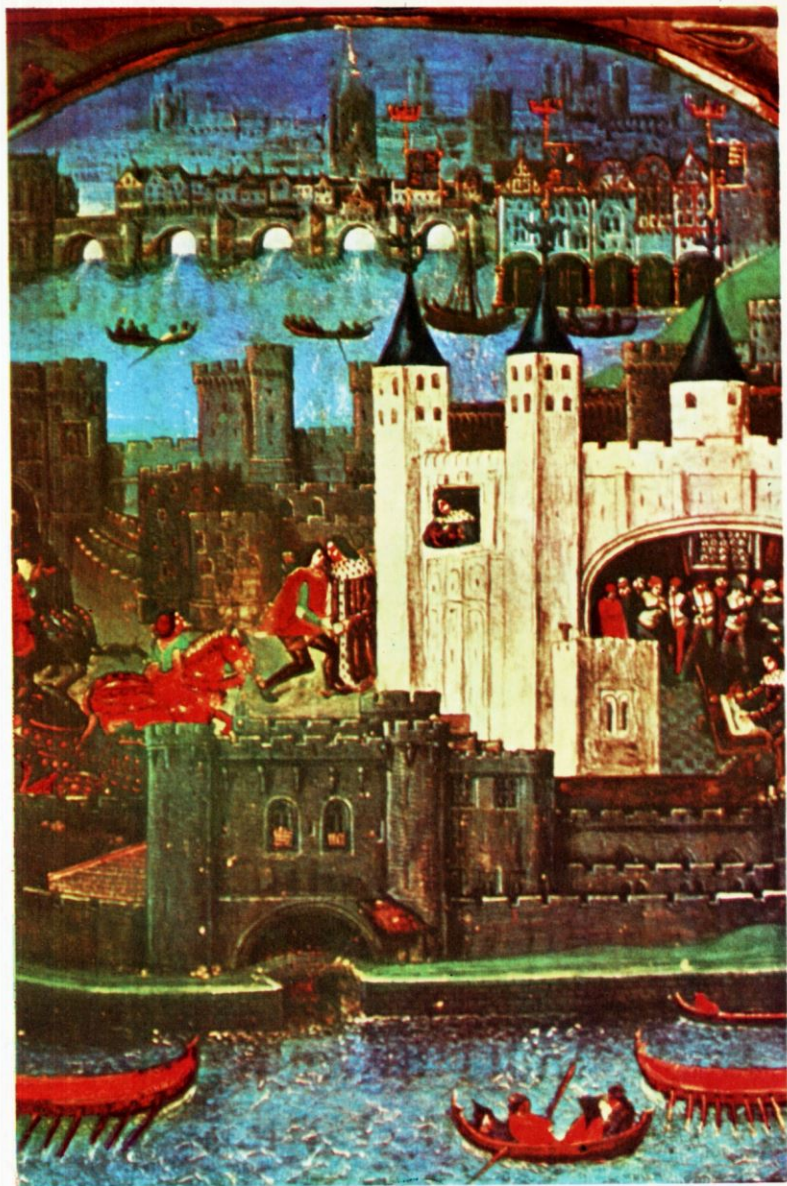
**Pagoda „Chua Thap“
de la Nam Dinh**

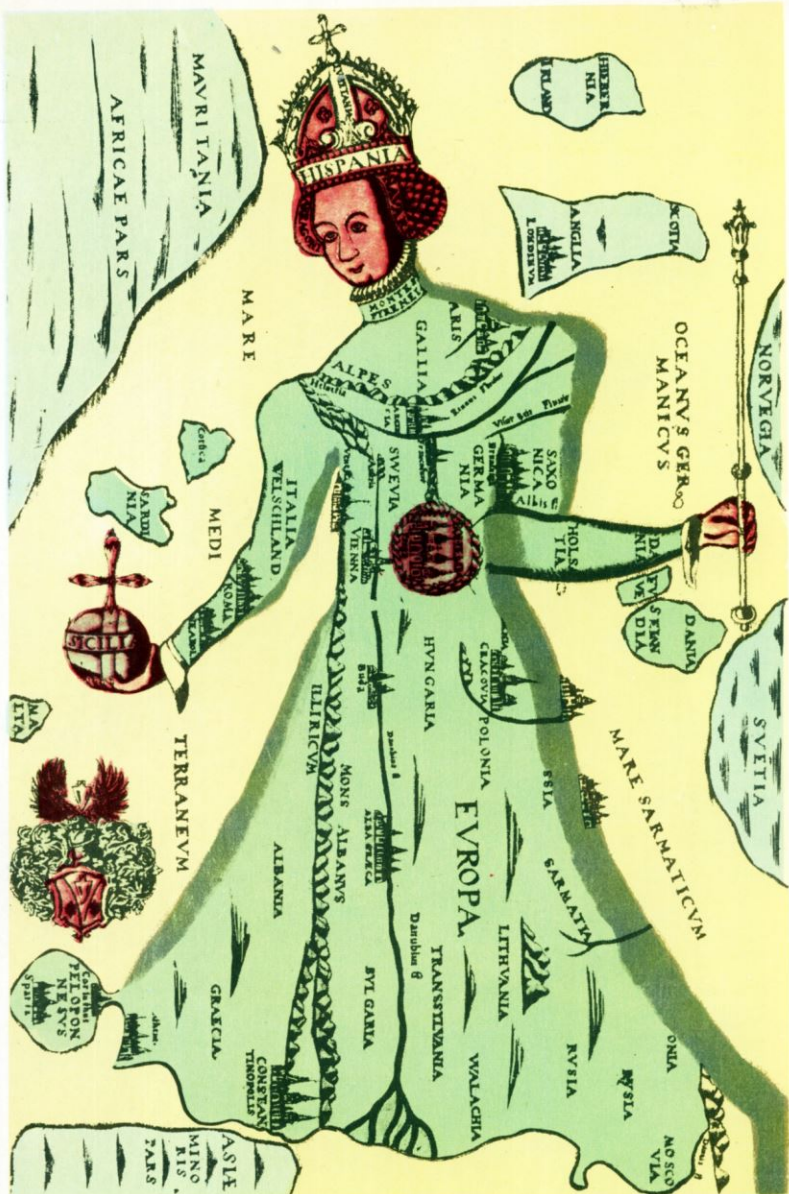

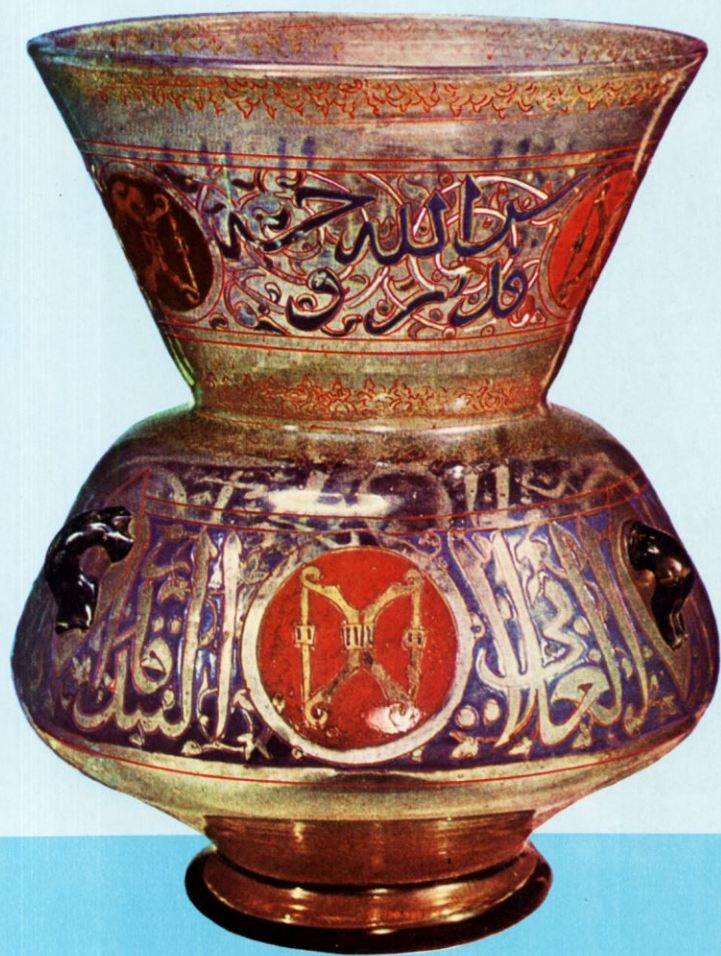
**Pagoda „Du Hang“
de la Hai Phong**

**„Văn Miếu“
templul literaturii de la Hanoi**

„CAPITULAȚIILE“

— tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române

Termenul „capitulații“, așa cum a intrat în literatura istorică, desemnează acele tratate încheiate de Imperiul otoman cu domnitorii din Muntenia și Moldova în timpul evului mediu. Oricât ar părea de surprinzător, datorită aparentei asemănări fonetice, „capitulația“ nu are o legătură directă cu „capitularea“, în accepție militară; termenul provine din latina medievală (capitulare, „a face un pact“, capitulum, „capitol“, „clauză“).

La mijlocul veacului trecut, cînd poporul român, pătruns de un adevărat „spirit revoluționar“, cum se exprima Marx, trăia o epocă de renaștere națională, problema „Capitulațiilor“ încheiate de domnitorii români cu Imperiul otoman s-a bucurat de o atenție specială din partea istoricilor, a oamenilor politici. „Capitulațiile“ dovedeau Europei, în special marilor puteri, legitimitatea dreptului poporului român la independență națională, pe baza propriei lui tradiții istorice, atestată de acte oficiale, încheiate și recunoscute în diferite momente de Imperiul otoman.

Două argumente sînt hotărîtoare pentru a recunoaște realitatea istorică a „Capitulațiilor“ și, în consecință, a le introduce cu temeinicie în circuitul științific al cercetărilor privind lupta de secole a poporului nostru pentru apărarea independenței sale:

a) Conținutul acestor documente a fost recunoscut oficial, cel puțin de cîteva ori, de către guvernele turcești. Cea mai formală și solemnă recunoaștere de către guvernul turc și, alături de el și de guvernele altor șase puteri europene, a fost conștințită în Tratatul de la Paris, din 1858. Articolul 2 al acestuia glăsuiește textual: „În virtutea Capitulațiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I și Soliman al II-lea, care confirmă autonomia lor, reglementînd raporturile lor cu Sublima Poartă și pe care mai multe hațișerfuri, în special cel din 1834, le-au consacrat; conform, de asemenea, articolelor 22, 23 din Tratatul încheiat la Paris la 30 martie 1856, Principatele vor continua să se bucure, sub garanția colectivă a puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile pe care le au¹. Tratatul a fost semnat de reprezentanții celor șapte puteri, între care și de Mehmet-Fuad, reprezentantul Turciei.

Semnarea tratatului a fost precedată de discuții, în cadrul cărora delegatul Franței a prezentat un document intitulat Privilegiuri și imunități ale Principatelor² — care erau, de fapt, texte „Capitulațiilor“, completate cu propunerile franceze de unire a Munteniei și Moldovei.

b) Din diverse motive, dar în primul rînd din nevoia de a apăra în continuare dreptul poporului român la independență națională — drept aflat (în mod paradoxal) la mijlocul veacului trecut în mai mare pericol (datorită manifestărilor acute a rivalității și ciocnirilor de interese a celor trei imperii — otoman, țarist, habsburgic — care căutau să-și realizeze pretențiile la preponderență în țările române) decît fusese timp de cîteva sute de ani, în condițiile dominației otomane — patrioții români, cu sprijinul unor prieteni străini ai poporului nostru, au scos la suprafață, prin diferite publicații, conținutul „Capitulațiilor“. Cel care a sesizat însemnătatea politică deosebită a acestor documente și — în condițiile relațiilor internaționale de la mijlocul veacului trecut — a transformat tradiția suveranității

¹ Relațiile internaționale ale României în documente (1868-1900), Editura Politică, București, 1971, p. 334.

² Magazin istoric, nr. 1/1975.

poporului român reflectată în tratatele încheiate de domnitorii noștri într-o armă de luptă revoluționară, a fost Nicolae Bălcescu².

Într-una din primele sale lucrări Drepturile românilor către Înalta Poartă, Bălcescu a reprodus două dintre „Capitulații”, însoțite de comentariile sale, pătrunse de o adincă dragoste pentru trecutul poporului său: „Țara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de buna voință sa se recunoscu supt protecția turcilor. La anul 1393, părinții noștri după ce se luptară mai multe veacuri pentru independența lor cu atâtea potoape de nații barbare ce se vărsară pe pământul nostru, văzându-se slabi și amenințați totodată de unguri și de turci, se învoiră cu Mircea cel Bătrîn, domnul lor cel vestit, și împreună închinară țara turcilor cu făgăduința ca să-l ajute în războiul ce aveau cu ungurii³”. După ce reproduce textul „Capitulației” din 1393 (semnată la Nicopole), Bălcescu continuă: „Acest tractat prin care țara își păstrează dreptul d-a se guverna cu legile sale, dreptul d-a face război sau pace, dreptul de a-și alege pe capul nației, îndatorindu-se numai la un ușor tribut, nu poate fi privit după dreptul gingșilor [neamurilor] altfel decât ca un tractat de protecție, căci după obiceiul cunoscut îndeobște în Europa, o nație care nu e în stare de a se apăra singură de insultă sau de asuprire, poate dobîndi protecția unui stat mai puternic [...] Acest tractat, însă, nu ținu mult: românii iubeau[u] prea mult independența; ei jertliseră prea mult pentru dînsa ca să-l poată suferi cu plăcere, oricît de nesupărător era. Turcii însă mai întîi începură a nu-l păzi⁴”.

Bălcescu explică, în continuare, de ce Vlad Tepeș a încheiat un nou tratat „la Adrianopol”, cu turcii, care „...este încă în țările și astăzi și singur numai hotărăște raporturile țării cu Înalta Poartă. El asigurază poporului dreptul d-ași da legi, dreptul d-a face război și pace; prin urmare nu poate fi privit ca un tractat de supunere, ci numai ca un tractat de protecție, ca o alianță neegală, căci supremația care este numai un drept de onoare, și tributul, singurele drepturi ce are Poarta, nu ating întru nimic suveranitatea nației române. Astfel privesc acest tractat toți publiciștii Europei⁵”.

După ce reproduce opiniile unor autori străini, Bălcescu continuă: „ele [Capitulațiile] sînt recunoscute însuși și de tractatele Rusiei cu Poarta, deși acestea nu pot lega întru nimic pe români, căci Rusia fiind numai o chezaș a drepturilor țării nu putea trata pentru noi și în numele nostru [...] Acestea sînt — își încheie Bălcescu articolul — drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa de moștenire și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiil noștri. Timpul n-a venit ca să dobîdim o independență absolută. Poziția noastră după tractate este încă bună⁶”.

Analiza lui Bălcescu s-a dovedit a fi exactă. Drepturile poporului român la conferințele internaționale din deceniul următor au avut un puternic suport în invocarea „Capitulațiilor”.

Alături de N. Bălcescu, și alți luptători pentru unirea țărilor române și independența lor, cum au fost M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, V. Boerescu, C. Bolliac, D. Bolintineanu, C. Hurmuzaki au răscolit istoria ultimilor secole pentru a dovedi tradiția de neatințare a poporului român, faptul că, așa cum se exprima Bălcescu, „românii iubeau prea mult independența⁷”.

Dezbaterile din Adunările (Divanurile) ad-hoc (1857) care aveau să formuleze dezideratele românilor față de Conferința internațională de la Paris au evocat pe larg conținutul „Capitulațiilor”, socotind aceste tratate ca o bază de pornire pentru stabilirea viitorului regim al Principatelor Române.

Printre „publiciștii străini”, cum li numea Bălcescu, care s-au raliat cu însuflețire la susținerea cauzei independenței poporului român a fost și Karl Marx.

O idee care revine sistematic în lucrările lui Marx, cînd analizează relațiile internaționale, o reprezintă scăderea neconținută a dominației otomane în Principatele Române în prima jumătate a secolului trecut și tendințele de întărire a influenței țariste. Un moment important al luptei pe care o ducea Rusia țaristă pentru expansiune în sud, pe seama pierderii de forță a Imperiului otoman, l-a constituit războiul din 1828-1829, încheiat prin Tratatul de la Adrianopol, despre care Marx spunea „că a despărțit de fapt Moldova și Valahia de Turcia și le-a trecut sub supremația Rusiei⁸”.

Marx a comentat pe larg Tratatul austro-turc din 1854⁹, subliniind că prevederile acestuia însemnau „o încălcare a drepturilor poporului moldo-valah¹⁰”. Pentru a demonstra că, prin acest tractat, turcii comiteau nu numai un abuz, dar și o încălcare a unor drepturi ale poporului român, recunoscute prin tratate, Marx invoca „Capitulațiile”. În 1854, Marx preciza cu claritate și fermitate — ceea ce în istoriografia timpului se prezenta confuz — faptul că Moldova și Muntenia, spre deosebire de alte teritorii din sud-estul Europei, n-au fost niciodată sub ocupație turcească propriu-zisă. „Din aceste Capitulații — scria Marx — care continuă să fie azi în vigoare, întrucît n-au fost anulate prin nici un tratat ulterior, reiese că Principatele dunărene sînt două state suverane, sub suzeranitatea Porții, căreia li plătesc tribut, însă cu condiția ca Poarta să le apere de toți dușmanii din afară, oricare ar fi ei, și totodată să nu se amestece, sub nici o formă, în treburile lor interne¹¹”. Marx arăta că Turcia, încheind acordul cu Austria din 1854, „și-a pierdut dreptul la suzeranitate¹²”.

² A. Oțetea, G. Zane, introducere la lucrarea: K. Marx, *Însemnări despre români*, Editura Academiei R.P. România, 1964, p. 49.

³ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. 9, Editura Politică, 1959, p. 150.

⁴ Prin acest tratat, Poarta își dădea consimțămîntul ca trupele austriece să ocupe Principatele.

⁵ K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 10, Editura Politică, 1961, p. 328.

⁷ Ibidem, p. 329.

Înainte de a încheia scurtele noastre informații cu privire la cadrul general istoric în care au fost tipărite „Capitulațiile” de către M.A. Ubicini⁸, amintim că marele nostru poet Mihai Eminescu a acordat, de asemenea, o mare însemnătate „Capitulațiilor”. „Vechile noastre tratate iscălit cu litere mari și bătoase pe piele de vițel — scria el — au fost pînă ieri izvorul neafîinării reale, izvorul din care au decurs actele succesive de emancipare de sub domnia turcească”⁹.

Realitatea istorică a „Capitulațiilor” a avut drept consecință fundamentală păstrarea și asigurarea elementelor de bază ale unității social-administrative și naționale a poporului român, care i-au permis, la mijlocul veacului trecut, să-și afirme cu tărie drepturile sale la unitatea națională și la independența de stat. Totodată, după cum se știe, prevederile Capitulațiilor au fost încălcate frecvent și flagrant de către Poartă, ceea ce a dus de fiecare dată la reacții, sub diferite forme, din partea domnitorilor din Moldova și Muntenia, a poporului român.

Unele dintre aceste încălcări au privit însăși integritatea teritorială a țărilor române¹⁰.

Textele „Capitulațiilor”, pe care le publicăm în continuare, inclusiv notele explicative*, cu unele prescurtări făcute de redacție, sînt traduse după volumul *La question des Principautés devant l'Europe*, tipărit de M.A. Ubicini la Paris, în anul 1858.

N. COPOIU

I. Capitulația de la 1393** (Valahia)

Art. 1. Prin marea noastră clemență, conștinăm ca principatul nostru supus de forțele noastre învinsibile să se guverneze după propriile sale legi, iar domnitorul Valahiei să aibă dreptul de a face război și pace și acela de viață și de moarte asupra supușilor săi.

Art. 2. Toți creștinii care, îmbrățișînd religia lui Mohamed, vor trece apoi din regiunile supuse puterii noastre în Valahia și vor deveni acolo din nou creștini, nu vor putea fi reclamați în nici un fel și atacați.

Art. 3. Toți cei care din Valahia care ar merge într-o parte oarecare a posesi-

⁸ M.A. Ubicini (1818-1884) — istoric francez; a trăit în România vreme de cîțiva ani. În 1848 a fost secretarul neoficial al guvernului provizoriu din Muntenia.

⁹ M. Eminescu, *Articole politice*, Editura Minerva, București, 1910, pp. 51-52.

¹⁰ *Magazin Istorie*, nr. 3/1973, p. 6.

* Noi ne limităm aici — precizează Ubicini în prima notă — să consemnăm cîteva fărîmuri istorice relative la originea acestor tratate, trimițînd pentru rest la excelente lucrări publicate cu privire la această problemă de către: dl. V. Borescu, *La Roumanie après le traité du 30 mars (1856)*, Paris, 1856; dl. Paul Bataillard, *Les Principautés devant le Congrès („Principatele înaintea Congresului”), Paris, 1856*; și *De la situation régulière de la Moldo-Valachie vis-à-vis de la Porte („Despre situația regulată a Moldo-Valahiei față de Poartă”), Bruxelles, 1857*. A se vedea, de asemenea, un articol din ziarul *Le Nord*, intitulat *Unlone, Suveranitate și Suzeranitate*, reproduc de către *L'Etoile du Danube* din 6 ianuarie.

** Încheiată la Nicopole între Mircea I, zis cel Bătrîn (1382 [corect 1386 — n.r.] — 1418), voievodul Munteniei și Balazid I Ilderim (Fulgerul), sultanul turcilor (1389-1403 [corect 1402 — n.r.]).

nilor noastre vor fi scutiți de haraci*** și de orice altă contribuție.

Art. 4. Domnitorii creștini vor fi aleși de către mitropolii și boieri.

Art. 5. Dar din cauza acestei înalte clemențe și deoarece noi am înscris pe domnitor în lista celorlalți supuși ai noștri, el va fi obligat de asemenea să plătească anual, tezaurului nostru imperial, trei mii piaștri roșii ai fărîi sau 500 piaștri de argint în moneda noastră.

II. Capitulația de la 1460*** (Valahia)

Art. 1. Sultanul consimte și se angajează, pentru el însuși și pentru urmașii săi, să protejeze Valahia și s-o apere contra oricărui inamic, fără

*** Haraciul este darea anuală datorată de către toți supușii musulmani, adică de către supușii creștini al imperiului, după prescripția făcută a codului religios și politic al islamismului, că orice popor cucerit trebuie să se facă musulman sau să plătească haraciul. Vezl A. Ubicini, *Lettres sur la Turquie („Scrisori despre Turcia”), t. II*, p. 8.

*** Semnată la Adrianopol între Vlad Viteazul (1443-1462), voievodul Valahiei și Mohamed II Cuceritorul (1440 [corect 1451 — n.r.] — 1481), sultanul otomanilor. Notă [istoricului Dionisie Fotino 1777-1821 — n.r.] o redă în istoria sa *Istorie a Daciei* (în limba greacă modernă) în urma primei, sub acest titlu: „Comînțutul lui Khattî-humeloun al Sultanului Mohamed II, în 1460 d. Hr.”. Sfîrșitul poartă data turcă de 872, care este în contradicție cu prima, anul 842 al hegiriei corespunzînd anului 1467, iar nu anului 1460 al erei creștine. Fotino adaugă această observație în notă: „Eu am găsit copia acestor două tratate într-un caiet care mi-a fost dat de către răposatul dl. Alexandru Văcărescu, care îl avea de la tatăl său, marele ban Ioan Văcărescu. Acesta din urmă, în timpul șederii sale la Constantinopol, a reușit cu mari cheltuieli să-și procure zisele copii (așa cum se atestăază printr-o notă scrisă de propria sa

a pretinde altceva decît supremația asupra suveranității acestui principat, ai cărui voievozi vor fi obligați să plătească Sublimei Porți un tribut de 10 000 piaștri.

Art. 2. Sublima Poartă nu va avea nici un amestec în administrația locală a zisului principat și nu va fi permis nici unui turc să meargă în Valahia fără un motiv evident.

Art. 3. În fiecare an, un trimis al Sublimei Porți va pleca în Valahia pentru a primi tributul și la întoarcerea sa va fi însoțit de către un reprezentant al voievodului pînă la Giurgiu, pe Dunăre, unde va fi numărată încă o dată suma predată, și se va da o dovă chitanță; iar după ce va fi fost transportat pe celălalt mal al Dunării, Valahia nu va mai fi responsabilă, orice accident s-ar putea produce.

Art. 4. Voievozii vor continua să fie aleși de arhiepiscop, episcopi și boieri, iar alegerea va fi recunoscută de Poartă.

Art. 5. Valahia vălăhă va continua să se bucure de libera exercitare a propriilor sale legi, iar voievozii vor avea dreptul de viață și de moarte asupra supușilor lor, ca și acela de a face pace sau război, fără a fi supuși la nici o responsabilitate față de Sublima Poartă.

Art. 6. Toți creștinii care, îmbrățișînd o altă credință musulmană, s-ar duce în Valahia și ar veni acolo la religia creștină, nu vor putea fi reclamați de către nici o autoritate otomană.

Art. 7. Supușii valahi care ar avea ocazie să meargă în orice parte a posesiunilor otomane nu vor putea fi forțați să plătească haraciul sau taxa de capitație la care sînt supuși locuitorii creștini.

mină) care au fost transcrise după originalele imperiale”.

În urma acestor două tratate, Fotino enumeră o serie de firme [decrete emise de suveranii Imperiului otoman] ulterioare, depuse în arhivele Mitropoliei din București și care reproduc principalele dispoziții din acestea. Fotino încheie spunînd: „Acesta firmă atestă forța tratatelor inițiale, fără de care nu s-ar putea înțelege privilegiile enorme de care se bucura Valahia chiar și în aceste ultime vremuri. Mai adăugați ca dovadă a prevenirilor și considerațiilor Porții față de acest principat, onorurile pe care ea le acorda de mult domnitorilor ei și care s-au păstrat pînă astăzi”.

Art. 8. Dacă vreun turc are un proces în Valahia cu un supus al acestei țări, cauza va fi ascultată și judecată de către Divanul valah, în conformitate cu legile locale.

Art. 9. Toți negustorii turci, plecați în acest principat pentru a cumpăra sau a vinde acolo mărfuri, vor trebui să aducă la cunoștința autorităților locale timpul ce trebuie să stea acolo și vor trebui să plece când va expira acest timp.

Art. 10. Nici un otoman nu este autorizat să ducă cu el unul sau mai mulți servitori născuți în Valahia, de orice sex ar fi ei; și nu va exista niciodată nici o moscheie în nici o parte a teritoriului valah.

Art. 11. Sublima Poartă promite să nu elibereze niciodată un firman la cererea unui supus valah, pentru afacerile sale din Valahia, de orice natură ar putea să fie ele, și nu-și arondă niciodată dreptul de a chema un supus valah la Constantinopol sau în orice altă parte a posesiunilor otomane, sub orice pretext ar putea să fie.

III.

Capitulația de la 1511* (Moldova)

Art. 1. Poarta recunoaște Moldova ca țară liberă și necucerită.

Art. 2. Religia creștină, profesată în Moldova, nu va fi niciodată opărită nici furată, iar nația sa va avea libera dispoziție de bisericile sale, ca și în trecut.

Art. 3. Poarta se angajează să apere Moldova contra oricărei agresiuni.

* Intre Bogdan cel Orb, fiul lui Ștefan cel Mare, voievodul Moldovei (1504-1517) și Baiazid II (1481-1517 [corect 1512 - n.r.]), sultanul otomanilor. Toți istoricii și publiciștii nu sînt de acord asupra acestei date. Textul oficial al declarației generale a dorințelor Divanului moldovean, din anul 1511, după Ghebrard, Geschichte der Walachei und Moldau, 1782 („Istoria Moldovei și Valahiei”); 1512; [„] alți publiciști români, ca domnii G. Chaimoi (Ion Ghica), Bolliac, Boerescu, Brătianu, dau 1513; [istoricul austriac Joseph] Hammer (1774-1856) (t.V, p. 288, din a sa Istorie) pare a indica 1516. Imprejurările nu sînt mai bine precizate; totuși, dovada cea mai bună ni se pare a fi aceea a cronicarului Miron Costin, care se exprimă în felul următor în cronică sa (manuscris), scrisă către sfîrșitul sec. XVII: „Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, Moldovei, a se conforma ordinilor tatălui său, îi trimise pe Tăutu, secretarul său, ca sol la sultan (Baiazid) cu un dar de zece pungi de bani. Tăutu, sosind la acest împărat, i-a expus solia sa care era „ca principele Bogdan, stăpînul său, cu toți locuitorii Moldovei, se supunau de bună voie lui și îi roagă să-i acorde puterina sa protecție. Sultanul primi această solie cu destule dovezi de stimă și considerație, acceptă cu bucurie cererea lui Bogdan vădă și i-a dăruit aceste zece pungi lui Tăutu [...]”.

siumi eventuale și s-o mențină în starea în care se găsea mai înainte, fără să se facă nici cea mai mică nedreptate și fără a suferi nici cea mai mică strîmbire a teritoriului ei.

Art. 4. Moldova va fi condusă și guvernată după propriile ei legi, fără ca Poarta să se amestece în aceasta în nici un fel.

Art. 5. Domnitorii săi vor fi aleși pe viață de nație și confirmați de Sublima Poartă.

Art. 6. Stăpînirea domnitorilor se va extinde peste întregul teritoriu moldovenesc; ei vor putea întreține în solda lor o trupă înarmată pînă la efective de douăzeci mii de oameni, autohtoni sau străini.

Art. 7. Moldovenii vor putea întreprinde și cumpăra o casă la Constantinopol, ca reședință a agentului lor. Ei vor putea avea acolo de asemenea și o biserică.

Art. 8. Turcii nu vor putea avea, nici să cumpere, pămînturi în Moldova; ei nu vor putea nici să construiască acolo moschei, nici să se stabilească acolo în vreun fel.

Art. 9. Ca semn al supunerii, domnitorul, împreună cu nația, va avea grijă să trimită Porții în fiecare an, prin doi boieri din Moldova, patru mii ducați turcești, adică unsprezece mii piaștri, 40 șoimi și 40 iepe gestante, totul sub titlu de dar.

Art. 10. În caz de înarmare pentru război, domnitorul Moldovei va furniza armatei imperiale contingentul ce i se va cere.

IV.

Capitulația de la 1529** (Moldova)

Art. 1. Sultanul recunoaște că Moldova a oferit de bunăvoie și fără rezistență făgăduială de supunere față de Imperiul otoman.

Art. 2. Nația moldovenească se va bucura, la fel ca în vechime, de toate libertățile, fără nici o molestare și fără ca Poarta otomană să poată

DI. G. Chaimoi (I. Ghica) spune că acest document a fost distrus în incendiul de la Iași din 1727; dar deja în vremea aceea originalul nu mai exista de mai mulți ani, cel puțin dacă trebuie să credem relatarea lui Cantemir, care, după ce a menționat acest tratat, adăuga: „Că originalul a fost păstrat multă vreme în arhivele principatului; dar că pe vremea sa, din ordinul regelui Poloniei, Ioan Sobieski, cînd acest principe făcuse o incursiune în Moldova, în 1686 [corect 1691 - n.r.], a fost scos de acolo și a fost arș în mod solemn în prezența întregului popor, și s-a făcut această declarație pompoasă: „Priviți bine în ce fel v-a eliberat majestatea sa de jugul turcilor”.”

** Intre Petru Rareș [1527-1538; 1541-1546 - n.r.], voievodul Mol-

pune nici o piedică în această privință. Legile, datinile și obiceiurile, drepturile și prerogativele acestei țări vor fi în vechi invariabile.

Art. 3. Domnitorii vor exercita liber stăpînirea lor asupra țării, ca în trecut, fără ca Poarta să se poată amesteca în aceasta în nici un fel, direct sau indirect.

Art. 4. Poarta nu se va amesteca, de asemenea, în nici o cauză sau diferend între particulari, ci domnitorul, cu adunarea sa, va fi cel care va trebui să judece; în nici un caz Poarta nu va putea pune în această privință vreo piedică oarecare, fie ea directă sau indirectă.

Art. 5. Hotarele Moldovei vor fi păstrate intacte în întreaga lor întindere.

Art. 6. Exercițierea cultului musulman este interzisă pe întregul teritoriu moldovenesc.

Art. 7. Nici un musulman nu va putea avea în Moldova, cu titlu de proprietate, nici pămînt, nici casă, nici prădălie; el nu va putea nici să stea în țară pentru afaceri negustorești decît atîta timp cît va fi autorizat de către domnitor.

Art. 8. Comerțul Moldovei va fi deschis tuturor națiilor comerciale. Toți turcii vor avea preferință asupra tuturor națiilor pentru cumpărarea produselor țării, pe care le vor negocia prin bînd învoială în porturile de la Galați, Ismail și Chilia; dar ei nu vor putea pătrunde mai departe în interiorul țării, fără o autorizație expresă din partea domnitorului.

Art. 9. Moldovei i se păstrează titlul de țară independentă; ea va fi reprodus în toate acele scrisuri ce-i va adresa Poarta otomană domnitorului.

Art. 10. Turcii pe care li va trimite Poarta cu hirtii pe adresa domnitorului nu vor trece Dunărea; ei se vor opri pe malul opus al fluviului, transmitînd depeșele lor guvernatorului de la Galați, care va face să parvină domnitorului și va transmite la fel răspunsurile acestuia curierului Sublimei Porți.

Art. 11. Domnitorii moldoveni vor fi aleși de către diferitele clase ale populației țării. Alegerea va fi recunoscută de către Poartă fără ca ea să se poată amesteca în aceasta, să numească pe domn, să ridice cea mai neînsemnată greutate sau cea mai mică piedică în această privință.

Art. 12. Tara va fi apărută de către Poarta otomană în orice împrejurare în care nația moldovenească ar cere sprijinul sau ajutorul ei.

Art. 13. În schimbul tuturor acestor avantaje, nația moldovenească nu va da Porții otomane decît un dar anual de patru mii ducați.

dovei și Soliman [II] Legislatorul, sultanul otomanilor (1520-1566). Este același tratat menționat în procesele-verbale ale sedințelor Divanului moldovenesc la data 1634, epoca în care el a fost reînnoit și confirmat, Vasile Lupu sau Albeanul fiind voievodul Moldovei, iar Murat IV sultanul turcilor.

BĂTĂLIA PENTRU ELIBERAREA UCRAINEI APUSENE

A. M. VASILEVSKI mareșal al Uniunii Sovietice

În numărul 2/1975, am publicat fragmente din volumul Cauza vieții mele, care cuprinde memoriile lui A.M. Vasilevski, mareșal al Uniunii Sovietice, lucrare aflată sub tipar, în traducere, la Editura Militară. În aceste fragmente, autorul, după ce făcea bilanțul campaniei trupelor sovietice din vara și toamna anului 1943, evoca obiectivele celei de-a treia campanii de iarnă și principalele etape ale acesteia. În faza inițială, la flancul de sud al frontului sovieto-german, directivele Marelui Cartier General sovietic prevedeau zdrobirea inamicului în regiunile răsăritene ale Ucrainei din dreapta Niprului și ieșirea pe aliniamentul Bugului de sud, până la Pervomaisk și riul Inguleț, de la Krivoi Rog până la vărsarea lui. În fragmentele publicate, autorul descria principalele lupte duse pentru atingerea acestor obiective până după cucerirea orașului Kirovograd.

În acest număr continuăm publicarea unor episoade din lucrarea mareșalului A.M. Vasilevski: marea victorie de la Korsun-Șevcenkovski, evocarea personalității generalului N.F. Vatutin — eminent conducător de oști sovietic —, zdrobirea trupelor germane în zona Uman, cucerirea orașului Nikolaev. După luptele înverșunate soldate cu încercuirea și distrugerea unor importante forțe hitleriste în zona Korsun-Șevcenkovski, trupele sovietice și-au continuat ofensiva victorioasă pentru eliberarea întregii Ucraine de apus. La 8 februarie 1944, marile unități ale Fronturilor 3 și 4 ucrainene au izgonit pe ocupanții din orașul Nikopol. Înfrățirea vremii, ca și rezistența din ce în ce mai înverșunată a inamicului, n-au putut să împiedice înaintarea victorioasă a trupelor sovietice spre apus. Acestea, după ce au trecut Niprul, au eliberat la 22 februarie orașul Krivoi Rog și au ajuns la riurile Sakașan și Inguleț. Scurtarea frontului în partea de sud a permis astfel ca trupele Frontului 4 ucrainean, să poată fi dirijate pentru eliberarea Crimei. În luna martie, armatele sovietice au continuat ofensiva spre apus eliberând orașele Uman, Herson, Nikolaev etc. Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

Victoria de la Korsun- Șevcenkovski

Marele Cartier General a aprobat aceste propuneri.

Trupele de la aripa stângă a Frontului 1 ucrainean și de la aripa dreaptă a Frontului 2 ucrainean, cărora li se ceruse să lichideze prin acțiuni comune gruparea inamicului din ieșindul de la Kanev, nu au obținut însă succesul scontat. După datele aflate la dispoziția noastră, această grupare cuprindea nouă divizii de infanterie, una de tancuri și o divizie motorizată. De aceea, la 12 ianuarie Marele Cartier General a dat Fronturilor 1 și 2 ucrainene următoarea misiune: în zilele următoare să încercuiască și să nimicească gruparea inamică din ieșindul de la Zvenigorodka-Mironov, realizând joncțiunea între unitățile de la flancul stâng al Frontului 1 ucrainean și cele de la flancul drept al Frontului 2 ucrainean. Dar ofensiva declanșată de Frontul 2 ucrainean la 14-15 ianuarie la nord de Kirovograd împotriva grupării inamice de la Korsun-Șevcenkovski, deși a înregistrat un oarecare succes, din cauza puternicelor contraatacuri date de unitățile de tancuri și de infanterie fasciste nu a putut să fie dezvoltată. La 16 ianuarie, Marele Cartier General a fost nevoit să atragă din nou atenția comandantului Frontului 2 ucrainean, I.S. Konev, asupra importanței excepționale pe care o prezintă o ofensivă decisivă. Numai în felul acesta, puteau fi îndeplinite misiunile fixate prin directiva din 12 ianuarie. Tot în ziua de 16 ianuarie, Marele Cartier General a subliniat că la trupele frontului se observă o lipsă de spirit de organizare, iar comandantul nu manifestă perseverența și exigența necesare.

În noaptea de 19 spre 20 ianuarie, Marele Cartier General a aprobat planul operației, care a început în ziua de 24 ianuarie. Nu este necesar să mă opresc aici asupra detaliilor dezvoltării și mersului acestei operații istorice, deoarece descrierea ei amănunțită

poate fi întâlnită în multe lucrări. Vreau să arăt doar că la 10 februarie trupele noastre au declanșat o ofensivă energică. La rîndul său, inamicul, aducînd în raionul încercuirii o serie de divizii de tancuri din alte sectoare, a întreprins contraatacuri furibunde, îndeosebi dinspre sud-vest (între Erki și Zlatopol) și din interiorul încercuirii, de-a lungul rîului Ros, dar nu a reușit să-și croiască drum. La 12 februarie, în toilul bălăliei, Marele Cartier General a transmis comandanților Fronturilor 1 și 2 ucrainene și lui G.K. Jukov o directivă, potrivit căreia conducerea tuturor trupelor angajate împotriva grupării inamice de la Korsun-Șevcenkovski, era încredințată lui I.S. Konev, subordonându-i-se în acest scop Armata 27 a Frontului 1 ucrainean. Coordonarea acțiunilor Fronturilor 1 și 2 ucrainene cu scopul de a împiedica o pătrundere a fasciștilor dinspre Zvenigorodka era încredințată lui G.K. Jukov. Luptele înverșunate pentru lichidarea grupării de la Korsun-Șevcenkovski au continuat pînă la 18 februarie. În cursul acestor lupte, 55 000 soldați și ofițeri inamici au fost uciși sau răniți, iar peste 18 000 luați prizonieri. Inamicul a pierdut întregul armament și toată tehnica de luptă de care dispunea aici.

După încheierea acestei operații strălucite, situația de la joncțiunea dintre Fronturile 1 și 2 ucrainene s-a schimbat radical. S-au creat condiții favorabile pentru o ofensivă a trupelor sovietice spre Bugul de sud și spre Nistru. Simultan cu această operație, la 27 ianuarie, trupele de la aripa dreaptă a Frontului 1 ucrainean au întreprins o ofensivă de la vest de Sarni printr-o regiune mlăștinoasă, acoperită cu păduri, greu accesibilă și au eliberat orașele Rovno și Luțk. În același timp a fost curățată de inamic și Șepetovka. Ca urmare, aripa dreaptă a Frontului 1 ucrainean plana amenințător asupra grupării inamice de la Proskurov-Kameneț.

În aceleași săptămîni din ianuarie, Fronturile 3 și 4 ucrainene au întreprins repede încercări de a zdrobi gru-

parea inamică de la Nikopol-Krivoi Rog, dar acțiunile lor nu au fost înununate de succes; ele nu aveau suficiente efective și tehnică și deuceau o lipsă acută de muniție. În pofida așteptărilor noastre, hitleriiștii nu numai că nu aveau de gînd să părăsească această regiune ci făceau totul pentru a o transforma în puncte de sprijin aproape continue, bine amenajate din punct de vedere genistic și iscusit legate între ele prin foc. Pe la mijlocul lunii ianuarie, cu permisiunea Marelui Cartier General, noi am încetat atacurile.

Este însă evident că numai cu forțele proprii nu puteam să cucerim ieșindul de la Nikopol. Dacă am fi continuat în același mod, am fi suferit pierderi nejustificate și tot nu ne-am fi îndeplinit misiunea. Era necesar să participi și Frontul 2 ucrainean, să se efectueze o regrupare a trupelor, iar unitățile comandate de F.I. Tolbuhin să fie completate cu rezerve. M-am consultat cu Fiodor Ivanovici, care a fost de aceeași părere cu mine și atunci am hotărît să telefonez de la punctul lui de comandă la Marele Cartier General. I.V. Stalin n-a fost de acord cu mine și ne-a reproșat că nu ne pricepem să organizăm acțiunile trupelor și să conducem acțiunile de luptă. Nu-mi mai rămăsese decît să insist categoric asupra propunerii mele. Tonul ridicat cu care-mi vorbea Stalin mă îmboldea să-i răspund în același mod. Stalin a trîntit recep-torul.

Aflat alături de mine, Fiodor Ivanovici, care auzise totul, îmi spuse zîmbind:

— Știi, Aleksandr Mihailovici, de spaimă era cît pe ce să mă ascund sub pat!

Totuși, după această discuție, Frontul 3 ucrainean, care juca rolul principal în operația de la Nikopol-Krivoi Rog a primit de la Frontul 2 ucrainean Armata 37 a generalului-locotenent M.N. Șarohin și Corpul 31 armată de gardă din rezerva Marelui Cartier General, iar de la Frontul 4 ucrainean — Corpul 4 mecanizat de gardă.

Un eminent conducător militar – N. F. Vatutin

Ofensiva trupelor Fronturilor 3 și 4 ucrainene în zona Nikolop-Krivoi Rog a fost reluată în ultimele zile ale lunii ianuarie. Așa cum se planificase mai înainte, trupele Frontului 3 ucrainean dădeau lovitura principală de la nord-est de Krivoi Rog spre Apostolovo. În aceeași direcție se îndreptau trupele de la aripa dreaptă a Frontului 4 ucrainean pentru ca, prin lovituri convergente, să prindă în clește trupele Armatei 6 germane, care se apărau în raionul Nikolop și să nu le permită să se retragă spre vest. În decurs de două zile de lupte, apărarea inamicului a fost ruptă. În ruptură au pătruns trupele mobile. La 5 februarie, printr-o manevră de întoarcere, a fost eliberată localitatea Apostolovo. Aici au fost zdrobite trei divizii de tancuri și patru divizii de infanterie fasciste, care încercaseră să se retragă de-a lungul căii ferate spre Nikolaev. Între timp, trupele de la aripa dreaptă a Frontului 4 ucrainean rupeseră apărarea la sud de Nikolop și ajunseseră la Nipru. Noroaiile cumplite nu au permis trupelor noastre să intercepteze toate căile de retragere ale inamicului, dar ele au capturat armamentul lui greu și tehnica lui de luptă.

În viața mea am văzut de multe ori drumuri desfundate, dar un noroi atât de cumplit și drumuri atât de impracticabile ca în iarnă și primăvara anului 1944 n-am mai întâlnit nici până atunci, nici mai târziu. Până și tractoarele patinau. Artileriștii „se înghămau” la tunuri și așa le țirau. Ajuțați de populația locală, soldații transportau pe brațe proiectilele și cartușele de la o poziție la alta pe distanțe de zeci de kilometri. Am fost nevoiți să ne concentrăm atenția principală asupra a două obiective: zdrobirea grupării inamice de la Krivoi Rog și ieșirea trupelor noastre la râul Inguleț [...]

Numele generalului de armată Nikolai Fiodorovici Vatutin, talentat comandant de

oști sovietice, este strâns legat de activitatea Marelui Stat Major al forțelor armate sovietice. În august 1940, el a fost numit în funcția de șef al Direcției operații, apoi prim locțiitor al șefului Marelui Stat Major. În acest post înalt, Nikolai Fiodorovici a demonstrat că posedă o amplă viziune strategică și, prin munca sa neobosită, a adus o importantă contribuție la pregătirea forțelor noastre armate. Talentul de comandant de oști al lui Vatutin s-a manifestat deosebit de pregnant în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Nu voina niciodată întâlnirile pe care le-am avut cu Nikolai Fiodorovici pe front, unde a muncit timp îndelungat și cu rezultate atât de mari, în postul de șef de Stat major al Frontului de nord-vest, apoi, pe rând, în acela de comandant al Frontului Voronej, de sud-vest și 1 ucrainean. Aș vrea să subliniez în mod deosebit că cele mai importante sarcini încredințate de Comitetul de Stat al Apărării și de Comandamentul Suprem generalului Vatutin în timpul pregătirii și executării celor mai mari operații militare au fost, de regulă, îndeplinite în condiții foarte bune. El știa să concentreze cu hotărâre forțele și mijloacele de luptă pe direcția principală, să dea prin surprindere puternice lovituri în flancul și în spatele grupărilor inamice, să folosească cu iscusință mari mase de tancuri pentru dezvoltarea ofensivei în adâncime, să organizeze temeinic cooperarea în treie genurile de armă, să asigure conducerea neîntreruptă și fermă a trupelor. Generalul Vatutin dobindise pe merit o apreciere unanimă și cinstită de dragostea întregului popor. Oamenii sovietici îi cinstesc cu sfîntenie memoria.

Până la începutul lunii martie, fronturile ucrainene au încheiat regrouparea forțelor și, totodată, și-au completat efectivitatea și tehnica de luptă. Ele au primit, suplimentar, peste 750 tancuri, depășind acum inamicul de 2,5 ori în ce privește numărul tancurilor și autotururilor. În condițiile grele pricinuite de drumurile desfundate, unitățile și subunitățile de spate au reușit

să aducă trupelor muniția, carburanții, alimentele și celelalte mijloace materiale, ceea ce a necesitat o enormă activitate organizatorică din partea comandamentelor, organelor politice, statelor majore și multă muncă din partea soldaților. La începutul primăverii, în fața celor trei fronturi ucrainene, orientate spre vest, se apărau Grupul de armate „Sud” și Grupul de armate „A” totalizând 83 divizii, dintre care 18 de tancuri, patru motorizate, una de artilerie, două de pază și o brigadă motorizată. Trupele fasciste germane suferiseră pierderi serioase, dar primiseră importante completări.

Înaintarea irezistibilă spre apus

În ziua de 4 martie, Frontul 1 ucrainean, comandat, acum, după rănirea lui N.F. Vatutin, de mareșalul Uniunii Sovietice, G.K. Jukov, care continua să rămână în același timp locțiitor al comandantului suprem, a trecut la ofensivă. Armata 60 a generalului locotenent I.D. Cerneahovski și Armata 1 de gardă a generalului-colonel A.A. Greciko, care acționa în cadrul grupării de izbire la sud-vest și sud-est de Șepetovka, au reușit să rupă apărarea inamicului încă din prima zi a ofensivei.

Pe Andrei Antonovici Greciko îl cunoscușem încă din primele zile ale războiului. În perioada aceea de grea cumpănă a anului 1941, el lucra la Direcția operații a Marelui Stat Major. Încă pe atunci, dorința lui cea mai mare era să lucreze, nemijlocit, pe front. În scurtă vreme, a plecat în delegație în Caucazul de nord, unde, la propunerea comandantului de armată, a fost numit comandant al unei divizii de cavalerie. În timpul războiului nu am avut prilejul să ne întâlnim prea des, dar eu cunoșteam bine aprecierile făcute la adresa lui și știam că erau dintre cele mai bune. În scurtă vreme, A.A. Greciko a ajuns comandant de armată, apoi locțiitor de comandant de front și a încheiat războiul, tot la

cererea sa, în funcție de comandant al Armatei 1 de gardă. A.A. Greciko posedă o vastă experiență de luptă și, încă în timpul războiului, fusese recunoscut ca un talentat comandant de oști. Calitățile lui remarcabile de eminent șef militar s-au manifestat deosebit de pregnant în anii postbelici în funcția de prim-adjunct al ministrului și apoi în aceea de ministru al Apărării a U.R.S.S.

Tot în ziua de 4 martie, printr-o dispoziție a comandamentului frontului au fost introduse în luptă Armata 4 de tancuri a generalului-locotenent V.M. Badanov și Armata 3 de tancuri de gardă a generalului-colonel P.S. Ribalko.

În cursul primelor două zile de ofensivă, trupele noastre, înfrângând rezistența inamicului, au lărgit ruptura pînă la 180 km și au înaintat 25-30 km, eliberînd orașele Izeaslavl și Iampol. La 7 martie, ele au pătruns în Volocisk și au interceptat calea ferată Lvov-Odesa. Drept urmare, unitățile fasciste care acționau în raionul Proskurov și Vinnița au fost izolate de gruparea de la Tarnopol. În aceeași zi, gruparea principală a frontului a interceptat căile de acces spre Tarnopol, iar la 10 martie — pe cele spre Proskurov, în timp ce Armata 18 a generalului-locotenent E.P. Juravliov, care trecuse la ofensivă în ziua de 5 martie, a atins căile de acces spre Hmelniki. În ziua de 11 martie, a trecut la îndeplinirea misiunilor primite și Armata 38 a generalului-colonel K.S. Moskalenko. Experiența, fermitatea și perseverența prin care se caracteriza Moskalenko duceau, de regulă, la îndeplinirea cu succes a misiunilor încredințate trupelor lui. Talentul său de comandant de oști s-a manifestat cel mai deplin în perioada cînd a comandat Armata 38, care a luptat victorios pentru eliberarea Ucrainei, Poloniei și Cehoslovaciei. Toate acestea — explică și ascensiunea ulterioară a acestui comandant, care după război a condus trupele regiunii de apărare antiaeriană a capitalei sovietice, apoi regiunea militară Moscova, trupele de

rachete cu destinație strategică și a ajuns adjunct al ministrului Apărării a U.R.S.S.

Prin contralovituri date cu gruparea pe care o crease la Proskurov-Kameneț-Podolsk și Vinnița, compusă din nouă divizii de tancuri și șase divizii de infanterie (cîteva divizii de tancuri fuseseră aduse aici de lîngă Uman), inamicul căuta cu orice preț să oprească înaintarea trupelor sovietice și să recucerească sectorul de cale ferată pe care-l pierduse la Volocisk. Între 11 și 19 martie s-au dat lupte înverșunate pe aliniamentul Tarnopol-Volocisk-Proskurov. Aceste contraatacuri n-au înțirziat însă dezvoltarea ofensivei noastre decît cu vreo două zile. Pentru întărirea grupării de izbire a Frontului 1 ucrainean la Volocisk a fost adusă Armata 1 de tancuri a generalului-locotenent M.E. Katukov, iar Armata 60 și Armata 1 de gardă au primit cîteva divizii de infanterie din rezerva frontului. În ziua de 21 martie, gruparea de izbire a frontului a reluat ofensiva.

La 5 martie a trecut la ofensivă Frontul 2 ucrainean. Avînd în fața sa aproximativ 20 divizii inamice, gruparea lui de izbire (Armatele 27,52, Armata 4 de gardă, Armata 2 de tancuri, Armata 5 de tancuri de gardă și Armata 6 de tancuri, cu sprijinul puternic al aviației Armatei 5 aeriene) au rupt, încă din prima zi, apărarea inamicului în zona Uman. În ziua de 10 martie, tanchiștii au eliberat orașul Uman și importantul nod de cale ferată Hristinovka. Armatele 5 și 7 de gardă, de la flancul stîng, care începuseră ofensiva la 8 martie, acționau cu același succes, avîntîndu-se spre Novo-Ukrainka și Pervomaisk. Frontul 2 ucrainean se grăbea să ajungă cît mai repede cu putință la Bugul de sud. După datele de care dispuneam noi, fasciștii speraseră să se oprească pe acest aliniament, dar n-au reușit. Printr-o lovitură impetuoasă dată prin surprindere, străbătînd în ziua de 11 martie peste 30 km în condițiile lipsei de drumuri, tanchiștii și infanteriștii au luat cu asalt localitățile Djulinka și Gaivoron

de pe malul stîng al Bugului de sud.

Frontul 3 ucrainean a trecut la ofensivă în ziua de 6 martie împotriva armatelor 6 germană și 3 română, care totalizau 34 divizii, dintre care patru de tancuri și una motorizată. Lovitura principală a fost dată de la sud de Krivoi Rog pe direcția Novii Bug, cu misiunea de a rupe frontul Armatei 6 germane, iar ulterior, dirijînd trupele mobile spre sud, forțele noastre să cadă în spatele trupelor care acționau la est de Nikolaev. Rolul principal în executarea loviturii revenea Armatei 46, Armatei 8 de gardă și Grupului hipo-mecanizat de sub comanda lui Pliev. Celelalte armate ale frontului dădeau lovituri secundare, fiecare în flșia ei. Pe direcția loviturii principale, frontul apărării inamicului a fost rupt încă din prima zi a ofensivei. Spre seară, în ruptură a pătruns Grupul hipo-mecanizat al lui Pliev, care prin acțiunile sale îndrăznețe și impetuoase a cucerit, încă în ziua de 8 martie, localitatea Novii Bug, interceptînd calea ferată Dolinskaia-Nikolaev. De aici, grupul a executat o lovitură asupra spatelui dispozitivului inamic, care se retrăsese spre Bereznegovatoe și Snighiriovka.

În rapoartele trimise în acele zile comandantului suprem, am evidențiat acțiunile încununate de succes întreprinse de acest grup, de Armata 8 de gardă a lui Ciukov și de Armata 46 a lui Glagolev. În rapoartele referitoare la trupele Frontului 4 ucrainean am subliniat că unitățile pregătiseră și efectuaseră trecerea peste Sivaș. În scurt timp, ostașii lui Pliev au fost dirijați spre sud pentru a interzice retragerea inamicului către Nikolaev. În urma lor s-a avîntat în aceeași direcție, prin Maleevka, Armata 8 de gardă, care a acționat pe direcția Bereznegovatoe.

Important era acum ca, apreciînd corect situația care se crease în Ucraina, să aducem de urgență corective planurilor inițiale, Marele Cartier General, reacționînd cu iscusință și suplețe la modificările intervenite în situația de pe front, a luat măsurile

necesare. Ele au fost detaliate și îndelung discutate în timpul convorbirilor purtate de I.V. Stalin cu G.K. Jukov, I.S. Konev, R.I. Malinovski și cu mine în zilele de 9 și 10 martie [...]

Cucerirea Nikolaevului

Trupele Frontului 1 ucrainean au reluat ofensiva la termenul fixat. Încă în ziua de 24 martie, Brigada 20 mecanizată de gardă, de sub comanda colonelului A.H. Babadjanean, a ajuns la Nistru în dreptul localității Zaleščiki. Pentru această acțiune, comandantului brigăzii i-a fost conferit titlul de Erou al Uniunii Sovietice. În continuare, trupele au trecut la fortarea fluviului. În ziua de 29 martie, a fost eliberat orașul Cernăuți, unde un rol important l-au jucat inițiativa și curajul tanchiștilor Brigăzii 64 de gardă, de sub comanda locotenent-colonelului I.N. Boiko, care a fost distins pentru a doua oară cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

Înaintind impetuos și trupele din centrul și de la aripa stângă a Frontului 1 ucrainean au ajuns, prin Imerinka și Kamenet-Podolski, la Nistru. Cot la cot cu ele luptau trupele Frontului 2 ucrainean. După ce au cucerit orașul Moghiliiv-Podolski, ele au trecut Nistrul [...]. Între timp, Frontul 2 ucrainean ajunsese la Iași. În zilele acelea, ritmul înaintării lui a fost, cred, inegalabil. Părea că dinspre Bugul de sud spre Nistru și Prut se rostogolește nestăvilit o avalanșă ce nu cunoaște obstacole. Frontul 3 ucrainean accelera și el ritmul ofensivei. În ziua de 13 martie, trupele de la aripa stângă a frontului au pătruns în Herșon, s-au avîntat spre Nikolaev și au început să se dirijeze spre nord, bariind retragerea Armatei 6 germane spre mare. Trupele de la aripa dreaptă a frontului le veneau în întîmpinare, închizînd cercul. Malurile rîului Nijni Ingul au asistat la o nouă înfrîngere a hitleriștilor, care au lăsat pe cîmpul de luptă 25 000 cadavre și o

mare cantitate de tehnică de luptă; 7 500 soldați și ofițeri inamici au fost luați prizonieri. În cursul operației de la Bereznegovatoe-Snighiriovka, s-a distins în mod deosebit Corpul 2 mecanizat de gardă de sub comanda generalului-locotenent K.V. Sviridov. În ziua de 18 martie i-am trimis o telegramă, în care se spunea: „Vă mulțumesc pentru că ați acționat excelent. V-ați ținut cuvîntul și ați îndreptățit așteptările. Vă urez noi succese. Împreună cu Consiliul militar al frontului intervenim să vi se acorde o înaltă decorație. Alungați-i cît mai curînd pe blestemații de fasciști din Nikolaev”.

Textul acestei telegrame necesită o oarecare explicație. În ziua de 21 decembrie 1943, Consiliul militar al Armatei 2 de gardă, în compunerea căreia intra acest corp mecanizat, îl destituise pe Sviridov din funcția de comandant al corpului și îl trimisese, împreună cu ordinul respectiv, la Consiliul militar al Frontului 4 ucrainean. Îl cunoșteam bine pe K.V. Sviridov, de mai înainte, de pe front, îndeosebi de pe cînd participase la bătălia de la Stalin-grad și la luptele pentru eliberarea Donbassului. Și, atunci, împreună cu Tolbuhin, i-am explicat comandantului armatei, G.F. Zaharov, că numai comisarul poporului pentru Apărare are dreptul de a-i numi și a-i destitui pe comandanții de corpuri și că, destituindu-l pe K.V. Sviridov, Consiliul militar al Armatei 2 și-a depășit atribuțiile. Înainte de a prezenta această problemă comisarului poporului, am trimis cite un reprezentant la armată și la corpul mecanizat ca să verifice minuțios la fața locului acuzațiile cuprinse în ordin. Pînă atunci, K.V. Sviridov a fost trimis înapoi la corpul mecanizat. Verificarea a arătat că nu existau motive serioase pentru a-l destitui din funcție. În consecință, am considerat că ne putem limita la o convorbire cu Sviridov; cu acest prilej, el ne-a dat asigurări că nu-și va cruța forțele, cunoștințele și experiența pentru a îndreptăți încrederea ce i-a fost acordată. Și iată că, acum, își țineuse cu-

vîntul. Eu și Tolbuhin ne-am bucurat, probabil, tot atît de mult ca și Sviridov.

În ziua de 19 martie, împreună cu Malinovski, am trimis Marelui Cartier General al Comandamentului Suprem un raport amănunțit cu propunerile noastre privind desfășurarea ulterioară a operațiilor Frontului 3 ucrainean [...]. În același timp, rugam Marele Cartier General să ajute frontul cu tractoare de artilerie, tancuri și aviație de vîinătoare și să accelereze trimiterea personalului necesar pentru completarea efectivului unităților.

În noaptea de 19 spre 20 martie, comandantul suprem mi-a comunicat la telefon că Marele Cartier General a aprobat propunerile noastre și că tancurile și tractoarele vor începe să sosească treptat. În ce privește însă repartizarea unor noi efective, mi-a spus el, nu există asemenea posibilități. Între timp, din cauza ploilor necontenite, drumurile, și așa proaste, deveniseră cu totul impracticabile. Din nou, transportul tuturor materialelor necesare trupelor nu se putea face decît cu ajutorul tractoarelor și al vehiculelor pentru orice teren. Din acest motiv, frontul a fost nevoit să înceapă ofensiva abia în ziua de 26 martie. Dinspre nord înaintau trupele Frontului 2 ucrainean, împingînd unitățile inamicului pe teritoriul dintre Nistru și limanurile de la Odesa. Trebuia să cucerim cît mai curînd orașul Nikolaev și să străbătem cei 120 km care ne despărteau de Odesa. În cursul zilelor de 26 și 27 martie, Frontul 3 ucrainean a dus lupte extrem de înverșunate pentru orașul și portul Nikolaev, forțînd Bugul de sud și cucerind cîteva capete de pod pe malul lui drept. Trei dintre armatele noastre (a generalului-colonel V.D. Tsvetaev, a generalului-locotenent A.A. Grečikin și a generalului-locotenent I.T. Șliomin) au atacat cu toate forțele, din direcții diferite și, în cele din urmă, printr-un asalt de noapte, au alungat inamicul din orașul Nikolaev.

În românește de:
Paul VERBIŢKI

CALEA CEA MAI SCURTĂ SPRE ROMA

JAQUES ROBICHON

La 3 septembrie 1943 (ziua în care a fost semnat armistițiul cu Italia), trupele aliate au început debarcarea pe coasta de sud-vest a peninsulei. În acea zi, 2 divizii britanice, sprijinite de flotă și aviație, au cucerit localitatea Reggio și au început să înainteze, fără să întâmpine rezistență, spre nord, de-a lungul coastei Calabriei. La 9 septembrie, o a treia divizie britanică, aeropurtată a ocupat baza navală de la Taranto, croindu-și apoi drum spre Bari. În aceeași zi, trupele Armatei 5 americane au început să debarce în Golful Salerno, la sud de Neapole.

Așa a început acțiunea de cucerire a Italiei continentale de către trupele aliate. În această perioadă, Germania fascistă dispunea pe teritoriul italian de importante forțe. În nordul țării se afla Grupul de armate „B”, comandat de generalul Erwin Rommel și care însuma 7 divizii de infanterie, 2 divizii blindate și o brigadă de munte; Grupul de armate „Sud”, condus de generalul-feldmareșal Alfred Kesselring, care dispunea de 2 divizii blindate, 3 divizii de grenadieri blindate și 2 divizii de parașutiști, controla restul Italiei.

Aliații au întâmpinat o rezistență înverșunată la Salerno. Intervenția decisivă a flotei din Mediterana, condusă de amiralul Sir Andrew Cunningham, ca și succesele raportate de trupele de uscat britanice, au dus la slăbirea contraatacurilor germane în sectorul Salerno. La 27 septembrie, trupele Armatei 8 britanice au cucerit baza aeriană de la Foggia, iar la începutul lui octombrie Armata 5 americană a intrat în Neapole. La 12 octombrie, armatele aliate au început să forțeze riuul Volturno.

În perioada care a urmat, ofensiva spre Roma și-a încetinit din ce în ce ritmul. Terenul accidentat, condițiile atmosferice tot mai nefavorabile, dar mai ales rezistența înverșunată a germanilor, au stopat înaintarea aliaților. La sfârșitul anului 1943, aceștia au fost nevoiți să se oprească în fața liniei germane fortificate „Gustav”, construită de-a lungul rîurilor Sangro și Garigliano. În acest timp, în Italia acționa Grupul de armate „Sud-Vest”, condus de Kesselring, care fusese între timp învestit de Hitler cu puteri supreme pentru apărarea teritoriului italian rămas sub dominația germană. Trupele germane erau împărțite astfel: 9 divizii, constituind Armata 10, apărau linia „Gustav”, iar 7 alte divizii, formînd Armata 14, staționau în nordul țării.

Forțele aliate, constituite în Grupul 15 de armate, erau puse sub comanda generalului englez Sir Harold Alexander. Ele cuprindeau Armata 5 americană, condusă de generalul Mark Wayne Clark, Armata 8 britanică (care pe lângă efective engleze avea și unități indiene, neozelandeze etc.), comandată inițial de generalul Sir Bernard Law Montgomery iar ulterior de generalul Sir Oliver Luse, Corpul expediționar francez, condus de generalul Alphonse Juin și Corpul 2 armată polonez, aflat sub comanda generalului Wladyslaw Anders. Aceste trupe urmau să fie sprijinite de puternice forțe aeriene și navale, precum și de unități de desant.

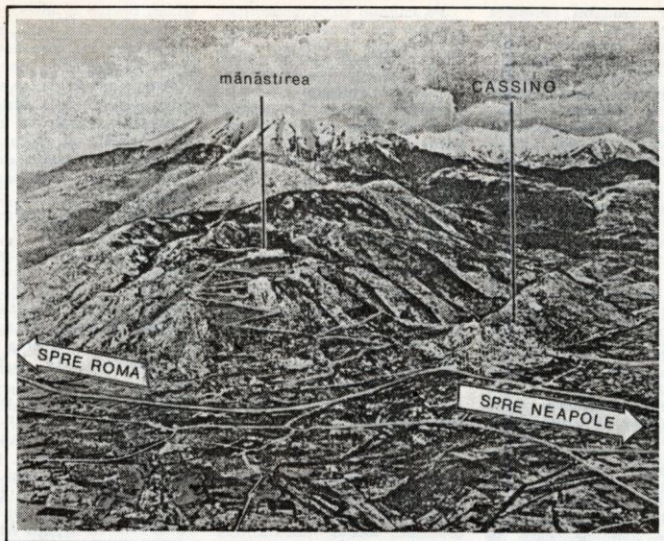
Pentru a-și continua înaintarea spre nord și a elibera Roma, armatele aliate aveau două alternative. Prima: să urmeze linia de comunicații Liri-Roma; în acest caz trebuiau să străpungă zona fortificată Cassino. A doua: să treacă prin Munții Apenini, pe un drum foarte greu accesibil, datorită terenului accidentat. Comandamentul aliat a ales prima variantă, mai ales că pe aici era și calea cea mai scurtă spre Roma. În vederea atingerii acestui scop, trupele britanice trebuiau să forțeze riuul Garigliano și să manevreze pe la sud fortificațiilor de la Cassino. Simultan, forțele americane urmau să debarce în zona porturilor Anzio și Nettuno, pentru a cădea în spatele trupelor germane.

Atacul a început la 17 ianuarie 1944, dar, după cucerirea unui cap de pod dincolo de riuul Garigliano, unitățile britanice au fost oprite în fața localității Liri. La 22 ianuarie, Corpul 10 armată, compus din trupe britanice și americane, a reușit să debarce în zonele proiectate și să amenințe drumul Liri-Roma. Dar, la 3 februarie, germanii au contraatacat oprind înaintarea aliaților. Din sud, aceștia au atacat din nou zona Cassino ajungînd la 12 februarie la periferiile nordice ale orașului. Au urmat o serie de lupte sîngeroase, ofensiva aliată fiind din nou oprită.

La 15 februarie, după bombardarea de către aviația aliată a Muntelui Cassino, asaltul a fost reluat, dar fără succes. Bătălia a continuat mai departe, aliații măcinînd încet, încet, fortificațiile germane. În ziua de 11 mai 1944 a început asaltul decisiv. După șapte zile de crîncene înclătări, trupele aliate au străpuns linia „Gustav”, au cucerit întreaga zonă fortificată Cassino și au continuat înaintarea spre capitala Italiei unde au intrat la 4 iunie 1944.

Publicăm în continuare fragmente din lucrarea Extraordnarele povești adevărate de Jaques Robichon, apărută în Editorial Plaza y Janés S.A., în care istoricul francez evocă luptele pentru cucerirea zonei fortificate Cassino, episod dramatic al ofensivei aliate pentru eliberarea Romei.

I. D.

MONTE CASSINO

În ultimele zile ale toamnei anului 1943, două JEEP-uri își deschideau drum prin munții ostili ai Italiei. Vântul sufla rece, șoselele erau pline de noroi; în zare, culmile Abruzzilor, ușor acoperite de zăpadă, se înălțau amenințătoare. Din cînd în cînd, dincolo de virfuri, de văi și de prăpăstii, se auzea vuietul tunurilor.

La un moment dat, vehiculele se opriră. Din ele coborîră doi generali; unul din ei, cu minile înfundate în buzunare, cu gulerul mantalei ridicat, era Eisenhower, comandantul forțelor aliate din bazinul mediteranean; celălalt, generalul Mark Wayne Clark. Cei doi, ajunși la un pisc de stînci golașe, își luară binoclurile. În spate venea un mic grup

de ofițeri și aghiotanți, între care se găsea și corespondentul de război Ed. Hogan.

Eisenhower își îndreaptă binoclu în linie dreaptă. Prin ceață, o creastă a masivului muntos lăsa să se întrevadă acoperișurile și străzile unui oraș fumegînd, strivit de focurile artileriei. În virful muntelui, în soarele palid de decembrie, se zăreau cupole strălucitoare și pereții unei vechi mănăstiri.

Clark dădu cîteva explicații, în timp ce Ike (diminutiv sub care era cunoscut Eisenhower) clătină din cap gînditor.

Chiar în noaptea aceea, în cortul său de la Marele Cartier General aliat (M.C.G.), Ed. Hogan a imprimat o bandă de magnetofon pentru postul de

radio din Statele Unite al cărui corespondent era, în care relata ceea ce văzuse pe front și descria cea mai crîncenă și mai nedecisă luptă din cîte susținuseră armatele aliate din Italia, din dimineața debarcării în Golful Salerno.

— După cum vă amintiți — a spus Hogan așezat în fața microfonului — totul a început acum mai bine de zece săptămîni, la ieșirea din suburbiile Neapoleului... Oamenii lui Clark au intrat în micul oraș Capua, așezat lîngă rîul Volturno, cu diabolicele lui cotituri, atît de diabolice încît unui soldațu au fost siliți să-l treacă de șase ori, cu apa plînă la gît și cu armele deasupra capului. În fața lor se găsea faimoasa divizie blindată „Herman Goering”. Un

optimism rezonabil permitea să se presupună că bătălia finală pentru cucerirea Romei va fi, începând din acel moment, o problemă de câteva săptămîni. Dar, de la sosirea noastră în Neapole, plouase mult în acea frumoasă și decepționantă Italie. Și, după o oribilă lună octombrie, a urmat un noiembrie detestabil. Timpul s-a înrăutățit, frigul a devenit mai intens — a continuat Edgard Hogan — ploaia s-a intensificat iar soldații au fost pătrunși pînă la oase. Campania de pînă acum a fost un șir de glorioase și sîngeroase bătălii: Abruzzi, Sangro, Garigliano și, acum, Cassino.

Ajunghind la acest punct, Hogan a făcut o pauză și a continuat:

— Acum aproximativ două ore mă găseam într-un JEEP al Marelui Cartier General, însoțind pe generalul Eisenhower și pe generalul Clark. Ne-am oprit pe un pisc de unde puteam contempla panorama care se întindea pînă dincolo de liniile germane, care ne închideau drumul spre Roma. N-am văzut niciodată un obstacol mai impresionant decît acest fantastic lanț de munți, cu vîrfuri abrupte și acoperite de zăpadă, pe care, zi și noapte, niște oameni trebuie să-l asalteze, cu riscul vieții, deschizîndu-și astfel drum spre victorie. La picioarele noastre se găsea Cassino. Fără îndoială că, odată cucerit orașul, partida va fi cîștigată. Deoarece Cassino este cheia care deschide porțile spre Roma. Și cine va cucerii Roma va fi stăpînul întregii Italii.

Cu aceste cuvinte, Hogan și-a terminat imprimarea. Nu mai avea nimic de adăugat.

Preludiu la marea încleștare

Veștile care ajungeau la M.C.G. informau că, urmărite de la Neapole, trupele generalului feldmareșal Alfred Kesselring, desemnat de Hitler pentru a apăra Italia, începeau să resimtă lipsa artileriei.

Pe culmile și pe versantele abrupte ale Munților Abruzzi, la cotiturile șoselelor — ascunși în forturi mici de beton — pe potecile munților sau în livezile de măslini semănate cu mine, instalații în posturi de observație și fîșoare de pază, stăteau de veghe soldații germani. Dar tancurile, tunurile, obuzele și, în special munițiile lipseau.

Între timp, în văgăunile pline de noroi, în care se scurgea zăpada topită, sub o pădure deasă de fire telefonice, înjurînd și blestemînd în timp ce-și încălzeau rația de război, artileriștii americani trăgeau mii de obuze asupra unor obiective inamice: sătulețe ascunse în fundul unor văi, o biserică cu turnul spintecat, un vechi cimitir rural, cu mormintele devastate de bombe.

Cînd lui Kesselring i-au sosit întăriri, batalioanele și companiile au primit un ordin draconic: nici un tun nu trebuia să depășească cele 12 focuri prevăzute pentru 24 ore. Dar fiecare din acele lovături, acordate cu zgîrcenie, își atingeau fără greșală ținta.

În ultimele săptămîni, diviziile germane fuseseră puse la grea încercare, iar în sectorul Corpului 14 blindat, în special de-a lungul rîului Garigliano, se înregistraseră pierderi importante. Pretutindeni, de la Adriatica pînă la Golful Gaeta, trupele suportau ploi torențiale, furtuni de zăpadă și un frig aspru. Dar în două luni, după mari eforturi, inamicul nu reușise să înainteze decît vreo 20 km. În ciuda tancurilor, avioanelor și a puternicei lor artilerii, a sosirii de noi divizii de întărire, aliații nu făceau nici un progres vizibil. Se apropia seră doar puțin de orașul Cassino.

Anul 1943, plin de vicisitudini și încercări amare, era pe sfîrșite. Ce se va întîmpla în 1944? Alfred Kesselring suspină. Fragmente de fraze îi veneau în minte. Luă o foaie de hîrtie și scoase un

stilou, pentru a adresa cîteva cuvinte trupelor sale. Scrise: „Speranțele lui Eisenhower și Montgomery s-au spulberat pentru că noi am știut să trecem peste oboseala sfîșietoare a acestui război în munți. Am suportat și învins suferințele bombardamentelor aeriene și artileriei inamice. Dușmanul n-a reușit să distrugă forțele germane în zona mediteraneană”.

Kesselring puse deoparte stiloul. Împotriva tuturor aparențelor, nu mințea. E drept, forțele germane din Italia nu reușiseră să oprească, aproape în nici o parte, ofensiva aliată, dar izbutiseră să le frîneze atacul provocînd englezilor și americanilor pierderi importante. Temporar, aliații fuseseră ținuți în șah. Kesselring cîștigase timp; pentru moment nu cerea mai mult.

De acum înainte, trupele aliate vor da atîtea lupte cîte stînci erau în Munții Abruzzi. Pe drumurile de munte, pe cîmpii, în apropierea satelor și a rîurilor, planurile secrete de apărare, care prevăzuseră construirea de obstacole și de fortificații, se îndepliniseră în cele mai mici amănunte, după metodele experimentate de mult timp, de către echipele Organizației Todt. De-a lungul a 150 km, traversînd Italia de la est la vest, o formidabilă barieră defensivă de linii fortificate, se ivise în Munții Abruzzi. Linia „Gustav”, o barieră cum nu se mai edificase niciodată alta la fel, era gata.

La poalele munților, aproape în centrul uriașului, indestructibilului și nepătrunsului labirint de oțel și beton, pe marginea șoselei ce ducea la Roma se găsea un oraș multiseclar; acel oraș se numea Cassino. Avea 25 000 locuitori și era cunoscut în special pentru ziua sa de tîrg, care, în timp de pace, atrăgea țărani ce coborau din satele învecinate, sau care veneau în căruțe din cîmpia Siri. Ofițerii lui Kesselring aveau convin-

gerea că, mult timp, tirgul din Cassino nu va mai avea loc.

Un referat al Statului major al Corpului blindat german 14, enumera obstacolele care se opuneau regimentelor aliate în Cassino: stînci înconjurate de mine, pentru adăpostirea artileriei, cuiburi de mitraliere și aruncătoare de flăcări; defileuri și prăpăstii pline de mortiere, protejate de rețele de sîrmă ghimpată și tot felul de capcane; piramide de beton, traverse de linie ferată, bucăți de șină minate, tunuri îngropate pe malul râului Rapido, sub povrînișurile și spinările văilor; labirinte de obstacole acoperite de beton. Fermele fuseseră transformate și ele în bastioane, redute, cazemate. Și chiar în oraș, pivnițele fuseseră transformate în cuiburi de mitralieră.

La porțile orașului

Fără îndoială, Kesselring avea dreptate. Tot ce se înîmplase în ultimele trei luni nu însemna nimic. Cortina de-abia se ridica. Adevărată luptă nu începuse încă.

Sosi iarna; zăpada începuse cadă cu mai multă intensitate, ceată se făcu mai deasă, munții mai de nepătruns, adăposturile soldaților mai precare. Torențele de apă se revărsau pe versantele Munților Abruzzi, riurile ieșiră din matcă, iar noroiul invadă șoselele și fundul văilor.

Pe frontul din Munții Abruzzi noaptea de marți 24 ianuarie 1944 era friguroasă. Orașul Cassino era învăluit în flăcări. O ploaie de obuze cădea neîncetat asupra posturilor înaintate ale aliaților. În cea noapte, primii soldați aliați — o companie de avangardă a Regimentului 135 infanterie american, condus de colonelul Ward, soseau la porțile orașului Cassino. Găsiră tranșeele inundate iar dincolo de ele rețele de sîrmă ghimpată și nenumă-

rate cîmpuri de mine; aflară case în ruină și, în ele, ascunse între dărîmături, mitralierele apărătorilor, grupurile de luptă ale Regimentului 132 infanterie german, aparținînd Diviziei 44 a generalului Franck.

Sub pomii desfrunziți ai cîmpului împrôscat de salve de artilerie, mulți americani, care nu cunoscuseră încă focul, găsiră și altceva: o moarte rapidă și brută. Înfrîngerea Regimentului 135 a fost singeroasă și totală. În zorii zilei, supraviețuitorii descoperiră deasupra capetelor, dominînd cîmpul de bălăie, care părea un furnicar răvășit, stîncă impasibilă, culmea înaltă de 519 metri, acoperită cu arbori a Muntelui Cassino. În acei zori de zi cenușii, pe culmea stîlcoasă, se iveau în cet din ceața deasă, aburite de ploaie, tristele și imensele ziduri ale mănăstirii construite în anul 529 de către călugărul Benito de Nursia.

Se scurseseră multe zile și nopți. Pe soare sau în ceața umedă din ianuarie, sub valurile de zăpadă sau ploaie, oamenii au suferit și au pierit cu miile, pentru cucerirea unui cot de rîu, în luptele date într-o porumbiște presărată cu capcane mortale, în fața unui vad apărut de focurile celor mai buni trăgători germani din Cassino.

Oricum ar fi fost timpul și în orice moment al zilei, un muget sinistru străpungea aerul și, însoțit de un fluierat ascuțit, îngheta singele combatanților aliați, ai căror nervi erau supuși la grele încercări. Țîșnind din liniile germane, vuietul plîngăreț se ridica, scurgîndu-se cu o înecătină exasperantă pe deasupra cîmpului de luptă, pentru a exploda apoi în liniile aliate.

NEBELWERFER-urile constituiau o armă simplă dar cu o mare forță ucigătoare, un fel de tunuri mici cuibărite pe stîncile și coastele abrupte ale muntelui, care aruncau cite 6 lovituri deodată.

Mai erau și minele; nici-odată, de la Tobruk și El Alamein, soldații aliați n-au trebuit să le înfrunte într-un număr așa de mare*. Erau prin toate părțile, distrugînd, cîmpîrtind, mutilînd, implacabil și neîncetat. De-a lungul a kilometri întregi, saturau pămîntul; le găseai pe micile povrînișuri ale văilor, în jurul gospodăriilor izolate și în vilele cu aspectul cel mai inofensiv, montate pe rețele complicate de detonatoare cu efect întîrziat; cercuri largi de mine, T, împotriva tancurilor și a altor vehicule de luptă, mine mici S, din fier sau din lemn, contra infanteriei; ultimele erau cele mai teribile, pentru că nu puteau fi detectate cu detectori electromagnetici.

Dincolo de acest *no man's land* („țară a nimănui“) de gropi și prăpăstii, Cassino, orașul asediat, orașul blestemat, respirînd fum de artilerie amestecat cu ceața cîmpiei Sîri, era un imens cîmp al morții. Cădea noaptea: o noapte fără lună și fără stele, asemănătoare altor zeci de nopți trecute. Undeva se auzea zgometul unei ape care curgea neîncetat sub cerul întunecat. Era rîul Rapido, care, ieșit din vad, inundase cîmpia, încasea șoselele și drumurile. Înainte de a intra în tranșee în Muntele Cassino, diviziile lui Kesselring deviaseră cursul rîului și apele tumultuoase se întînseră pe cîmpiile cu măsline, peste culturi și vița de vie.

Informările veneau zi și noapte la statele majore ale frontului și, mai departe, la cartierele generale de la Venafro și Caserta, la comandamentul generalului Harold Alexander, șeful Grupului 15 armate din Italia, și chiar și la sediul Comandamentului Suprem al forțelor aliate, aflat în Algeria.

* Numai în perimetrul Cassino, într-o suprafață construită pe 70 hectare, s-au numărat o jumătate de milion de mine.

„Foarte secret... De ieri noaptea trupele noastre au început atacul oraşului Cassino; ele au traversat riul Rapido, dar au fost respinse, avînd importante pierderi. Un mare număr de ambarcaţiuni de asalt folosite pentru trecerea peste Rapido au fost distruse. Foarte secret... Acum o săptămînă, Divizia 34 americană a trecut la ofensivă. Încă odată, oamenii Armatei 5 au încercat să traverseze apele îngheţate ale riului Rapido, în mijlocul unei ceţe dese; s-a reuşit să se stabilească un cap de pod. Foarte secret... De o săptămînă capul de pod al aliaţilor, pe Rapido, rezistă, în ciuda asalturilor furioase ale apărătorilor Cassinoului. Dar toate încercările de a pătrunde în suburbiile acestui oraş au dat greş“.

Rapoartele comandanţilor de batalioane şi regimente se arătau de fiecare dată mai categorice. Într-o dimineaţă de început de februarie, unul din ele a adus la Comandamentul Grupului 15 armate următoarea precizare: „Este de acum evident — spune raportul respectiv — pentru toţi cei ce luptă pe acest front: deşi Cassino a fost transformat într-o fortăreaţă de către inamic, deşi fiecare casă a devenit un mic fort, acest oraş nu este în realitate adevăratul punct-cheie al luptei. Mulţi dintre ai noştri au murit şi vor mai muri încă, înainte ca oraşul Cassino să cadă în minile noastre. Pentru că în spatele acestui oraş pe care trebuie să-l ocupăm, se ridică Muntele Cassino, acest masiv stîncos care domină tot timpul de bătălie... Acolo şi-a concentrat duşmanul toată forţa sa“.

Toată lumea ştia că pe culmea Muntelui Cassino se ridicau, liniştite şi venerabile, zidurile seculare ale mănăstirii benedictine a lui San Benito, călugărul din Nursia.

Ca şi cum muntele s-ar fi dezintegrat

În noaptea de duminică 5 februarie, o violentă furtună a izbucnit deasupra Cassino-

ului, vîrsînd cataracte de apă îngheţată asupra munţilor şi a întregii regiuni. Tunetele răsunau şi fulgerele luminau cu străluciri fantastice triste de virfuri palide.

În lunga sală a mănăstirii, Gregorio Diamare, abate de Monte Cassino, îşi intrerupse rugăciunea şi rămase cîteva clipe atent. Pe moment crezu că e vorba de zgomotul tunetelor sau al tunurilor de pe munte. În ciuda vremii, băţalia continua cu aceeaşi violenţă şi canonada artileriei se amesteca cu zgomotele furtunii.

Dar chiar atunci se auziră strigăte, chemări: lovituri repetate scuturau porţile monumentale ale mănăstirii. Un călugăr se duse să deschidă. O mulţime profanatoare de vreo două sute de persoane invadă scările şi coridoarele, aruncîndu-se asupra magazilor şi pivniţelor mănăstirii. Erau locuitori din satele din împrejurimile Cassinoului care, de cîteva zile, trăiau ca animale, refugiaţi în grote, morţi de foame şi de frig. Furtuna şi tunurile îi scosese din refugiile lor: nu mai aveau nici haine, nici alte veşminte de protecţie, iar de cîtva timp slabele provizii se terminaseră. Între ei se aflau cîteva răniţi şi un copil mort, de care mama sa nu voia să se despartă. Pentru ei mănăstirea reprezenta singura scăpare.

Miercuri 15 februarie 1944, spre ora 9 şi jumătate, generalul Mark Clark studia ultimele rapoarte despre situaţia la capul de pod de la Anzio*. Atunci zumzetul avioanelor se făcu din ce în ce mai auzit, apoi deveni mai intens; bombardierele şi avioanele de vîntătoare trecură val după val. Clark îşi lăsa hîrtille.

— Ştiam — şi-a amintit el mai tîrziu — că în mai puţin de 10 minute începînd din momentul în care escadriile zburau pe deasupra noastră primele bombe aveau să cadă pe Monte Cassino.

Şi chiar în acel moment în capela mănăstirii lui San Benito, se termina liturgia în

onoarea sfintei Escolastica, a cărei sărbătoare era în săptămîna aceea**. Stareţul Gregorio Diamare coborî în subterana care-i servea drept refugiu şi unde se găsea un altar rudimentar. Diamare, însoţit de cîteva călugări, îngenuchie. Unul dintre benedictinii supravieţuitori, paraclicerul Agostino, îşi aminteşte că stareţul cu faţa spre altar intonă un cîntec Maicii Domnului. Ultimele cuvinte pe care le pronunţă au fost: **Pro nobis Christum exora...**

Chiar în momentul acela aerul se rări iar zidurile se cutremurară sub şocul unui uriaş seism. O bubuitură de furtună, care se transformă în zgomot îngrozitor de cosmar, un colosal vuiet de Apocalips invadă bolţile de piatră, răsunînd de-a lungul magazilor, chiliilor, scărilor şi curţiilor. Explodaseră primele bombe. Era exact ora 9 şi 40 minute.

Bombardamentul a continuat. Locotenentul Heinrich Dalber, din Divizia 15 germană, se găsea cu două tancuri ale patrulei sale blindate pe coasta Muntelui Cassino.

— A fost — a declarat Dalber mai tîrziu — ca şi cînd muntele întreg s-ar fi dezintegrat, scuturat de mina unui uriaş.

Solul se cutremura şi exploda. Ofiţerul german a văzut cum bombe explozive cădeau pe mănăstire, cum cele incendiare făceau să ţîşnească coloane de flăcări pe culmile muntelui, cum, în sfîrşit, buchete de bombe mai grele, mai distrugătoare, scufundau sub nori de praf sufocant şi îngropau sub dărîmături fume-

* Cu o zi înainte, după-amiază, clopotul sunase pentru moartea unui călugăr tînar, don Eusebio Grossetti, care murise din cauza unei epidemii nedeclanşate, molipsindu-se în timp ce îngrijea pe unul din refugiaţi. În acel moment, un aparat american zbură peste Cassino, lăsînd să cadă nişte foi de hîrtie, care se răspîndiseră în livada mănăstirii. Erau nişte foi volante, tipărite în italiană şi care anunţau iminentul atac aliat: „Am evitat pînă acum să vă bombardăm, dar nemţii au profitat de asta. Acum, spre regretul nostru, vom ataca mănăstirea. Părăsiţi-o imediat, urmaţi acest sat, pe care nu-l vom repeta“. Semnat „Armata 5“.

Statul major german nu a permis evacuarea imediată a mănăstirii şi, după cum a declarat mai tîrziu, călugărul T. Secchiotti, a fixat-o pentru joia 16, la 5 dimineaţă.

gînde, zidurile, scările, chiliile, coloanele, statuile, stîlpii, bol-
tile.

Îngrămădiți în jurul bătri-
nului staret, supraviețuitorii
— călugări și civili italieni —
au rămas în așteptare. Așa a
mai trecut o noapte. În zorii
zilei următoare, abatele Dia-
mare a înțeles că fiecare tre-
buia să se bazeze pe el însuși;
nimeni nu venise să-i ajute.
Atunci, și-a trecut privirea
peste cei care rămăseseră în
viață — vreo 40 oameni —
și, într-un efort suprem, a
pornit în fruntea lor pe un
drum de catiri care traversa
muntele spre apus.

Șrapnele și privighetori

De mai bine de 24 ore, ra-
poarte se îngrămădeau pe
masa șefului Statului major
care urmărise cu neliște des-
fășurarea luptei din momen-
tul cînd avioanele generalului
Gordon Saviile, părăsind cerul
Cassinoului, se întorseseră la
bază.

Baza zidurilor mănăstirii,
lată de cîțiva metri, rămînea
fermă, rezistînd: pe aici, nici
o infanterie, fie ea cît de
antrenată și de curajoasă,
n-ar reuși să se strecoare.

Luptele au continuat cu
furie. Bombardierele au dis-
părut de pe cer, dar artileria
aliată a continuat să tragă
împotriva Muntelui Cassino.
Rafalele mitralierelor și ex-
ploziile grenadelor au răsunat
printre stînci, printre casele
în ruine, în tufișurile de mure,
pe cîmpia rîului Siri, pe malu-
rile rîului Rapido și pe cea
mai mare parte a culmilor
stîlcoase și dezolante care
înconjurau Monte Cassino. La
ora atacului infanteria aliată
a întîmpinat, în fața culmilor
și pantelor triste ale Muntelui
Cassino, rezistența dîră a
germanilor. Mai puțin de 60
metri îi despărțeau de inamic
pe ostașii Regimentului brita-
nic „Royal Sussex”, aflați
sub comanda unui veteran,
colonelul Richard Glennie. Sol-
dații lui Glennie s-au lansat
la asalt, ținînd în spațiul
strîmt care îi separa de
tranșeele inamice. Dar la ca-
pătul acestui atac, dintr-un
batalion, doar un ofițer și 31

ostași au scăpat cu viață.
Trupele neozelandeze ale Di-
viziei 2, comandată de gene-
ralul Kippenberger, n-au avut
o soartă mai bună.

Noapte după noapte, timp
de săptămîni, infanteria aliată
s-a aruncat la asaltul Munte-
lui Cassino, muntele bleste-
mat; întinericul unei ierni
sîngeroase a învăluit, una după
alta, lungile coloane de sol-
dați britanici, neozelandezi,
indieni care avansau pe dru-
muri de munte, ghidîndu-se
după liniile albe ale vîinătorilor
de mine care îi precedau.
Toate coloanele, fără nici o
excepție, au fost respinse și
decimate.

Un perete al mănăstirii apă-
rea printre pomii distruși;
oamenii se aruncau spre el dar
nu reușeau să-l atingă. În
ziua următoare trebuiau să
reînceapă. Și Cassino nu a
căzut.

La sfîrșitul lunii martie,
furtuni mari s-au abătut asu-
pra regiunii. La Cassino,
ploaia a început să umple tran-
șeele; în mijlocul unui peisaj
apocaliptic, apărători și asal-
tanți au luptat atunci în fie-
care casă, la fiecare etaj. Hote-
lul Continental a trecut dintr-o
mină în alta în cîteva rin-
duri. Povestea părea să nu
aibă sfîrșit.

Cu toate acestea, liniștea
trebuia să se întindă peste
Cassino și peste muntele său,
în acea primăvară de victorie
și de moarte, acea mare lini-
ște a orașelor înmormî-
nate, a orașelor distruse, a
locurilor devastate, peste care
războiul a lăsat să cadă
gheara de fier și de foc.

Era în noaptea de joi 11
mai, o noapte ca oricare în
fața Cassinoului. Deodată, în
întinericul ușor acoperit de
ceață, se făcu o liniște ciudată.
Toate tunurile amuțiră. A-
tunci în liniștea nopții de mai
se ridică un cîntec. Pe malu-
rile rîului Garigliano, privi-
ghetoriile începură să cînte.
Trebuie să fi fost sute, mii,
de-a lungul cîmpiei adormite,
în livezi și în copacii de pe
cîmp, mutilați de lupte, care
înmuguriseră.

Exact la ora 23, o furtună
izbucni, destrămintî întineri-
cul, luminînd cerul înnegrit
cu o jerbă de foc ce părea
nesfîrșită. Tunurile aliate se
dezlănțuiră; două mii de piese

ale artileriei americane, fran-
ceze și britanice mugiră, um-
plînd cîmpia de luptă de la
Adriatica pînă la Marea Tire-
niană. Soldații diviziilor fran-
ceze ale generalului Alphonse
Juin porniră primii la asalt.
În acel moment începu căde-
rea orașului Cassino. De aproa-
pe șase luni, bătălia de la
Cassino, se transformase într-o
adevărată luptă a națiunilor:
englezi, americani, indii-
eni, neozelandezi, francezi,
luptaseră în jurul mănăstirii
lui San Benito. Acum, atacau
polonezii generalului Wladys-
law Anders. Pe pantele abrupte
ale lui Monte Cassino, unde
muriseră atîția oameni, că-
zură mulți dintre soldații
Corpului 2 polonez. Dar supra-
viețuitorii luptară șapte zile
și șapte nopți sălbatice și uci-
gătoare, fără întrerupere sau
odihnă.

În dimineața zilei de joi
18 mai, Anders controla prin
radio înaintarea unei sub-
unități a Regimentului 12 lîn-
cieri. În același timp, genera-
lul menținea binoculul îndrep-
tat spre Monte Cassino. Rafa-
lele și detunăturile se mai
răriseră. Dar Anders se gînde-
a la oamenii care continuau
să cadă în prăpăstiele bleste-
mate sau sîrînd peste ruine.
Deodată, generalul rămase per-
plex. Ceea ce văzu i se păru
de necrezut. Deasupra dări-
măturilor vechii mănăstiri se
desfășura steagul polonez, alb
și roșu. Anders își privi ceasul
Era 10 și 20. Soarele de
mai străfulgera ruinele, cîmpu-
rile de mine, unde continuau
să putrezească cadavrele. Le-
șuri de soldați polonezi, eng-
lezi și germani zăceau îmbrăți-
șate uneori într-o înclăstare
mortală; peste tot, grupuri de
pomi, majoritatea fără crengi,
gropi de bombe, resturi de
uniforme, acopereau muntele,
blestemat și sfînt în același
timp.

Ajunși pe o culme, soldații
din avangarda Regimentului
12 lîncieri văzură în fața lor
pe celălalt versant al munte-
lui, unde intensitatea focu-
lui tunurilor fusese mai slabă,
o enormă pată sîngerie. Era
mîlîmirea de maci roșii care
înfloriseră în acele zile.

Micromonografie însîngerată

LIPA, UN ORADOUR ISTRIAN

PETRE IOSIF

Satul este aşezat pe şoseaua dintre Rijeka şi Trieste. De ea pare că atîrnă acel ciudat apendice triunghiular stîncos, Istria.

Peninsula este presărată de mici conglomerate, aşezări muntoase, tîrguşoare sau cătune, înfipte în stîncile dure, printre măslinii şi tufigurile Karstului. Printre ele şi cele cîteva aşezări istro-române dintre Lacul Cepih şi Muntele Ucka.

Dar iată sătucul Lipa, reflectînd în razele soarelui mediteraneean, culoarea calcaroasă a caselor tipic adriatice, străbătut de panglica cenuşie a şoselei asfaltate.

Pînă la începutul ultimului război, satul Lipa, mai mult un cătun, avea doar 90 case mici, sărmene, 520 locuitori. Bărbaţii şi femeile trăiau dintr-o agricultură rudimentară, se istoveau la pîdure, făceau cîrăuşie cu lemne de foc.

Cu excepţia unei scurte perioade de independenţă, la începutul evului mediu, locuitorii acestor meleaguri au cunoscut, timp de un mileniu şi trei secole, o complexă gamă de stăpîniri străine. Peste ei s-a perindat dominaţia imperiilor: bizantin, franc, german, a Republicii veneţiene, a Imperiului habsburgic şi apoi austro-ungar, a Italiei fasciste. Treisprezece secole de lupte continue, încăpăţînate, împotriva tentativelor brutale de îngenunchiere şi deznaţionalizare.

Cîştigînd Istria la masa verde a tratativelor de la Rapallo*, după primul război mondial, fasciştii italieni îşi îndreaptă primul atac împotriva învăţătorilor şi a şcolilor. Inutilă încercare! Limba maternă a localnicilor se transmite în familie şi se predă în şcoli clandestine. În 1937, în mizere cătune ca Lipa, Mercelji, Klamai, sute de oameni ies în uliţe şi demonstrează pentru Spania republicană. Flăcări satelor istriene sînt trimişi să-şi facă serviciul militar departe, în Calabria şi Sicilia. Sînt singurii militari care, mai ales în timpul războiului, de teama dezertărilor la partizani, sînt cu totul lipsiţi de permisiile.

Chiar de la începutul ultimei conflagraţii mondiale, toţi locuitorii din Lipa, în putere de a purta armele, intră alături de ceilalţi istrieni în mişcarea de eliberare naţională antifascistă care cuprinsese întreaga Iugoslavie. Ei se încadrează în detaşamentele de partizani din Goski Kotar şi de pe coasta dalmată. Cei mai mulţi, în prima brigadă a Istriei. Bătrînii, femeile, copiii chiar, asigură şi transportă noaptea hrană şi informaţii despre mişcarea forţelor duşmane.

După capitularea Italiei, năvălesc ultimii ocupaţi — hitleriştii — instaurînd aici cea mai teribilă, mai sîngeroasă dintre cîtopiriri. Ca peste tot, S.S.-iştii aduc cu ei şi în Istria jaful şi crima.

În timp ce brigada istrieană luptă undeva departe, hitleriştii repetă la Lipa, întocmai, ca după un manual, oroarea de la Lidice şi din alte sute de sate pierdute pe întinsul continentului, anticipînd Oradourul.

În splenditul miez al zilei de 30 aprilie din primăvara lui '44 banda de S.S.-işti, îndată după prînz, înconjură cătunul şi încep să prade sistematic, casă cu casă. Violează,ucid copiii în leagăne, incendiază. Supravieţuitorii sînt strînşi şi încolonaţi sub pretextul transportării lor într-un lagăr de muncă. Ajunşi la marginea satului, bătrînii, femeile, copiii sînt înghesuiţi în ultima casă pe care hitleriştii o stropesc cu benzină şi îi dau foc. A doua zi nu a mai fost gosit decît un morman de oase calcinate. După două săptămîni, şase supravieţuitori, prinşi în pîdure, au fost împuşcaţi.

Din Lipa, modestul sătuc iugoslav a rămas ceea ce, peste nici două luni, avea să rămîină şi din Oradour.

La capătul satului, azi de nerecunoscut, o mică rotondă deschisă, cu un obelisc în mijloc, reamînteste evenimentul. În şcoală, un muzeu, la prima impresie modest, conţine obiecte cutremurătoare. Multe fotografii reprezentînd cunoscutele figuri sinistre cu câştile de oţel şi armele automate îndreptate spre cadavrele presărate prin curţi şi pe uliţe, sînt rezultatul sadismului auto-pozării. Pe un perete, o placă imensă conţine cele o sută şi şaiszeci şi cinci de nume ale victimelor. Mulţi, născuţi în secolul trecut. Printre ei, un nonagenar.

Mă urmăreşte stăruitor, literă cu literă, ca şi imaginea unei păpuşi într-un leagăn ţărănesc, avînd pe piept o pată roşie străbătută şi uşor arsă de un glonte, numele Borilka Iskra. Văzuse lumina zilei doar cu puţine luni în urmă, în 1943.

* Oraş în Italia unde, la 12 noiembrie 1920, s-a semnat Tratatul între Iugoslavia şi Italia.

Cărți sosite la redacție

- **Constantin Ionescu, Oscar Hoffman** — **CLASA MUNCITOARE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA.**
Editura Politică, București, 1974, 184 pp., 5 lei: dinamica și structura clasei muncitoare românești în actuala etapă istorică, de constituire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.
- **Dr. Gh. Zaharia, dr. L. Vajda (coordonatori), Gh. I. Bodea, dr. P. Bunta, dr. M. Covaci, L. Fodor, dr. A. Simion, dr. Gh. Tuțul** — **REZISTENȚA ANTIFASCISTĂ ÎN PARTEA DE NORD A TRANSILVANIEI.**
Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, 256 pp., 7,25 lei: lupta maselor populare din această parte a țării, împotriva ocupației horthyste (septembrie 1940-octombrie 1944), parte integrantă a luptei poporului român împotriva dominației fasciste, pentru restabilirea independenței și suveranității patriei.
- **Dumitru Turcuș — PAGINI DIN LUPTA PENTRU INSTAURAREA PUTERII POPULARE ÎN ROMÂNIA.**
Editura Științifică, București, 1974, 264 pp., 10,50 lei: lupta maselor populare, conduse de Partidul Comunist Român, pentru democratizarea aparatului de stat în perioada 23 august 1944-6 martie 1945.
- **Constantin Botoran, Gheorghe Dragoș — SOLIDARITATE MILITANTĂ.**
Editura Politică, București, 1974, 84 pp., 2,50 lei: documentar consacrat solidarității poporului român cu mișcările de eliberare națională din fostele colonii portugheze, din Namibia, Africa de Sud, Rhodesia, cu principalele forțe politice și patriotice ale poporului palestinian.
- **General maior rez. dr. Ion Cupșa — BĂȚĂLIA DE LA VASLUI.**
Editura Militară, București, 1974, 72 pp., 2 lei: una din cele mai glorioase pagini din istoria militară a poporului român, biruința ostirii moldovene, condusă de Ștefan cel Mare, asupra armatei otomane comandată de Soliman-pașa (10 ianuarie 1475).

- **CULTURA SOCIALISTĂ ÎN ROMÂNIA.**
Editura Politică, București, 1974, 320 pp., 9,25 lei: studii (coordonatori: Alexandru Tănase și Adela Becleanu Iancu) consacrate progresului creației filozofice și literar-artistice din patria noastră, renumelui prestigios cucerit de cultura românească în anii socialismului.
- **Colonel în rezervă Ion Gh. Pană — ÎN COLOANA EROILOR DOBROGENI.**
Editura Militară, București, 1974, 208 pp., 4 lei: pagini de glorie și eroism din istoria Diviziei 9 „Mărășești” constituită în 1879 sub denumirea de Divizia activă „Dobrogea”.
- **Radó Sándor — SUB PSEUDONIMUL „DORA”**
Editura Politică, București, 1974, 512 pp., 12 lei: traducere din limba maghiară de Molnar Tibor, prefată de dr. Ion Cupșa; amintirile șefului unei rețele de informatori, cu sediul în Elveția, care a adus servicii importante Uniunii Sovietice în cel de-al doilea război mondial.
- **Michael Kroner — STEPHAN LUDWIG ROTH.**
Editura Dacia, Cluj, 1974, 328 pp., 13,50 lei: viață și opera intelectualului progresist sas, născut la Medias (1796-1849), participant la revoluția din 1848, susținător al cauzei românilor din Transilvania.
- **Ioan Gladariu — RELAȚII COMERCIALE ALE DACI CU LUMEA ELENISTICĂ ȘI ROMANĂ.**
Editura Dacia, Cluj, 1974, 397 pp., 22,25 lei: un capitol important din istoria relațiilor dintre civilizațiile daco-getice și greco-romane în perioada secolelor II î.e.n.-I.e.n.
- **Barbu Brezianu — OPERA LUI CONSTANTIN BRÎNCUȘI ÎN ROMÂNIA.**
Editura Academiei R.S.R., București, 1974, 316 pp., 50 lei: reconstituirea istoricului lucrărilor — sculpturi și desene — aflate în țară, cele mai multe aparținând epocii de tinerețe a genialului artist român.
- **Constantin Amariței — COORDONATE ALE BULGARIEI CONTEMPORANE.**
Editura Politică, București, 1974, 136 pp., 9 lei: locuri, oameni și fapte reprezentative din țara vecină și prietenă, din anii celui de-al șaselea cincinal, 1971-1975.
- **Dan Horia Mazilu — UDRIȘTE NĂSTUREL.**
Editura Minerva, București, 1974, 352 pp., 16,50 lei: activitatea culturală a logofătului cărturar din Herești, sfetnic și rudă cu Matei Basarab.
- **V. Cucu, M. Ștefan — ROMÂNIA, GHID-ATLAS AL MONUMENTELOR ISTORICE.**
Editura Științifică, București, 1974, 480 pp., 66 lei: principalele obiective de interes istoric, cultural și turistic din patria noastră.
- **SCRISORI CĂTRE IOAN BIANU.**
Editura Minerva, București, 1974, 652 pp., 40 lei: ediție, prefată și note de Marieta Croicu și Petre Croicu; primul volum al corespondenței primită de fostul director (1884-1935) al Bibliotecii Academiei Române.

Expansiunea Europei feudale spre răsărit îmbracă, la sfîrșitul secolului XI, veșmintul religios al cruciadelor*. Dacă prima expediție militară a cruciaților (1096-1099) se încheie cu cucerirea Ierusalimului și cu crearea unui stat feudal, regatul Ierusalimului, după tiparul statelor din apusul Europei, a doua cruciadă (1147-1149) se termină printr-un eșec total. Încurajați de insuccesul adversarilor lor, musulmanii încep lupta pentru alungarea cruciaților din Siria și Palestina, Saladin, sultanul Egiptului și al Siriei, reușind să recucerească Ierusalimul în 1187.

Cine a fost Saladin, supranumit de coreligionarii săi „Sabia Islamului” și caracterizat atît de cronicarii arabi, cît și de cei europeni drept „cel mai generos, cel mai loial, cel mai erudit adversar al creștinilor”? De ce dintre numeroșii sultani sau principii din Orientul Apropiat, menționați de istoricii cruciadelor, unul singur s-a întipărit în memoria europenilor: Saladin?

SALAH AL-DIN : o „sapie loială” împotriva cruciaților

MANOLE NEAGOE

Pe adevăratul său nume al-Malik al-Nasir al-Sultan Salah al-Din ibn Ayub, „cel mai pur erou al Islamului”, cum îl numesc cronicile timpului, cel care avea să se apropie mai mult de idealul cavaleresc, depășindu-i pe cavalerii cruciați,

a fost de neam curd și s-a născut în 1138, în localitatea Takrit (Mesopotamia), pe malul Tigrului. În traducere, Salah-al-Din înseamnă „buna rînduială a religiei”. Eroul a dobîndit acest nume în copilărie și în adolescență, cînd și-a petrecut o mare parte

de timp între practicanții sufismului, la Takrit sau Baalbek, unde tatăl său, Ayub, era guvernator. Sufismul este un mod de a gîndi și de a crede: prin asceză și contemplație, credinciosul se poate apropia de divinitate. Saladin fiind un credincios fervent,

* Vezi Magazin Istoric, nr. 3/1971.

familia și prietenii au văzut în el, la început, un om a cărui viață se va petrece între cărțile sfinte și în contemplație. Speranțele nu le-au fost însă îndreptățite. Din ziua în care unchiul său, Șîrkuh, a hotărât să-l ia cu el în Egipt, cursul vieții lui Saladin a luat o altă întorsătură.

Ascetul devine războinic

Profitând de disensiunile dintre moștenitorii califului fatimid din Egipt (fatimizii pretindeau că se trag din Fatima, fiica profetului Mahomed, în timp ce abbasizii erau urmașii lui Abbas, unchiul profetului), califul abbasid din Bagdad îl trimite acolo pe Șîrkuh în fruntea unui corp expediționar, pentru a instaura în Egipt autoritatea Bagdadului. Această intervenție armată este motivată și de faptul că vizirul din Cairo, făcând apel la regele creștin al Ierusalimului, căruia îi oferă Egiptul pentru a-și salva propria sa poziție, cavalerii cruciați masacrează populația primului oraș egiptean în care pătrund. Cruzimea creștinilor face ca Șîrkuh să fie primit, în 1164, ca un salvator.

Participarea la expediția din Egipt îl face pe Saladin să-și descopere o vocație la care nimeni nu se aștepta: aceea de războinic. La puțin timp după ce Egiptul recunoaște autoritatea lui Șîrkuh, acesta moare și în locul lui este numit ca vizir Saladin. La 32 ani, fiul lui Ayub devine astfel conducătorul uneia dintre cele mai bogate țări din Africa de Nord și se arată hotărât să rămână stăpînul ei cu drepturi depline. S-a vorbit nu o dată despre firea blindă a lui Saladin, despre generozitatea și loialitatea lui. Aceste calități se manifestă însă numai după ce nu i se mai contestă drepturile de conducător al Egiptului. Căci în momentul în care, luînd locul unchiului său, la Cairo izbucnește o revoltă, Saladin o reprimă fără milă, punînd să fie arse cartiere întregi ale orașului. El își consolidează poziția în Egipt, respingînd, în 1169, o încercare a cruciaților

de a cucerii Damietta, port în Delta Nilului. O nouă răscoală și un complot organizat de adepții fatimizilor îl determină să execute pe urmașii și rudele acestei dinastii. Autoritatea lui crește și mai mult după ce reușește să respingă un atac al cavalerilor creștini, îndreptat de astă dată împotriva portului egiptean Alexandria.

Cîțiva conducători politici din Damasc îl invită pe Saladin să preia conducerea luptei împotriva cruciaților. Este un bun prilej pentru vizirul egiptean de a veni la Damasc în fruntea a 7 000 călăreți curzi. Mulțimea întîmpină cu urale pe Saladin, care declară că a venit pentru a-l proteja pe sultanul nevîrstnic al Damascului. În realitate, profită de ocazie pentru a ocupa mai multe orașe siriene, întreg nordul Siriei intrînd sub stăpînirea lui. Informîndu-l pe califul din Bagdad despre succesele sale, acesta îl numește pe Saladin, în 1174, sultan al Siriei, Egiptului, Nubiei și Yemenului.

După doi ani, Saladin, „prințul dreptcredincioșilor, onoarei imperiului, susținătorul imamului, sabia Islamului, cel care a dat glorie dinastiei, norocul și sprijinul ei” — după cum îl caracterizează izvoarele timpului — se întoarce la Cairo, lăsîndu-l pe fratele său ca guvernator al Damascului.

Din momentul în care preia puterea, Saladin se îngrijește și de amplificarea sistemului de fortificații care apără orașul Cairo. Pe un pînten al stîncii Mokatam, el ridică celebra „citadelă”, ale cărei urme se păstrează pînă astăzi. Marele cîrmuitor stămilează, de asemenea, înflorirea economică a statului, preocupîndu-se în același timp și de creșterea fastului și averilor sale personale. Dacă cronicarii și călătorii arabi sau creștini sînt uimiți de bogățiile care sosesec la Cairo din China, India, Yemen, din diferite țări africane, și europene, ei rămîn și mai impresionați de fabuloasele interioare ale palatului lui Saladin, în care se aflau numeroase piese de aur, 700 platuri de aur și argint, sute de vase de porțelan de China umplute cu pietre prețioase, brocarturi, stocuri alese, covoare.

Prin funcțiile pe care le deține, prin fabuloasele sale bogății, Saladin avea să devină, în scurt timp, cea mai importantă personalitate militară și politică a lumii islamice, angajată din nou, după un răgaz, în lupta cu cruciații.

De la Hattin la Cetatea Sfîntă

În 1186, regatul Ierusalimului capătă un nou rege, pe Guy de Lusignan. Ignorînd și disprețuind orice principii de artă militară, marii seniori îi cer acestuia să pornească neîntîrziat împotriva „necredincioșilor”. Guy de Lusignan cedează și, la 1 iulie 1187, după un marș printr-o regiune lipsită de apă, sub un soare torid, forțele firave ale regatului Ierusalim se află față în față cu armata lui Saladin. Căutînd să profite de slăbiciunea armatei creștine, acesta nu își angajează oastea, mulțumindu-se să-i hărțuiască pe cavaleri și să aștepte momentul în care, epuizați de căldură și de lipsă de apă, vor deveni o pradă ușoară. A treia zi, cînd situația cruciaților devine critică, Guy de Lusignan încearcă, prin șarje desperate, să străpungă liniile armatei musulmane. Tentativele nu reușesc și cruciații sînt constrînși să se refugieze pe colina Hattin.

În ziua de 4 iulie, soldații lui Saladin dau foc ierburilor și vîntul duce fumul în tabăra cruciată, amplificînd și mai mult suferințele oamenilor. Întreaga oaste creștină este nimicită. „Creștinii își trăgeau limbile uscate și urlau de durere. Ei sperau să ajungă la apă, dar în jurul lor era infernul și flăcările lui”, povestește un cronicar arab. Sînt decapitați 230 cavaleri din Ordinul ospitalierilor, relatează cronicile arabe și cele creștine. Trebuie să intervină Saladin pentru ca masacrarea captivilor să înceteze. Supraviețuitorii sînt vinduți ca sclavi. Printre cei prinși se află și Guy de Lusignan cu o parte din marii săi principii, dar sultanul poruncește ca acestuia să-i fie cruțată viața, declarînd că un rege nu-l ucide pe un alt rege.

Dezastrul de la Hattin înseamnă începutul sfârșitului dominației france din Orientul Apropiat. La 6 iulie același an, musulmanii cuceresc Tiberiada, iar la 9 iulie Saladin intră în Saint-Jean-d'Acre (Acre). Alte fortărețe, pe care le dețineau cruciații, capitulează rînd pe rînd. La 6 august este cucerit Beirutul, apoi sînt ocupate Sidonul și Jaffa. Un prim ajutor pentru cruciați sosește din Europa abia cînd sultanul începe asediul Tyrului. Atunci debarcă trupele lui Conrad de Montferrat, adversarul tenace al lui Saladin în următorii ani. Deși sultanul îi propune acestuia să-l elibereze pe tatăl său în schimbul cetății Tyr, Conrad refuză oferta, păstrînd astfel pe coasta libaneză o poartă pentru Occident.

După patru luni de luptă, cruciații reușesc să mai păstreze, în Orientul Apropiat, Ierusalimul, Tyrul, Tripoli, Antiohia, Marqabul. Dar la 20 septembrie 1187, Saladin începe asediul Ierusalimului și la 2 octombrie își face intrarea în Cetatea Sfîntă, de unde, potrivit scrierilor islamice, izvorăște unul din rîurile paradisului. Pînă și istoricii creștini ai cruciadelor vorbesc despre toleranța dovedită de cuceritor. Creștinilor li se îngăduie să părăsească orașul și sînt escortați pînă la Antiohia, iar prizonierilor bogați li se acordă dreptul de a se răscumpăra și de a-i răscumpăra și pe alții. Văduvele și fiicele cavalerilor uciși sînt tratate cu o curtoazie ce nu se abate de la idealul cavaleresc al epocii.

Înfruntînd trei regi europeni

Căderea Ierusalimului transformă Tyrul în cea mai importantă cetate pe care cruciații o dețin în Orientul Apropiat. Saladin o asediază din nou, la 8 decembrie 1187, dar Conrad de Montferrat i-a triplat între timp zidurile, încît cetatea nu poate fi cucerită de pe uscat. Sultanul organizează atunci o flotă care blochează intrarea pe mare în Tyr, sperînd să-i constrîngă pe asediați, prin foamă, să se predea. Dar printr-o stragemă, Conrad de Montferrat

atrage flota musulmană în port și scufundă o parte din ea.

Dacă Tyrul continuă să rămînă inexpugnabil, armata sultanului reușește în schimb să cucerească alte fortărețe pe care creștinii le ocupau încă în Palestina și Siria, astfel încît la începutul anului 1189, cu excepția cîtorva cetăți, cruciații nu mai stăpînesc aproape nimic din regatul și principatele care s-au creat în urma primei cruciade.

Dezaastrele succesive ale cavalerilor în Orientul Apropiat, pe de o parte, cît și dorința de a recuceri Ierusalimul, pe de alta, determină organizarea unei noi cruciade, cea de-a treia (1189-1192). Cînd Filip II August, regele Franței, Richard I Inimă de Leu, regele Angliei și Frederic I Barbarossa, împăratul romano-germanic se hotărăsc să întreprindă o expediție în Orient, Saladin proclamă Războiul Sfînt. Totodată, el încheie o alianță cu Isaac Angelos, împăratul Bizanțului, care îi disprețuiește și se teme de principii și cavalerii Europei apusene. Între timp, expirînd termenul captivității lui Guy de Lusignan, Saladin îl eliberează, după ce îl pune pe fostul rege al Ierusalimului să jure că se va retrage în Europa și nu va mai scoate niciodată sabia împotriva Islamului. A crezut oare sultanul în jurămîntul prizonierului său? Sau, mai degrabă, cunoscîndu-i lipsa de talent militar a preferat ca acesta și nu altcineva să redevină conducătorul unei noi expediții cruciate?

Încălcîndu-și jurămîntul, Guy de Lusignan, în fruntea a 200 normanzi sosiți în ajutorul cruciaților, înaintează prin teritoriul stăpînit de Saladin pentru a cuceri Saint-Jean-d'Acre, una dintre cele mai puternice cetăți din Orientul Apropiat. Sultanul pornește pe urmele lui și, la 29 august 1189, își instalează tabăra astfel, încît armata creștină este prinsă între cetate și oastea musulmană. Dar Guy a avut timp să-și fortifice tabăra și să reziste pînă cînd cavalerii cruciadei a treia sosesec în ajutorul său. La 16 septembrie are loc prima mare confruntare cu noii veniți, în urma căreia Saladin este ne-

voit să-și retragă trupele pe colinele care domină cetatea. La începutul lunii următoare, cruciații pornesc la atac, străpung centrul oastei musulmane și, crezîndu-se victorioși, încep să prade tabăra lui Saladin. Sultanul profită de moment pentru a contraataca, transformînd o înfrîngere aproape sigură într-o strălucită victorie.

În timp ce Saladin cere califului și altor principii musulmani ajutoare, Frederic Barbarossa ajunge în Asia Mică, în martie 1190. Împrejurările nu le sînt favorabile cavalerilor germani. Străbătînd Podișul Anatoliei, ei trebuie să-și deschidă drumul cu sabia prin ținuturile stăpînite de turcii selgiucizi. Rezervele de hrană sînt pe sfîrșite și foamea îi însoțește pe cruciați. După traversarea Munților Taurus, numărul acestora se reduce la o treime. În momentul în care Frederic Barbarossa ajunge în Cilicia, se înecă în rîul Salef. Comanda oastei este preluată de fiul său. Cavalerii ajung în cele din urmă, pe mare, la Tyr și apoi lîngă Saint-Jean-d'Acre, unde se află tabăra creștină, dar armata lor nu mai numără decît 700 călăreți și cîteva mii de pedestri.

Iarna anilor 1190 și 1191 este dezastruoasă pentru creștini. Lipsiți de provizii, ei sînt nevoiți să-și sacrifice caii și să-i mănînce, iar cînd se sfîrșesc și aceste rezerve sînt constrînși să fiarbă pielea șielor. Și atunci, cavalerii care au supraviețuit drumului făcut din Germania pînă sub zidurile cetății Saint-Jean-d'Acre, fac cale întoarsă spre Europa.

În aprilie 1191 la Saint-Jean-d'Acre sosește regele Franței, Filip August, cu șase corăbii. Spre aceeași destinație pornește și Richard Inimă de Leu, regele Angliei.

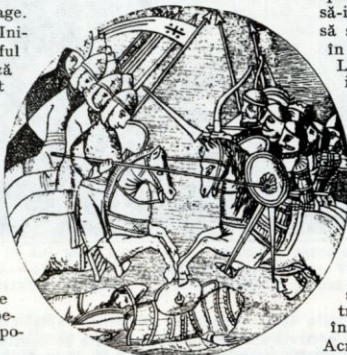
Îndată după sosirea celor doi suverani, asediul cetății cunoaște momente de vie activitate din partea cruciaților. Armatele lor întreprind un atac comun, dar sînt respinse de musulmani, după care operațiile militare încelesc din nou, căci amîndoi monarhii se îmbolnăvesc. La 12 iulie 1191, Conrad de Montferrat reușește să pătrundă în Saint-Jean-d'Acre, după aproape

trei ani de încercări neizbutite, ani în care a pierit cea mai mare parte a cavalerilor cruciadei a treia, împreună cu împăratul Germaniei, Frederic Barbarossa. Dar în loc să stimuleze arderea armatei cruciate, acest succes duce la neînțelegeri între marii principii și Filip August se retrage.

Rămăs singur, Richard Inimă de Leu se consideră șeful cruciadei. El îl deposedează pe Conrad de Montferrat de partea de pradă care-i revenea din cucerirea cetății Saint-Jean-d'Acre și ucide 3 000 prizonieri musulmani, în momentul în care trebuia să aibă loc schimbul de captivi între cele două părți. După aceste isprăvi, regele Angliei pornește spre sud, cu intenția de a întreprinde noi cuceriri, care să-i îngăduie realizarea unei baze de operații pentru o acțiune împotriva Ierusalimului.

le Angliei, sfătuit de ospitalieri și templieri, renunță la orice acțiune militară și se retrage, la 10 ianuarie 1192.

Nici situația din tabăra islamică nu este strălucită. Mulți dintre emiri au căzut pe cîmpul de luptă alții sînt,

...Și Dante vorbește despre el

Dacă regele Angliei s-ar fi decis să atace Ierusalimul imediat după capitularea cetății Saint-Jean-d'Acre, ar fi surprins un oraș fără fortificații, fără o garnizoană solidă, fără provizii. Richard Inimă de Leu a irosit însă câteva luni pentru a cuceri obiective mai puțin importante și chiar pentru a încerca să se înrudească cu Saladin, propunând ca fratele sultanului s-o ia în căsătorie pe sora sa (de altfel, o înrudire între dinastia Plantagenetilor și cea musulmană a Ayubizilor a fost una dintre obsesiile lui Richard Inimă de Leu). Când se decide să pornească spre Ierusalim, ploile din decembrie îl mai rețin timp de două săptămîni, iar cînd se apropie, în cele din urmă, la 20 kilometri de cetatea mult dorită, oastea cavalerilor este epuizată, diminuată numeric, incapabilă să facă un ultim efort. De aceea, rege-

obosiți după atîția ani de război sfînt. Teritoriile lor au fost pustiite, oștile decimate, iar neînțelegerile și incidentele dintre guvernatorii sau emirii din Siria și Mesopotamia și lipsa de bani fac dificilă ridicarea unei noi armate.

La cinci luni după retragerea din fața Ierusalimului, oastea cruciată își reîncepe marșul asupra orașului. Un marș inutil, căci se pare că suveranul englez nu crede el însuși în reușita acestei acțiuni. În virtutea firii sale nestatornice, înclinată spre aventură, el se răzgîndește în ultima clipă, la o zi de drum de cetate, și se mulțumește cu un atac împotriva unei... caravane de 3 000 cămile. După care, Richard pornește din nou împotriva Cetății Sfinte dar, la 4 iulie 1192, fără să explice cuiva rostul hotărîrii sale, ordonă retragerea. Nemulțumiți, cavalerii care au participat la cruciada a treia

și care ar fi dorit să lupte, părăsesc Palestina.

Saladin este conștient că timpul lucrează în favoarea sa. Cu atît mai mult cu cît regele englez se grăbește să înceapă tratative, aflînd că, în Anglia, Ioan fără Țară, sprijinit de Filip August vrea să-i ia coroana. Dorind deci să se întoarcă cît mai repede în țară, Richard Inimă de Leu acceptă condițiile păcii impuse de Saladin. La rîndul lor, emirii și soldații musulmani sînt profund nemulțumiți că sultanul lor nu profită de situația avantajoasă în acel moment și nici nu le îngăduie masacrarea creștinilor din orașele cucerite. La 4 septembrie este semnat un armistițiu pe trei ani, trei luni, trei săptămîni și trei zile. Cruciații părăsesc coasta Mediteranei între Jaffa și Saint-Jean-d'Acre; creștinilor li se îngăduie pelerinajul la locurile sfinte.

La 10 octombrie același an Richard Inimă de Leu părăsește Palestina. Saladin concediază trupele din Mesopotamia, completează fortificațiile Ierusalimului și anunță că vrea să plece în pelerinaj la Mecca. Dezordinile din Siria și Mesopotamia îl constrîng însă pe sultan să meargă la Damasc, unde este primit în triumf. Serbările durează săptămîni în șir, poezii se întrec să înalțe imnuri de glorie eroului.

La începutul anului 1193, Saladin se îmbolnăvește și starea sănătății sale se înrăutățește repede. La 4 martie, în vîrstă de 55 ani, „cel mai pur erou al islamului” se stinge din viață la Damasc.

Amintirea lui rămîne vie în opera poezilor și cronicarilor. Însuși Dante vorbește despre el în *Divina comedie*, eroul musulman al celei de-a treia cruciade care încarna nu numai aspirațiile lumii islamice, dar și virtuțile unui cavaler așa cum și-l imaginau poezii din apusul Europei.

PORTRETE POLITICE DIN ANII INTERBELICI

CONSTANTIN XENĂ

Desprindem alte două portrete din seria celor creionate de Constantin Xenă. Ele se referă la alte două personalități ce au ilustrat politica românească în perioada interbelică: strălucitul diplomat Nicolae Titulescu (1882-1941) și fruntașul Partidului Național-Liberal, I.G. Duca (1879-1933). Două personalități din aceeași generație, mult deosebite ca structură psihică, temperament, dar cu multiple similitudini în crezul lor politic, prin străduința lor de a sluji — în limitele epocii în care au trăit și ale clasei căreia au aparținut — progresul țării, interesele vitale naționale ale poporului român statornicit de milenii pe aceste pământuri.

Nicolae Titulescu a fost ministru al Afacerilor Externe între anii 1927-1928 și 1932-1936. Între anii 1920-1936 a fost delegat permanent al României la Liga Națiunilor și în anii 1930 și 1931, președinte al acestui înalt for internațional.

Profesorul universitar dr. George Macovescu, într-un studiu privind activitatea complexă a ilustrului diplomat român, relevă durabilitatea ideilor politice ale fostului ministru de Externe al României și principiile pentru care el a militat. „Istoria nu se repetă în datele ei esențiale — scrie George Macovescu — dar epoci apropiate, chiar diferențiate structural, prezintă similitudini și continuări“. Și acestea, pentru faptul că „ideile politice și principiile de bază din viața statelor și a relațiilor internaționale își au rădăcinile lor istorice în evenimentele trecutului, care ajung prin esența lor și în prezent. Principiul suveranității, al independenței, al neamestecului în treburile interne, ideea reglementării conflictelor pe cale pașnică, aceea a dezarmării, a colaborării internaționale, toate își au o tradiție mai apropiată sau mai îndepărtată. Aceasta nu înseamnă — conchide prof. G. Macovescu — că în condițiile prezente complet schimbate, față de trecut, aceste principii, și idei își găsesc formularea și aplicarea încă mai ca în perioada dintre cele două războaie mondiale dar nici o ignorare a acestor tradiții nu este îngăduită“.

Principiile pe care le-a apărut N. Titulescu nu puteau fi pe placul adversarilor păcii și prieteniei între popoare. În acest fel se explică ura înverșunată a cercurilor fasciste germane, italiene și a acoliților acestora, care nu arareori l-au atacat și calomniat cu virulență. Dealtfel, națiștii prăgeau uciderea lui. În august 1936, Siguranța română era informată despre organizarea unui complot împotriva marelui diplomat. Legionarii l-au amenințat în câteva rânduri cu moartea, considerându-l între cei mai aprigi dușmani. Înfruntind cu demnitate și curaj adversitățile și calomniile, N. Titulescu și-a continuat neobosit lupta pentru pace, colaborare și prietenie între popoare. „Garda de fier — scria el — m-a declarat obiect de agresiune. Accept această declarație ca o onoare, nu voi încerca prin nimic s-o schimb“.

Fidel alianțelor cu Franța și Anglia, promotor al Micii Înțelegeri și al Înțelegerii Balcanice, Titulescu întreținea — după cum remarcă și C. Xenă, autorul portretelor pe care le publicăm — „raporturi cit mai cordiale cu reprezentanții Moscovei. Desigur, era o politică înțeleaptă“.

* N. Titulescu: Documente diplomatice — Editura Politică, București, 1967.

Perseverența cu care N. Titulescu a militat pentru ideile sale în apărarea intereselor naționale ale poporului român a fost recunoscută chiar de către adversarii săi cei mai înverșunați, de cele mai reacționare forțe de extremă dreaptă existente în țară după abdicarea lui Carol II. Chiar Ștefan Popescu, directorul ziarului *Universul*, adresându-se într-o scrisoare lui Ion Antonescu, la 18 martie 1941, se întreba: „Oare nu are și el [Titulescu — n.n.] dreptul după câtă străduință și-a dat cu bună credință și în limita puterilor lui intelectuale să fie reamintit opiniei publice?” Scrisoarea a fost prilejuită de intervenția brutală a cenzurii fasciste în necrologul publicat la moartea marelui diplomat. În răspunsul său, dat în aceeași zi, Antonescu recunoștea că „Puterile Axel au socotit că Titulescu era cel mai mare adversar al politicii lor de apropiere față de noi”. De aceea, adepții fascismului nu puteau agree, de pildă, un pasaj din necrolog în care se spunea că „Titulescu a fost un mare român. Prestigiul României peste hotare a fost înălțat prin activitatea lui, prin extraordinaria lui inteligență, prin cunoașterea adâncă a tuturor problemelor internaționale, prin spiritul lui constructiv și juridic și prin farmecul conversației lui. Nicolae Titulescu era tot alfit de popular, de iubit și de respectat peste hotare ca și în țara sa” (acesta este doar unul din pasajele suprimate din necrolog, iar articolul abunda în aprecieri de acest fel).

În fragmentele care urmează, Constantin Xenii încearcă să surprindă portretul lui N. Titulescu în perioada de apogeu a carierei sale „strălucite, logice, unitare”.

I.G. Duca se situează în istoria politică interbelică drept unul dintre reprezentanții proeminenți ai acelei părți a burgheziei și moșierimii române interesată în îndeplinirea intereselor sale prin intermediul Partidului Național-Liberal. De pe aceste poziții ale clasei și partidului din care făcea parte a promovat și susținut politica orientată spre cercurile politice și financiare franco-engleze. Deseori, în orientarea sa generală s-a aflat pe poziții care exprimau net dorința sa de apărare a intereselor naționale ale țării.

În răstimp de peste 30 ani, după terminarea studiilor, a parcurs rînd pe rînd diferite trepte ale ierarhiei administrative — de la ajutor de judecător la Rîmnicu Vilcea, în 1902 — la aceea de ministru în mai multe guverne și la diferite departamente; în perioada noiembrie-decembrie 1933 a fost prim-ministru.

Epoca în care și-a desfășurat activitatea se caracterizează printr-un complex de contradicții social-economice. Clasele și păturile sociale, prin reprezentanții lor din diferite partide și grupări politice, căutau să dea răspuns — de pe pozițiile și prin prisma intereselor lor — problemelor ce frământau societatea românească. În acest spirit trebuie privită și poziția lui I.G. Duca, ca om politic și fruntaș al partidului său.

O parte însemnată din activitatea sa a fost îndreptată — desigur cu limitele impuse de apartenența sa la clasele dominante — și spre îmbunătățirea soartei țăranilor. Munca sa îndelungată pe tărîmul cooperăției, legiurilor propuse — evident în cadrul regimului claselor exploatatoare — sînt dovezi elocvente în acest sens. Vorbind despre istoricul „legilor de tocmeli agricole”, în decembrie 1907, I.G. Duca critica cu asprime rapacitatea marilor moșieri: „Grija de căpetenie a diferiților legiuitori a fost totdeauna de a asigura proprietarului mare brațele de care el avea nevoie pentru cultivarea pămîntului”.

I.G. Duca s-a ocupat — prin viziunea unei grupări a partidului liberal interesată în finanțarea industriei autohtone — și de necesitatea creării unei industrii românești. Polemizînd cu adversarii săi politici, ca I. Lahovary, N. Filipescu, P. Carp, Al. Marghiloman, a căutat să demonstreze că România nu va putea progresa ca o țară eminentă agricolă. Pentru a nu deveni loc de dispută al capitalului internațional, țara, spunea el, avea nevoie de o industrie puternică, pentru că numai „în ziua în care uzina se va ridica în România ca să fie a românilor și nu a străinilor” ne vom consolida economicște.

Interesat în dezvoltarea industriei, partidul liberal nu putea rămîne indiferent nici față de unele aspecte ale problemelor ce frământau clasa muncitoare. De pe poziția lor de clasă posesoare a mijloacelor de producție, paralel cu adoptarea unor măsuri represive, exponenții acestui partid căutau și alte mijloace de stăvillire a forței în continuă creștere a mișcărilor muncitorești. Dar, I.G. Duca vedea mai departe decît colegii săi de partid. Simțul său politic l-a dat posibilitatea de a intui forța crescîndă a clasei muncitoare. Avertizîndu-și colegii de partid, el a relevat în termenii următori creșterea rolului clasei muncitoare în lumea contemporană: „Chestiunea organizării muncii este astăzi una din chestiunile cele mai grave și cele mai arzătoare. Trăim într-un secol, care incontestabil are să fie cunoscut în istoria dezvoltării omenirii ca secolul muncii. După cum secolul trecut a fost secolul organizării capitalului și mai ales al capitalului sub forma lui modernă, tot așa am convingerea deplină că secolul în care am intrat va fi secolul organizării muncii”.

Multe aprecieri găsim în opera lui I.G. Duca și în privința orientării politicii externe a țării. Încă în 1909, de la tribuna Parlamentului el afirma: „Politica externă depinde de politica internă. Politica externă nu este decît reflexiv, nu este decît, ca să zic așa, un fel de exteriorizare a situației dinlăuntrul”. Pornind de la aceste considerații, el susținea că politica externă a României „nu poate să fie nici o politică de aventură, după cum nu poate să fie o politică servilă. Politica externă a României trebuie să fie o politică hotărîtă și o politică demnă”. În sesiunea Adunării Deputaților, din 1928, preciza că politica tradițională a României, la scara unor definiții este: neameteș în afacerile interne ale altui stat mare sau mic, prietenie sinceră cu toate țările, rezolvarea diferențelor și a divergențelor în spiritul Societății Națiunilor; respectarea tratatelor internaționale, menținerea și consolidarea păcii între toate națiunile etc. Deci, aceleași principii pentru care prietenul său N. Titulescu își desfășura toate forțele pe arena politicii internaționale în perioada interbelică.

I.G. Duca a fost un adversar al legionarilor, al fascismului, un democrat și pacifist convins, militând neobosit pentru propășirea României. Cu puțin timp înainte de a fi asasinat mișelește de către legionari, cerea întregii națiuni, tuturor cetățenilor să-și aducă contribuția la făurirea unei României „așa cum au visat-o acei care s-au jertfit pentru înfăptuirea și întregirea ei”. S-a pronunțat ferm pentru a împiedica prin orice mijloace dezlănțuirea unui nou război mondial. „Am impresia că un vînt de nebunie se abate însăși asupra omenirii. Eu rămîn — scria el vizionar — în ciuda tuturor manifestațiunilor și a tuturor perspectivelor întunecate, credincios — cu îndrăzneală credincios — biruînței finale a ideii de pace... Nu pot concepe ca, pînă în cele din urmă, pe o cale sau alta, omenirea să nu găsească mijlocul de a înlătura războiul”.

Vasile ARIMIA,
Vasile ȘIMANDAN

Nicolae Titulescu

Aproape 15 ani el a fost conducătorul necontestat al politicii externe a României*. Era una din mindriile noastre. Și, în adevăr, după moartea din 1922 a lui Take Ionescu, numai trei nume erau binecunoscute în străinătate: George Enescu, N. Iorga și mai ales Titulescu.

Cariera lui politică începe în Camera din 1913, sub guvernul Maiorescu-Take Ionescu cînd e ales pentru prima oară.

În guvern, el a intrat prima oară la Iași, în 1917, ca ministru de Finanțe. Sarcină tristă și ingrată. Cînd puterea germană ocupantă veni, prin guvernul Marghiloman, la Iași, Take Ionescu, împreună cu Titulescu și cu un număr de vreo sută de devotați amici politici pleacă spre Apus, din ordinul lui Mackensen. În drum trenul se opri cîteva minute și la Ploiești. Comandatura nemțească a avut grijă să dea ordin ca o adunătură de partizani marghilomaniști să iasă pe peron și să huiduiască trenul.

Ajuns la Paris, Titulescu făcu parte din acel „Comitet Național”, alcătuit acolo sub președinția lui Take Ionescu, pentru a întreține cît mai cald cu putință relațiunile cu aliații în a căror victorie — cu toate înfrîngerile neîncetate din acel an — cei refugiați credeau cu toată tăria. Alcătuirea aceasta era cu aîlt mai necesară cu cît, după înfrîngerea noastră, România oficială fusese nevoită a semna cu Germania

pacea separată de la Buftea, foarte rău judecată în Apus.

În 1920, se formează guvernul Averescu-Take Ionescu. Într-însul, în guvernul oamnelor bătrîni, Titulescu acceptă Ministerul de Finanțe.

Noul vistiernic, convins de necesitatea unei largi reforme a impozitelor, munceste îndelung la noua lege financiară a statului. Se transportase la Paris, în Hotel Chatham. Transportase acolo o cantitate enormă de cărți financiare și se tîchidea cîte 5-6 zile în casă lucrînd. Se inspira și din noua lege a impozitelor pe venit, foarte complicată, ce se votase în Franța în 1920. Nimeni, absolut nimeni, nici chiar grijuia lui soție nu putea înfrînge placardul atrînat de el la ușa: „Nimeni nu poate bate la ușa, sub nici un pretext!” Și în aceste zile el nu ieșea nici un sfert de oră. Cînd s-a întors în țară, lucrarea era terminată. Preconiza sistemul „cedular” cu „cedula” complicată pentru fiecare impozit. Expunerea de motive era o lucrare magistrală, reforma lui financiară era adînc studiată și reprezenta — oricît contesta el — un pas important spre impozitul pe capital, așa de mult detestat de clasa capitalistă.

Repede s-au coalizat contra reformei toate forțele politice. Guvernul cade și cu el toată concepția lui.

Vintîl Brătianu, noul ministru de Finanțe, adversar politic, reia reforma, modificîndu-i însă mai ales aspectele ei anticapitaliste.

Titulescu, înșingurat de intrigile politicii interne, își îndreaptă aspirațiunile spre cîmpul mai senin al problemelor internaționale.

* Vezi și articolele despre N. Titulescu publicate în Magazin istoric nr. 4/1968, 9/1969, 2/1974.

O largă scenă a lumii făcută parcă pentru el

Cariera lui diplomatică începe în ianuarie 1922. Cu două zile înainte de căderea guvernului, el îi cere stăruitor lui Take Ionescu (care era încă șeful politic al lui Titulescu, dar încetase de a-i fi prieten personal), prin intermediul unui amic comun, să fie numit ministru plenipotențiar al României la Londra. Ultimul act al guvernului a fost acesta. El s-a făcut cu o repeticune neobișnuită și n-a întârziat din partea generozității niciodată dezmințită a șefului nici o opunere. Take Ionescu a zâmbit trist și a semnat!

Numirea lui la Londra a coincis cu începuturile Ligii Națiunilor. Și de abia trimis în capitala Angliei s-a și pus chestiunea reprezentării noastre la Geneva. Numele lui era pe toate buzele, căci inteligența și talentul său, ca și ușurința cu care se exprima în limba franceză, erau titluri suficiente. Și de atunci scena vieții lui a fost strălucită.

La Londra, vioiciunea lui nervoasă, dar simpatică — deși contrasta cu firea engleză — îi cuceri repede multe simpatii. El învârtise foarte bine limba franceză, iar inteligența lui latină îi asimilă fără întârziere elementele politicii anglo-saxone.

S-a întâmplat ca debutul său în diplomație să coincidă cu ascensiunea areopagului internațional de la Geneva. Dacă e adevărată cugetarea unui filozof că coincidențele fac adesea pe oamenii mari, apoi Titulescu s-ar fi putut felicita că a îmbrățișat cariera diplomatică tocmai când Liga Națiunilor era în ascensiune. Prima sesiune inaugurată, istorica ei reuniune plenară, se ținu la 15 noiembrie 1920, în umbra și banala sală cafenie de conferințe religioase, zisă a Reformățiunii*. Genevezi, hipnotizați de marele eveniment, umpluseră străzile învecinate, cu-

rioși să vadă alți bărbați celebri sosiți din toate colțurile pământului: Soseau lorzii Balfour și Robert Cecil, grave figuri anglo-saxone, celebrul Nansen, înalt și uscat, sosea Leon Bourgeois și istoricul Hanotaux, ilustrul pianist Paderevsky, cu cilindru și plete roșcovane, Huysmans al Belgiei, Branting al Suediei, Venizelos, Tittoni, Beneș, Motta și alții alții. În ochii tuturor se citea surâsul speranței. Nu era unul, nici cel mai sceptic, care în acel moment să nu nădăjduiască sfârșitul marilor greșeli politice, al marilor egoisme. Pînă și scepticul Paderevsky care avea obiceiul să spună că „politica e un pian ale cărui clape sînt toate negre”, chiar și el era în acea zi radios.

Titulescu simți îndată că această largă scenă a lumii era făcută parcă pentru el. La a doua sesiune a Ligii, România a fost reprezentată prin el.

La Geneva, Titulescu deveni copilul răsfățat al Ligii. Exuberanța lui originală, talentul, largă lui dărnicie care îmbrăca toate formele amabilității, făcure din el o figură populară. Chiar șombrul și zgîrcitul vistiernic Vintilă Brătianu, care nu iubea pe nimeni, avea pentru el o reală slăbiciune și n-a fost credit bugetar pe care să i-l fi refuzat.

De la 1922 pînă la 1936, cu cîteva intermitențe, el a fost delegatul nostru permanent în areopagul Genevei. După cum se știe, pactul wilsonian al Ligii institua două organe de căpetenie: Adunarea Plenară, din care făceau parte toți reprezentanții țărilor și Consiliul Societății Națiunilor, din care făceau parte cele patru mari puteri privilegiate, plus 6 membri aleși pe rînd în fiecare an dintre membrii celorlalte țări.

În ce privește Adunarea Plenară a Ligii, se introdusese tradiția ca la fiecare început de septembrie președinția debaterilor să fie oferită altei națiuni, pentru ca toate să primească pe rînd această onoare. Rîndul nostru a venit în 1930, cînd Titulescu a fost ales cu 46 voturi din 50 vo-

tanți. În anul următor, Titulescu avu ideea să își pună iar candidatura. Cu acea ocazie, în septembrie 1931, Titulescu, urcîndu-se pe scaunul prezidențial, a rostit o alocuțiune de mulțumire. Ea era un imn de slavă pentru idealul Ligii Națiunilor și cuvintele lui înspirate au cucerit aplauzele adunării.

Nu era ușor să joci un rol și să cucerești un nume în acest haotic tumult. Dar Titulescu l-a cucerit. Strădăniile spunea că acest „charme” are o „urîtenie seducătoare”. Iar la slăbănd, originalitatea și îndrăzneala cu care uneori își formula dialectica, plăcea enorm de mult. Iar J. Paul-Boncour, strălucitul reprezentant al Franței, a putut scrie în memoriile sale: „Titulescu, timp de 12 ani, a umplut Geneva de amabilitățile ca și de furiile sale, de talentul ca și de nervii săi”.

* * *

Cînd l-am văzut ultima oară, era într-un hotel din Monte Carlo. Trăia acolo părăsit și bolnav. Cît timp era în vârful piramidei, nimeni n-a avut mai mulți adulatori, nimeni n-a avut mai mulți „amici”. Nimeni din țară nu-l mai vizita. Nimeni nu mai îndrăzneam nici măcar să-i scrie o vorbă. Cînd am plecat, mi-a întins o mînd fierbinte și umedă.

— Mă duc. Nu mă mai vezi... De mine va scrie oare cineva cum a scris pana la de Take?

Și, adevărat, că nu l-am mai văzut... decît sub forma unui sicriu. Un sicriu de mahon, în subsolul luxos al politeiei bisericii rusești Sf. Mihail din Cannes. Între ziduri de marmură albă, strălucind de curățenie, acest sicriu, așezat pe un covor românesc, stă înfășurat în tricolorul de mătăse. Peste el se vede marele cordon roșu și placa Legiunii de onoare. Cîteva flori, mereu înmprospătate, îi țin de urît. Un strop de afecțiune fidelă care mai întîrzie.

* Tocmai peste 15 ani avea să-și deschidă porțile imensul ei palat alb de pe dealul Aviani.

Cînd scriu acest nume, pe care l-a ilustrat un om pentru care nutream o deosebită simpatie, îmi sună parcă și acum în urechi ultimele lui cuvinte. Plecam în Elveția, spre zăpezile immaculate. Era în ajunul crăciunului 1933. Mi-am luat rămas bun de la el chiar în dimineața plecării. Se terminaseră de câteva zile alegerile generale de la Camera și Senat. El era prim-ministru de abia venit. Își ajunsesse visul. Dar fusese nevoit, sub presiunea lui Titulescu, să interzică, printr-un decret, participarea la alegeri a noului curent politic condus de Zelea Codreanu. Alegerile se efectuează deci cu anularea candidaturilor legionare. Guvernul liberal obținuse o mare majoritate. Dar ura lui Zelea Codreanu și alor lui îi jurase răzbunare, răzbunare sâlbatică. Primea scrisori semnate care îl amenințau fățiș cu moartea. Mi le-a arătat îngrijat. Căci din fire era timorat. I-am spus să-și ia măsură. A ridicat din umeri resemnat: „Ce vrei? Nu puteam face altfel. C'est le risque du métier”. I-am strîns mîna și ne-am luat rămas bun. Peste opt zile, la 29 decembrie, mi s-a telefonat noaptea la St. Moritz că Duca a fost asasinat în Gara Sinaia*. Am plecat spre țară. Pînă am ajuns însă la București îl înmormîntaseră.

O urare plină de melancolia amarăciunii

Pasiunea lui politică era mare. De aceea s-a pregătit îndelung pentru ea și s-a aruncat în luptă de tîndr, cu toată ardoarea și n-a avut odihnă pînă n-a atins cea mai înaltă treaptă a ierarhiei politice: șef de partid și prim-ministru. Duca avea în adevăr un rar mînunchi de însușiri necesare succesului politic. Mai întîi, iubea politica. Îi plăcea lupta. Era nervos și pasionat. Era de o inteligență puțin obișnuită. Era cîlt, scria frumos, vorbea frumos. Pe lîngă aceasta, era zvelt și viu, avea o figură fină de intelectual, pe care o accentua încă miopia lui și acei ochelari permanenți,

I. G. Duca

avea farmec, iar vocea lui era caldă și clară.

Era din generația lui Titulescu, numai cu trei ani mai mare. Erau rivali pe scena elocinței. Titulescu vorbea rar și îndelung pregătit, pe cînd Duca, chiar cînd trebuia să ia cuvîntul pe neașteptate, improviză admirabil. Titulescu nu scria un rînd; Duca conducea Viitorul [oficiul P.N.L. — n.r.] și scria minunat.

Duca și iubea partidul cu fanatism și muncea pentru el de dimineață pînă seara; Titulescu nu-și vorbea ceasuri întregi decît politică externă. Alt subiect nu avea. Era la el o adevărată obsesie. Duca era o fire de artist. Era est

și eclectic. Vibra cînd vedea un tablou frumos, cînd citea o pagină literară reușită. Ți-o releva, o recitea apoi cu glas tare, stăpîn pe acea artă de a citi pe care la pușini oameni am întîlnit-o în așa măsură. Se instruia mult. Cîte odată citea un volum pe zi, chiar în ziua asasinării lui el lăsa deschis pe masă, plecînd la Sinaia, un volum recent, despre viața lui Mozart. Cu toate grijile și istovitoare muncă de șef al guvernului găsește timpul să se țină la curent cu ultimele noutăți ale literaturii. Noianul ideilor ce frământau astfel creierul său în atîtea direcții îl făcea distrat. Era greu să-l ții atent mai mult timp. Nici chiar în cele politice.

Aîndoi își urmăreau însă reciproc ascensiunea și mai ales succesele la tribună. Nu odată m-a întrebă Duca: „Cum a fost Titulescu ieri la cutare întrunire publică? A fost în adevăr admirabil?” iar Titulescu mă întreba în străinătate: „Cum vorbește acum Duca? Ți se pare că are talent mare?” Semănau însă la bunătate. Aîndoi aveau o inimă bună, care cucerea.

România a avut în aceste două personalități doi servitori eminenți. Unul mai strălucit poate, celdăltă cuminte, talentat cît trebuie și om de guvern. În generația mai tîndră, adică cea care s-a încheiat acum, ei au fost cei doi înaintași ai vieții noastre publice.

Duca a debutat în Camera din 1907, după răscola fărâncăscă. Un discurs la mesaj în care polemiza fîrște cu partidele conservatoare adverse. Petre Carp, răspunzîndu-i, repetă mereu numele lui Duca, spunîndu-i cu morgă autorității sale, „elevul Duca”. El vroia să insinueze că tîndrul deputat (n-avea decît 28 ani) debita o lecție învîțată pe dinasfard. Take Ionescu, însă, simțind îndată că tribuna revelase în acea zi un talent adevărat s-a apropiat de el cînd descindea de la tribună și, felicitîndu-l, i-a adăugat cuvintele, pe care Duca nu le putea uita: „Și-ți mai urez să nu întîlnești în cariera d-tale coaliția invidioșilor...” Duca n-a întîlnit-o prea des în calea ascensiunii lui, dar de cîte ori o simfea îi revenea

* Vezi Magazin istoric, nr. 3/1967.

în minte urarea plină de melancolia amărăciunii pe care ilustrul său adversar i-o făcuse.

Atotputernicia camarilelor

Cînd s-a ivit criza dinastică*, Duca, solidar cu partidul său, a luat atitudine hotărît ostilă principelui moștenitor Carol. Iar cînd acesta, devenit Carol Caraiman, a încercat, după cîțiva ani, să regrete ceea ce făcuse și să caute posibilități de reîntoarcere, partidul și guvernul liberal au luat toate măsurile ca această reîntoarcere, pe care o considerau fatală fărăi, să fie împiedicată.

A survenit, la 6 iunie 1930, descinderea neașteptată, în zorii zilei, pe aerodromul de la Băneasa, a principelui Carol**. Regele Ferdinand și Ionel Brătianu muriseră în 1927. Șefia partidului liberal revenise lui Vintilă Brătianu. Influența lui Duca crescuse. El nu mai era colaboratorul cel mai apropiat, ci aproape șeful real. Partidul își convocă în grabă Comitetul Central Executiv. Îmi reamintesc clar acea istorică ședință, care a avut loc în casele lui Dinu (C.I.C.) Brătianu din Calea Dorobanților. Procedul prințului, care își călcase astfel legămîntul solemn ce semnasese de a nu se mai întoarce în țară, provocase tuturor membrilor ce erau de față o profundă indignare. Fiecare pe rînd luă cuvîntul, preconizînd ca partidul să ia cea mai energică atitudine. Vintilă Brătianu, sumbru și concentrat, ceru ca partidul să se opună din toate puterile la urcarea eventuală pe tron a celui reîntors și ale cărui intențiuni nu erau cunoscute încă în acel moment: „Vom deveni la rigoare carbonari*** ca patrioții italieni și acest lucru nu se va putea întîmpla”. Iar Duca făcea altă comparație: „În fața acestei loviturii ce periclitează grav interesele fărăi să ne strîngem unul lîngă altul în jurul șefului cum se strînge turma în jurul păstorului cînd se apropie furtună”.

Iuliu Maniu era prim-ministru și nici intențiunile lui nu erau încă cunoscute.

A doua zi dimineața, într-unire plenară la club. Atmosferă febrilă, discursuri foarte vioente, mai ales al lui Duca, în același ceas cînd principele devenea repede rege spre surpriza chiar a lui Iuliu Maniu, care cedase imediat locul lui G. G. Mironescu — acomodat la orice — la președinția Consiliului de Miniștri pentru a primi jurămîntul noului rege. Își poate închipui oricine ce raporturi au existat apoi între vindicativul suveran și Vintilă Brătianu sau I. G. Duca.

Și guvernarea personală începe. Atotputernicia camarilelor se întronează.

În acele zile se produsese însă un fapt neașteptat, un fapt plin de repercusiuni pentru viața Partidului Liberal. George Brătianu, fiul lui Ionel Brătianu, se declară pe neașteptate partizan al principelui reîntors. El nu apare la întrunirea partidului de la club, iar orașul află mirat că a fost primit din prima zi în audiență de prințul Carol la Cotroceni. Furia lui Vintilă Brătianu nu cunoștea margini. Nepotul său, fiul lui Ionel Brătianu, care considerase pe Carol ca pe o nenorocire și-l îndepărtase de la tron, să fie cel dintîi a-l aclama?! E posibil?

Și chiar în prima ședință plenară a clubului, el se decide a cere eliminarea imediată din partid a lui George Brătianu.

În vîrtejul celui ceas de emoțiuni și de întunecare a rațiunii, îmi aduc aminte că m-am apropiat de Vintilă Brătianu, care ședea la masa președințială, și i-am spus cu tot respectul că ar fi poate mai bine să ne mai gîndim și să examinăm chestia excluderii într-o ședință viitoare. Brusco, aproape necuviincios, el îmi răspunse:

— Nu, nu se poate. Excluderea se face azi, acum!

Și, în adevăr, peste un sfert de oră, fiul lui Ionel Brătianu era eliminat din partid, ca un obscur membru oarecare.

Nori negri încep din acea zi să se acumuleze pe cerul politicii liberale. George Brătianu va deveni „personă grata” a noului suveran, își ziceau unii. El va fi chemat să guverneze. El va atrage din par-

tidul tatălui său elemente tot mai numeroase. El va fi omul de mîine. Și mai ales imaginația lui I. G. Duca, adevăratul șef al partidului, devine tot mai febrilă în fața altor posibilități. Teama lui Duca nu era iluzorie. Căci el, cunoscînd temperamentul noului rege, știa bine că în cîrînd orice viață politică reală va dispăre și totul va depinde de acum încolo de simpla favoare regală.

În prima ședință a Camerei, G. Brătianu își schimbă scaunul. El se proclamase șef al „adevăratului partid liberal”, urmat de un număr restrîns de liberali. Grosul partidului rămîne în jurul lui Vintilă Brătianu, care păstrează și sediul vechiului club din Calea Victoriei. Luptă aprigă începe între cele două partide liberale. În presă, în întruniri publice, în Parlament, lupta între rude se dovedește și de data asta mai aprigă decît între vrăjmași.

Politica regalistă a lui G. Brătianu poate fi judecată sever, azi la lumina evenimentelor care au urmat. Căci a călca politica partidului și a ilustrului său tată n-ar fi putut avea decît o singură scuză: ca viitorul să-ți fi dovedit că noul rege a fost în adevăr la înălțimea înaltului său rol. Nu cred să fie azi cineva care să susțină aceasta. Și partidul liberal, după cîteva luni de izolare, fu constrîns de oportunismul partizanilor să facă un umilitor act de supunere. Vintilă Brătianu fu silit să ceară audiență la Palat. Peste cîteva săptămîni însă, cîndu-mori, în zăpada prin care se plimba singur și amărît, departe, în via lui de la Simburești.

Apriga rivalitate dintre grupările liberale

I. G. Duca devine șef. Trei morți neașteptate, a lui George Mironescu, rival redutabil, a lui Ionel și a lui Vintilă Brătianu îl înalță (spre nenorocirea lui) mult mai cîrînd decît se putea aștepta, la conducerea marelui partid. Jocul bizar al Destinului îi favorizează o ascensiune vertiginosă, dar în același timp îi pregătește moartea. El simți greutățile cu care acest Destin

* Vezi Magazin istoric, nr. 6, 7/1972.

** Vezi Magazin istoric, nr. 7, 8/1973.

*** La începutul sec. XIX, în Peninsula Italică, membri ai unor societăți revoluționare secrete care luptau împotriva absolutismului, pentru unificarea și independența țării.

abăsa pe umerii săi. El simți că n-are la spate nici un mare nume, nici puternice legături de familie, nici o largă avere. Acest sentiment îl făcea și mai nervos și mai timid.

Rivalitatea între cele două partide liberale se agravează. Lupta între Vintilă și G. Brătianu era mai favorabilă celui dintâi. Între Duca și Brătianu era mai ușoară pentru acesta din urmă, într-un partid în care numele și tradiția n-au jucat niciodată un rol secundar. De aci înainte viața lui Duca devine un chin. El n-are decât obsesia lui „George”. Teama că regele va însărcina pe acesta la prima vacanță de guvern; cu formarea cabinetului îl frământa neîncetat și nu fără rațiune. Căci, a doua zi după realizarea acestei supoziții, el se putea aștepta la o desertare masivă a amicilor săi către delicioșii puterii. Politica fărăi noastre n-ar fi văzut pentru prima oară un astfel de spectacol.

De aceea, ciocnirile în Parlament cu rivalul său devin tot mai frecvente și tot mai violente. Când G. Brătianu intervine în discuții declarând că vorbește în numele Partidului Liberal, I.G. Duca sărea ca ars și-i răspundea cu o violență care nu era la înălțimea elegantului său talent.

Îmi amintesc că la o ședință, atacul său a fost așa de brusc, așa de personal și jignitor pentru simfămintul de fiu al lui Ionel Brătianu, încât s-a speriat însuși Duca. Căci, așezându-se pe scaunul care se găsea alături de mine, mă întreabă congestionat:

— I-am spus bine? I-am spus destul?

N-am putut să mă abțin de a-i răspunde:

— I-ai spus prea mult și cred că ai fost nedrept!

N-am controlat să văd dacă el n-a preferat să se șteargă acele fraze din Monitorul oficial, care cadrau as de puțin cu eleganța limbajului său parlamentar și cu urbanitatea pe care Duca ținea s-o păstreze chiar cu adversarii politici cei mai hotărâți.

Iar lupta între ei, regretabilă și excesivă, se îndreptă: G. Brătianu nu avea energie și nici magnetismul favorabil de care dispunea tatăl său. Era un striguitor profesor și un

cercetător valoros de istorie. Dar nu știu dacă dispunea și de acel viguros temperament politic al lui Ionel. Că a dobândit mai tirziu gustul politicii e sigur. Vorbirea lui devenea tot mai interesantă. Politicos și timid, studios și prob, acțiunea lui de debutant a fost urmărită cu simpatie de opinia publică. Dar spre surprinderea tuturor, raporturile sale cu noul rege s-au răcit repede și n-au dat carierei sale ascensiunea rapidă așteptată de toți. Am urmărit cu atenție evoluția lui, dar n-aș putea spune nici azi din ce cauză apelurile regelui de a participa la unele formațiuni ministeriale au rămas infructuoase. Să fi fost orgoliul — prea curind manifestat — de a debuta în guvern numai ca prim-ministru? Să fi fost ezitarea de a se decide, irezoluțiunea de a lua o hotărâre? Fapt e că paralel cu această răceală la care Duca nu se aștepta, aceasta multiplica acum eforturile contrare: să intre în grațiile regale și să i se uite trecutul. În fine, prin sacrificii de conștiință — care știu bine că l-au costat — iată-l în noiembrie 1933 președinte de Consiliu. G. Brătianu se prezintă în alegerile generale din decembrie și cerește vreo 20 de scaune. Deși această cifră, față de aproape 300 mandate luate de Duca, era fără mare importanță, acesta, în pornirea lui, era adînc decepționat... Când mi-a spus-o, l-am ironizat arătîndu-i că se înșală. Dar o altă obsesie avea să-l chinuiească: obsesia legionarilor. Ei fuseseră excluși de la alegeri prin decretul lui Duca, iar voturile lor, în mare măsură, fuseseră date lui G. Brătianu. Ura lor, o ură neagră, o ură fără margini, a descărcat apoi peste puține zile în creierul lui Duca revolverul de pe peronul Gării Sinaia.

La Măldărești, în Vilcea...

Sfîrșitul tragic și așa de nemeritat al lui I.G. Duca te face să te întrebi dacă el a fost datorat unei simple și oarbe fatalități sau, poate, a avut drept cauză acel concurs de împrejurări neașteptate care l-au dus la președinția Consiliului și la șefia unui mare partid.

El nu și-a trăit visul. Luat de vîrtejul politicii, inteligența lui nu odată va fi sondat goliciunea gloriei, vanitatea celebrității. Neantul celor pămînteni nu odată îi va fi umbrat sufletul. Și poate de aceea de cîte ori putea — dar putea rar! — evada din orizontul politicii, evada dintre zidurile orașului care nu cunosc primăvara și se refugia în cula lui românească de la Măldărești, în Vilcea. Acolo, printretrandafirii pe care îi iubea, se regăsea pe sine, deschidea vesel ferestrele sufletului său, lăsînd să intre aerul curat al preocupărilor literare și toată poezia frumosului... Se ocupa de flori, invita prieteni, rîdea și se distra ca un copil.

Dar iar se întorcea la București. Iar devenea robul șefilor electorali din cutare și cutare județ; iar trebuia să asculte clientela politică care îi pierdea vremea cu pretențiile cele mai neașteptate; iar trebuia să-și pregătească discursuri de luptă, unde adesea lovea pe nedrept, fiindcă așa cerea interesul partidului; iar trebuia să tragă sfori misterioase, fiindcă așa cerea interesul momentului, pentru ca odată ajuns repede șef (prin moartea neașteptată a lui Ionel Brătianu) să trebuia să-și învingă ostilitatea regelui, prosternîndu-se cu durerea în inimă la picioarele puternicei favorite a zilei.

Și, astfel, viața lui Duca — împins de ambiții politice — a fost un lanț de tragice mizerii, în loc să fie, cum ar fi meritat, o viață de satisfacții, scriind, citind, căldîtorînd, așa cum o visa, viața conform înclîndirilor lui sufletești, potrivii strălucitelor sale însușiri.

Duca a murit la 54 ani. Pe locul unde a căzut, de glonțele lui Constantinescu, pe peronul Gării Sinaia, o frumoasă placă de bronz eterniza memoria lui. Într-o piață centrală din Ploiești, cetățenii i-au așezat bustul. Iar în bisericuța de fară, departe, la Măldărești, rămășițele lui credeau că au dreptul a se odihni. Legionarii luînd puterea statului în 1940 pentru a întrona moravuri noi, au dat jos bronzul comemorativ fixat pe zidul peronului din Sinaia, au dărîmat bustul său din Ploiești, i-au profanat pînă și mormîntul de la Măldărești.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ „Ce fel de streăjă păzesc?”

Alexandru Ipsilanti voievod a înconjurat Bucureștii cu gard, care trebuia să fie întreținut de mahalagii. Împrejmuirea nu era numai pentru vama orașului, ci și pentru siguranța publică. La 1788 domnitorul Nicolae Mavrogheni a poruncit ca gardul, care se stricase între timp, să fie dres. Cum putea domnitorul să stea liniștit într-un oraș slab păzit, de unde și o „muieră” putea fugi noaptea, fără să fie oprită de străji? Un document din 4 februarie 1787, adresat de către domn logofătului spătarului și ciaușului spătăresc, dregătorii ordinuți cu supravegherea pazei orașului, oglindește „tulburarea” ce l-a cuprins pe voievodul Mavrogheni, luând cunoștință de slaba vigilență a „străjilor cu paza cea cuvincoasă”.

„Poruncim domnia mea către logofătul al spătăriei și dumneatale ciaușu spătăresc, fiindu că am luat domnia mea înștiințare cum că astăzi noapte a fugit o muieră din București, de care foarte ne-am tulburat domnia mea asupra-vă, de ce să nu fie strejile cu paza cea cuvincoasă? Și ce fel de streăjă păzesc, când pot și muierile a eși din București noaptea fără de nici o oprire? Cu adevărat! vrednici sîn-teți de pedeapsa cea mai grea. Ci dar, deschideți-vă ochii și întăriți bine strejile pre toată marginea Bucureștilor, de jur împrejur [...] că, în credința lui Dumnezeu, vă spînzur în călțați-îmbrăcați”.

M. CIUCĂ

■ Uitare

Scriitorul francez Fontenelle (1657-1767), care ajunsese la o vîrstă foarte înaintată, a

fost oprit odată în plină stradă de un prieten cam de aceeași vîrstă care, de departe, i-a strigat:

— Am impresia că ne-a uitat de tot moartea, amice!

— Și ce vrei să-i atragi atenția tipînd ca un besmetic?! răspunse supărat Fontenelle.

Grigore IONAS,
Ploiești

■ Vise

Farmacistul și chimistul francez Antoine Baumé (1728-1804) nu-și plătise la un moment dat chiria pe citeva luni.

Într-o bună zi, proprietarul îi spuse:

— Noaptea trecută am visat că ați venit la mine și mi-ați achitat complet chiria restantă.

— Și credeți în vise? îl întrebă chiriașul.

— Desigur, răspunse proprietarul.

— Atunci dați-mi o chitanță pentru suma plătită și voi crede și eu în vise, replică Baumé.

■ Culori

Medicul german Rudolf Virchow (1821-1902), creatorul patologiei celulare, prețindea studenților săi ca la examene să denumească în mod cit mai exact culorile. De exemplu: nu albastru, ci albastru marin, ca cerul etc.

Deoarece un student răspundea evaziv la întrebări, profesorul i se adresă nervos:

— Dar, mă rog, haina mea știi ce culoare are?

Studentul privi haina cu atenție și răspunse liniștit:

— Cînd a fost nouă, cred că era de un gri deschis.

Profesorul rise și-i dădu notă de trecere.

Elsa WODAN,
București

Scurte...

istorii

La începutul puterii sovietice, Mihail Ivanovici Kalinin, unul din fruntașii revoluției, trecea cu vaporul pe lângă localitatea Suhumi unde urma să facă o scurtă escală; iată o relatare asupra celor ce s-au întîmplat:

Pe chei se strînsese tot orașul — o îmbulzeală pitorească de glugi, de cercheze, de mustăți lungi și cărunte, de minci largi cu căptușeli în diferite culori, de pumnale și pantaloni bufanți cu lampasuri aurii. Cînd șalupa în care se afla Kalinin se desprinsese de vapor și începu să se apropie de țărm, comandantul miliției din Suhumi pe un cal sirep trecu de-a lungul cheiului adresîndu-se mulțimii: „Cei frumoși să iasă în față”.

Atunci, într-o tăcere deplină, pentru ca musafirul să nu-i socotească bătă-rani, printre privitori se produse o forțată grăbită: din mulțime se aleseră parcă de la sine și ieșiră în față bărbații cei mai frumoși, tineri cu nas acvilin, moșnegi cu păr de argint, păstrători de datini, precum și fete frumoase cu glas gutural, cu obraji arzînd de sfială.

După aceea, pentru a doua oară, comandantul miliției pe calul său jucăuș cu urechile ciulite, mergînd cochet în buestru, trecu prin fața mulțimii strigînd: „Vă mulțumesc din suflet!”.

M.P.

■ Gata de drum

Voltaire pleca cu diligența, însoțit de cîțiva admiratori, într-o călătorie de păcere.

— Gata corabia lui Noe? a întrebant un glumet, înainte de a se urca în trăsură.

— Încă nu, a răspuns Voltaire. Mai lipsește un măgar.

Nic. NISTOROAIA,
Gănești, jud. Suceava

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
 — Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscritele și documentele anexe nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sunt rugați să-și păstreze copile corespunzătoare. De asemenea ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necetite că le vom răspunde mult mai puțin prompt decât corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

REZISTENȚA ANTIFASCISTĂ ȘI AUTOMATIZAREA TELEFOANELOR

M. FLORESCU din București, citind articolul „Înfrângerea de la Arnhem putea fi evitată” (nr. 1/1975) ne întrebă care era sistemul de transmitere a informațiilor patrioților din mișcarea de rezistență olandeză.

Pe lângă sistemele clasice directe prin oameni de legătură, prin mesaje cifrate în presă și în cărți poștale, prin porumbei călători, prin radio ș.a.m.d., patrioții olandezi au utilizat cu succes, primiți în Europa, transmiterea de informații prin telefon între orașe aflate la mari distanțe, fără a mai trece prin centrala respectivă. Un sistem ingenios și anticipativ de interconecțiuni telefonice interurbane automate, pus la punct de tehnicianul Nicolaus Tjalling de Bode, dădea posibilitatea mișcării de rezistență să-și trimită știrile formidat la discul receptorului de 3 sau 4 ori, în suită diferită, cele patru cifre ale numărului de telefon al abonaților din diferite localități olandeze, care acționau în mișcarea de rezistență. Prin acest ingenios sistem au fost colectate și principalele informații ale patrioților olandezi despre mișcările de trupe germane din regiunea Arnhem.

PIATRA „CINZAIULUI”

BUTA VASILE din Halmagiu, jud. Arad, ne trimite câteva date interesante despre comuna sa: „Halmagiu, localitate de prestigiu în «Tara Crișurilor», atestată istoricește în anul 1390 ca reședință de district în străvechiul comitat al Zarandului, păstrează multe urme ale trecutului său zbuciumat. Una dintre acestea este și piatra cinzaiului din fața vechii biserici. În sec. XVIII în părțile Halmagiului s-a semnalat o puternică rezistență față de prozelitismul catolic, timp de peste cinci decenii. La 5 iunie 1751 Cancelaria alică din Viena a îndrumat pe contele Haller să continue politica de convertire la unirea cu Biserica Romei în districtul Halmagiului. Deoarece localnicii se opuneau cu dinzenie,

în vara anului 1753 a fost trimisă aici o companie de mușchetari să înăbușe orice gând de răscoală și să silească pe localnici să treacă la unire. Sub scutul acestor mușchetari, autoritățile locale au început o puternică campanie de convertire, prin violență și acte de tortură, împotriva acelor care se opuneau unirii. În acest scop, a fost așezată în fața bisericii o piatră, de dimensiunile unui om, pe care erau întinși și maltratați, prin flagelare cu bețe, acei care se opuneau ordinelor nedrepte oriundui.

Multe trupuri s-au zvîrcolit pe această piatră, în chinuri cumplite; de unde și numele de «piatra cinzaiului» adică piatra chinurilor.

Maltrătarile pe această piatră au continuat și în timpul războaielor țărănești din anul 1784, cit și după această dată. Astfel, monografistul Cosma Pall consemna în cartea sa intitulată *Descrierea geografică și statistică a județului Zarand*, apărută la Cluj în anul 1847, că halmăgenii Sortoc Giurchi și Simion Moldovan au primit câte 25 bețe pe piatra cinzaiului drept pedeapsă fiindcă răspundiseră vestea că în părțile Bradului iobagii se pregăteau de o nouă răscoală”.

COȘTEIUL-MARE, 1909 — IARNA

GHITĂ BĂLAN-SERBAN din Comloșul Mare, jud. Timiș, ne trimite alăturata fotografie cu următoarea explicație: „Printre tinerii din această imagine, îmbrăcați în frumosul port popular bănățean, se află și dr. Petru Groza (X). Fotografia a fost făcută cu ocazia sărbătorilor din iarna anului 1909, când tânărul Petru Groza, student în Drept la Budapesta, venise în vacanță în satul copilăriei sale Coșteiul-Mare. Tinerii din sat, așa cum se obișnuia, au pregătit un spectacol la care s-a dat și el concursul. Atunci a fost luată și prezenta fotografie, care ulterior a fost publicată și în revista *Foaia interesantă din Orăștie*”. În grupul din fotografie se află, de asemenea, și doi frați ai dr. Petru Groza Victor (primul din rîndul de jos) și Liviu (al patrulea în picioare, de la dreapta la stînga).

ANONIME...

Grupului de cititori care semnează — nici mai mult nici mai puțin — **TĂRÂNII COLECTIVIȘTI DIN SATELE CIPĂU ȘI OARBA DE MURES**; pentru a vă putea răspunde la propunerea formulată, vă rugăm să părăsiți anonimul și să ne scrieți cu semnături și adrese reale.

APEDUCTE ROMANE

FLORIAN SĂRĂTEANU din cadrul Muzeului Corabia, ne trimite articolul Cum se aprovizionau romanii cu apă, din care publicăm câteva extrase. Romanii au fost printre cei mai mari specialiști în sistemele de aducțiune a apei. După ce era găsită sursa (izvor, riu sau lac), apa era dirijată prin canale spre un bazin, de unde pornea conducta (apeductul). Ajunsă în oraș, apa era depozitată într-un alt bazin (castellum), unde era purificată prin decantare, pentru a fi apoi distribuită în trei direcții diferite: spre fântinile publice, spre băile publice și spre locuințele particulare. Conductele de apă puteau fi confecționate din tuburi de lemn, de piatră sau de pământ ars, țevi de plumb sau de bronz etc. Apeductele se construiau fie sub pământ, fie aerian, în care caz erau susținute de ziduri cu arcade (localitatea Gard — Franța). Pentru consumul public, locuitorii aveau la dispoziție fântinile, de multe ori ornate artistic; existau și fântini arteziene, cea mai cunoscută fiind Meta Sudans din Roma, situată în vecinătatea Forumului.

Primul apeduct roman cunoscut este Aqua Appia, inaugurat în anul 313 î.e.n. Alte apeducte importante au fost: Antio Vetus (terminat în anul 271 î.e.n.), Antio Novus (construit în epoca imperială), Aqua Marcia (care aducea numat apă de băut). În epoca imperială numărul apeductelor din Roma crește considerabil ajungând la 40. În provinciile imperiului, cele mai reprezentative sînt apeductele de la Gard și Segovia (Spania). Pe teritoriul Daciei romane au fost descoperite numeroase urme ale unor asemenea instalații. În capitala provinciei, între anii 132-133 e.n., a fost construit un apeduct care aducea apa de băut din Munții Retezat. Au mai existat apeducte și în localitățile Apulum, Potaissa, Romula, Drobeta.

CERERI ȘI OFERTE

CONSTANTIN BĂLTĂREȚU, București, str. Drumul Taberei, nr. 57, bl. R 4, ap. 25, oferă: nr. 9/1968; 4-6/1969; solicită: nr. 1, 2, 6, 7/1967; 6-9, 11/1970.

OLARU SPIRIDON, com. Teslui, jud. Olt, Of. p. Sla-

tina, oferă: nr. 3/1971; 1-10/1972; 1-12/1973; 1-10/1974.

V. CONSTANTINESCU, Buzău, str. Independenței, nr. 86, oferă colecția completă.

IOAN CARDIS, Bixad Oas, jud. Satu Mare, oferă: nr. 1, 2, 5/1969; 3/1970; 4/1971; 5/1972; solicită: nr. 1-3/1967; 5/1968.

LIVIU IONETE, sat Fumurenii, jud. Vilcea, Of. p. Drăgășani 2, solicită: nr. 2/1967.

AUREL LOCUSTEANU, București, str. Dr. Boicescu 10, tel. 13.41.82, oferă colecția pe anii 1971-1974.

IOAN GASCU, București, str. Fildeşului nr. 3, bl. H 2 ap. 3, solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 4,7,8/1967; 11/1968; 2, 7/1970; 4/1972.

SANDROVICI GHEORGHE TINTORIN, com. Ciacova, jud. Timiș, str. Dositei, nr. 124 oferă gratuit colecția pe anii 1970-1972.

D.F. LĂZĂROIU, București, str. Hristo Botev, nr. 8, tel. 15.91.07, solicită: nr. 1-9/1967.

PETRU MARCOANE, com. Pesac, jud. Timiș, nr. 429, solicită: nr. 1-9/1967; 1-10/1968.

REALUL SFÎRȘIT AL UNUI CUIRASAT GERMAN

Referindu-se la articolul Bătălia convoalelor, apărut în Magazin istoric, nr. 11/1974, G. MARCU din București, ne propune următoarea completare: „ADMIRAL GRAF VON SPEE, unul din cele trei cuirasate de buzunar ale Kriegsmarinei, a fost scufundat în Atlantic de o torpilă lansată de un submarin al flotei militare a S.U.A.”.

Sabordajul (adică autoscufundarea) cuirasatului german ADMIRAL GRAF SPEE (nu VON SPEE, cum scrieți do, și cum dintr-o eroare a apărut în revista noastră) a avut loc în Estuarul La Plata, la 17 decembrie, 1939, deci cu doi ani înaintea intrării S.U.A. în război — marcată de bătălia de la Pearl-Harbour (7 decembrie, 1941). ADMIRAL GRAF SPEE a fost surprins în largul coastelor sud-americane de o escadră britanică, formată din crucișătoarele EXETER, ACHILLES, AJAX — deci exclusiv din nave de suprafață.

În timpul unei bătălii de trei zile, nave a suferit avarii, iar echipajul a înregistrat morți și răniți. A urmat un scurt refugiu la Montevideo pentru reparații, după care, căpitanul Langsdorff, comandantul cuirasatului, a hotărât sabordarea. Era 17 decembrie, 1939.

De altfel, Magazin istoric a scris despre „cazul” ADMIRAL GRAF SPEE în nr. 7/1972 (articolul Ghinionele cuirasatului DEUTSCHLAND).

Nicolae MINEI

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

- „Alexandru vodă cel Bătrîn și Bun...” ● Aurelian — împăratul cu mina pe spadă ● Berlin, 1 mai 1945: generalul Krebs încearcă să cîștige timp ● Primele bombe sovietice asupra capitalei naziste ● Andreas Hillgruber: Cum am scris cartea Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu ● 1944-1945: cavalerii ai Ordinului „Mihai Viteazul” ● Acasă la istoricii francezi ● Unirea Principatelor Române în dezbaterile Adunării ad-hoc din Moldova ● Apusul prieteniei dintre Titu Maiorescu și Petre Carp ● Pe urmele lui Columb: goana după aur ● Portrete politice din anii interbelici ● Byron la Missolonghi

CONTENTS (Rumanian History) I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONITĂ, M. ȘTEFAN and C. POPIȘTEANU August 23, 1944-March 6 1945: The Establishment of the First Revolutionary Democratic Government... 2 • C.C. GIURESCU From the History of Rumanian Woods ... 16 • P. CERNOVODEANU Ștefan Bogdan, a Moldovan Prince at the Court of James I Stuart ... 20 • P. CHIHAIĂ Through Old Rumanian Capital Cities ... 23 • Bucharest, September 1974. The Congress of South-East European Studies ... 24 • N. COPOIU The Capitulations, Basic Treaties Regarding the History of the State Sovereignty of the Rumanian Principalities ... 33 • CONSTANTIN XENI Memories of Nicolae Titulescu and I.G. Duca ... 54

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONITĂ, M. ȘTEFAN et C. POPIȘTEANU 23 Août 1944-6 Mars 1945: L'instauration du premier gouvernement révolutionnaire démocratique ... 2 • C.C. GIURESCU Pages de l'histoire des forêts roumaines ... 16 • P. CERNOVODEANU Ștefan Bogdan, un prince moldave à la cour du roi d'Angleterre Jacques Ier Stuart ... 20 • P. CHIHAIĂ A travers les anciennes capitales roumaines... 23 • Bucarest, septembre 1974. Le Congrès d'Études sud-est européennes... 24 • N. COPOIU Les Capitulations, traités fondamentaux concernant l'histoire de la souveraineté d'État des Principautés Roumaines ... 33 • CONSTANTIN XENI Souvenirs de Nicolae Titulescu et I.G. Duca ... 54

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. АЛЕКСАНДРЕСКУ, П. НИКИТА, Г. И. ИОНИЦĂ, М. ШТЕФАН, К. ПОПИШТАНУ 23 Августа-6 Марта 1945: установление первого революционно-демократического правительства ... 2 • К. К. ДЖУРЕСКУ Страницы истории румынского леса... 16 • П. ЧЕРНОВЕДИНУ Șтефан Богдан, молдавский принц при дворе английского короля Якоба I-го Стюарта... 20 • П. ЧИХАИĂ По старым румынским государственным столицам... 23 • Бухарест, сентябрь 1974 г. Съезд по исследованию юго-востока Европы... 24 • Н. КОПОИУ „Капитуляции” — основные соглашения касавшиеся истории государственной независимости Румынских княжеств... 33 • К. КСЕНИ Воспоминания про Николае Титулеску и Г. Дука... 54

INHALT (Rumänische Geschichte) I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONITĂ, M. ȘTEFAN, C. POPIȘTEANU 23. August 1944-6. März 1945: Die Instaurierung der ersten revolutionär-demokratischen Regierung... 2 • C. C. GIURESCU Historische Fragmente des rumänischen Forstes ... 16 • P. CERNOVODEANU Ștefan Bogdan — ein moldauischer Fürst, am Hofe des englischen Königs, Jacob I. Stuart ... 20 • P. CHIHAIĂ Wanderung durch alte rumänische Festungssitze ... 23 • Bukarest im September 1974. Der Kongress des Südost-europäischen Studien ... 24 • N. COPOIU „Die Kapitulationen“ — grundlegende Abkommen hinsichtlich der Geschichte einer Staatsoberhoheit der Rumänischen Lande ... 33 • CONSTANTIN XENI Erinnerungen an Nicolae Titulescu und I.G. Duca ... 54

SUMARIO (Historia rumana) I. ALEXANDRESCU, P. NICHITA, GH. I. IONITĂ, M. ȘTEFAN, C. POPIȘTEANU 23 de agosto de 1944-6 marzo de 1945: La instauración del primero gobierno revolucionario democrático ... 2 • C.C. GIURESCU Historia de la selva romana... 16 • P. CERNOVODEANU: Estebán Bogdan — un principe moldavo al corte del rey inglés Jacob I Stuart ... 20 • P. CHIHAIĂ Por viejas residencias rumanas... 23 • Bucarest, setiembre de 1974. El congreso de estudios sureste europeos. ... 24 • N. COPOIU „Las capitulaciones” — tratados fundamentales concerniente a historia de la soberanía de estado de los países rumanos ... 33 • CONSTANTIN XENI: Recuerdos sobre Nicolae Titulescu e I.G. Duca... 54

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — București, P.O.B. — 2001

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sat. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

o|||o

o|||o

o|||o